

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
PEDAGOGICKÁ FAKULTA
Katedra českého jazyka a literatury

Bakalářská práce

Mgr. Tereza Košťálová

Kritická recepce textů Milana Kundery do roku 1975

Olomouc 2023

Vedoucí práce: doc. Mgr. Igor Fic, Dr.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma *Kritická recepce textů Milana Kundery do roku 1975* vypracovala samostatně za použití v práci uvedených pramenů a literatury. Dále prohlašuji, že tato bakalářská práce nebyla využita k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 19. 6. 2023

.....

podpis

.

Ráda bych na tomto místě poděkovala pracovnícím Vědecké knihovny Olomouc, které mi pomohly při sběru materiálu, a i přes rekonstrukci novinového úseku mi vyšly vstříc při nahlížení do archivních dokumentů i mimo běžnou pracovní dobu. Bez jejich pomoci by tato práce nemohla vzniknout.

OBSAH

ÚVOD	5
KRITIKA PRAMENŮ A LITERATURY	8
METODOLOGIE - DIALOGICKÁ LITERÁRNÍ VĚDA P. V. ZIMY.....	11
KUNDERA - BÁSNÍK: ČLOVĚK ZAHRADA ŠIRÁ, POSLEDNÍ MÁJ A MONOLOGY	14
SPOLEČENSKO-POLITICKÝ A MEDIÁLNÍ KONTEXT 50. LET.....	14
ČLOVĚK ZAHRADA ŠIRÁ	20
POSLEDNÍ MÁJ	25
MONOLOGY	29
KUNDERA - PROZAIK: TŘI SEŠITY SMĚŠNÝCH LÁSEK A ŽERT	36
POLITICKO-SPOLEČENSKÝ A MEDIÁLNÍ KONTEXT 60. LET.....	36
SMĚŠNÉ LÁSKY.....	41
DRUHÝ SEŠIT SMĚŠNÝCH LÁSEK.....	45
TŘETÍ SEŠIT SMĚŠNÝCH LÁSEK.....	48
ŽERT.....	51
ZÁVĚR.....	58
SEZNAM LITERATURY A PRAMENŮ	62
LITERATURA	62
PRAMENY.....	66
SEZNAM PŘÍLOH.....	74
PŘÍLOHA Č. 1: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K ČLOVĚK, ZAHRADA ŠIRÁ	74
PŘÍLOHA Č. 2: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K POSLEDNÍMU MÁJI	75
PŘÍLOHA Č. 3: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K MONOLOGŮM.....	77
PŘÍLOHA Č. 4: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K SMĚŠNÝM LÁSKÁM.....	81
PŘÍLOHA Č. 5: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K DRUHÉMU SEŠITU SMĚŠNÝCH LÁSEK.....	84
PŘÍLOHA Č. 6: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K TŘETÍMU SEŠITU SMĚŠNÝCH LÁSEK	85
PŘÍLOHA Č. 7: REFLEXE VZTAHUJÍCÍ SE K ŽERTU	86

Úvod

Milan Kundera (* 1929) je jedním z nejznámějších a nejprekládanějších spisovatelů českého původu. Již během studia na brněnském gymnáziu debutoval v časopise *Mladé archy*¹, po maturitě nastoupil ke studiu na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy (obor estetika a literární věda), které ale nedokončil a po dvou semestrech začal studovat na FAMU. V roce svého absolutoria vydal první sbírku *Člověk zahrada širá*, následovala básnická skladba *Poslední máj* (1955), věnující se fučíkovskému odkazu, a sbírka *Monology*, jež je zakončením Kunderova básnického období. Na FAMU posléze Kundera pokračoval jako odborný asistent a roku 1958 zde obhájil dizertační práci *Umění románu: Cesta Vladislava Vančury za velkou epikou*. Následovalo modelové drama *Majitelé klíčů*, jež vyšlo nejprve časopisecky jako příloha *Divadla* a roku 1962 také knižně. V první polovině 60. let Kunderovi vyšly *Směšné lásky* a *Druhý sešit směšných lásek*, které čítají vždy po třech povídkách. Rok před vznikem *Třetího sešitu směšných lásek* Kundera vydal *Žert* – svůj románový debut a jeden ze zásadních románů (nejen) 60. let 20. století.

Koncem 60. let se Kundera zapojil do polemik o dalším vývoji československé společenské a kulturní oblasti, jež vyvrcholily na IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Místo schváleného příspěvku Kundera sjezd zahájil úvodním slovem o smyslu národa a jeho vztahu ke kultuře a svobodě. Výsledkem sjezdu bylo vyloučení Ivana Klímy, Antonína J. Liehma a Ludvíka Vaculíka z KSČ, důtka pro Pavla Kohouta a disciplinární řízení s Milanem Kunderou. V roce 1968 ještě vyšlo druhé Kunderovo drama *Ptákovina* a o dva roky později revidované vydání *Směšných lásek*, ze kterého byly vyřazeny povídky *Sestřičko mých sestřiček*, *Zvěstovatel* a *Zlaté jablko věčné touhy*.

Okupace vojsky Varšavské smlouvy v srpnu 1968 zhatila veškeré snahy o demokratizaci společnosti a nesla s sebou čistky v umělecké i politické sféře. Od roku 1970 nesměl Kundera publikovat, a tak byl jeho poslední divadelní text *Jakub a jeho pán* inscenován pod jménem Evalda Schorma. Roku 1975 byl Kundera

¹ *Báseň, Muži na břehu řeky tahají klády směrem k nám, Koncový příběh* a další.

rovi povolen dvouletý pobyt ve Francii v rámci hostování na univerzitě v Rennes. Nakonec se rozhodl ve Francii zůstat a roku 1979 mu bylo odebráno československé občanství. Kunderovy další romány tak vycházejí ve francouzském nakladatelství Gallimard, česky některé v 68' Publisher. Postupně byly do češtiny přeloženy následující: *Život je jinde*, *Valčík na rozloučenou*, *Kniha smíchu a zapomnění*, *Nesnesitelná lehkost bytí*, *Nesmrtelnost* a *Nevědění*. Romány *La Lenteur* a *L'Identité*, jež Kundera napsal v letech 1993 a 1997, ještě čekají na český překlad. V nakladatelství Atlantis také dosud vyšlo sedm svazků Kunderových esejů.

Z výše napsaného je zřejmé, že Kunderův formální rozsah je široký – od poesie přes drama k próze. Předkládaná bakalářská práce se zabývá pouze úzkým spektrem toho, co se tematicky nabízí. Při heuristické práci bylo posbíráno přes 400 reflexí z let 1953–1975, na jejichž podkladu se pokusí postihnout proměny recepce Kunderových textů v československém prostředí. Časové ohraničení je nasnadě, od roku 1970 až do roku 1989 u nás Kunderovy texty nemohly vycházet, tudíž vyvstává prázdné místo i v otázce zkoumaného materiálu. V práci jsou analyzovány reflexe tří básnických textů, *Směšných lásek* a románu *Žert*, tedy textů z Kunderova pobytu v Československu až do jeho emigrace. *Majitelé klíčů* a *Ptákovina* nejsou zařazeny, neboť jako divadelní texty nesou svůj performativní potenciál a svou podstatu plně uskutečňují až v procesu inscenování.²

Práce se snaží odpovědět na následující otázky:

1. Jak byla Kunderova poesie a próza z let 1953–1970 reflektována v československých periodických?
2. Jak se měnilo kritické přijetí těchto textů v závislosti na politicko-společenském vývoji?
3. Jaká byla role esteticko-ideologického prostředí při jejich recepci?

² K recepci obou dramát v letech 1962–1975 jako textového artefaktu viz KOŠŤÁLOVÁ, Tereza. *Soudobá recepce dramatických děl Milana Kundery*. Olomouc, 2019. Bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta.

Odpověď na tyto otázky je hledána pomocí kriticko-dialogické literární teorie Petera Václava Zimy³, jež umožňuje excerpované reflexe zasadit do společensko-ideologického kontextu. Zimova východiska leží v sémanticko-narativním zkoumání, které hledá syntézu v kantovské polysémii a hegelovské monosémii a pojímá každý text jako nutně sociolektický. Právě Zimovo oscilování na pomezí sociologie umění (v hermeneutické větvi), literární vědy a naratologie je přínosné pro vlastní analýzu.

Následující kapitoly jsou rozděleny na dva větší celky – jeden se věnuje Kunderovu dílu básnickému, druhý prozaickému. K tomu bylo přistoupeno vzhledem k vcelku jasnému časovému rozvržení vydávání Kunderových textů. V 50. letech se Kundera profiloval jako básník (*Člověk zahrada širá*, *Poslední máj*, *Monology*) a dramatik, zatímco v 60. letech se přiklonil k tvorbě prozaické. Na začátku každého celku je definováno společensko-politické, kulturní a mediální prostředí, které vytváří recepční rámec. Poté je zařazena část shrnující rozebírané dílo a jeho specifika, na což volně navazuje samotná receptivní analýza.

Veškeré zkoumané reflexe jsou zachovány v původním znění, tzn. s jazykovými i tiskařskými chybami. Jejich soupis se nachází na konci práce a jejich fotokopie jsou součástí elektronických příloh. Pokud bylo možné dohledat jména autorů publikujících pod novinářskými zkratkami či pseudonymy, jsou uvedena v hranaté závorce přímo v citaci.

³ Peter V. Zima (* 1946) je rakouský literární vědec s českými kořeny. Na univerzitě v Edinburgu vystudoval politologii, sociologii a hispanistiku, na École Pratique des Hautes Études pokračoval studiem sociologie literatury a estetiky. Od roku 1983 vyučuje komparatistiku na univerzitě v Klagenfurtu. – SCHNEIDER, Jan. Poznámka o autorovi. In. ZIMA, Peter Václav. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998. s. 435.

Kritika pramenů a literatury

Tématem předkládané bakalářské práce je analýza soudobé recepcy básnických a prozaických děl Milana Kundery mezi lety 1953 a 1975, tedy do roku Kunderovy emigrace do Francie. Zcela záměrně je vynechána celá oblast Kunderovy tvorby, kterou tvoří divadelní texty stejného období (*Majitelé klíčů*, *Ptákovina*, *Jakub a jeho pán*), neboť imanentní součástí divadelního textu je jeho divadelnost, tedy předpoklad inscenování. Práce by tak musela být rozšířena také o analýzu reflexí jednotlivých divadelních nastudování ve stejném období. Ze stejného důvodu je v recenzích filmových zpracování *Nikdo se nebude smát*, *Žertu a Já truchlivý bůh* analyzována právě ta část, která se přímo vztahuje k předloze, ne k adaptaci.

Samotné práci předcházelo shromáždění reflexí Kunderových děl na stránkách československých periodik. K jejich vyhledání bylo využito *České literární biografie*⁴, ve které byly pod jednotlivými klíčovými hesly vyhledány předpokládané citace článků. Část z nich byla posléze excerpována z informační agentury *Anopress IT*⁵, naprostá většina materiálu ovšem ještě neprošla digitalizací, a proto bylo nutné přistoupit k fyzickému sběru dat. Ten probíhal v archivech Vědecké knihovny Olomouc, Moravskoslezské knihovny Brno a Národní knihovny České republiky. Nasbíráno bylo přes 400 reflexí, z nichž bylo nakonec použito cca 200 relevantních k záměru předkládané práce. Jejich soupis je součástí přílohy bakalářské práce. Rovněž je k práci přiložena elektronická příloha, jež obsahuje kopie veškerých reflexí, které jsou v průběhu práce analyzovány.

Metodologicky práce vychází z dialogické komparatistické teorie Petera Václava Zimy, která byla českým čtenářům představena v monografii *Literární estetika* a v jedné z kapitol knihy *Národní literatura a komparatistika* Dalibora Turečka. V zahraničí vyšly dvě novější Zimovy publikace: *Komparatistische Perspektiven: Zur Theorie der Verhleichenden Literaturwissenschaft* a *Subjectivity and Identity: Between Modernity and Postmodernity*, ve kterých Zima precizuje a zařazuje

⁴ Česká literární bibliografie (ČLB) [online databáze]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. Cit. 23. 3. 2023. Dostupné z: <https://clb.ucl.cas.cz/>

⁵ Anopress [online databáze]. Praha: NEWTON Media, a.s. Cit. 23. 3. 2023. Dostupné z: <https://www.anopress.cz/>

do širšího kontextu některé z jím užívaných termínů, zejména ve vztahu ke komparatistice interkulturního charakteru a specifiku sociolektu a ideolektu.

Vzhledem k tomu, že Zimova teorie přistupuje k literárnímu dílu (v našem případě tedy i k reflexím) jako vyrůstajícímu ze specifických jazykových, politických a kulturních poměrů, je každé analyzované dílo a jeho reflexe napřed ukotveno v společensko-politickém rámci. K tomu je využito širšího spektra publikací. Historiografický podklad bere práce primárně z *Dějin zemí Koruny české II*, který je dále rozšiřován z úzeji zaměřených monografií. Konkrétně z *Kroniky komunistického Československa. Kořeny reformy 1956–1968: Společnost a moc* a dalších Karla Kaplana, jenž se danému období dlouhodobě vědecky věnoval, či Emmertova *Roku 1968 v Československu*. Detailnější informace jsou rovněž čerpány z konkrétních odborných článků a historických pramenů – např. publikovaných protokolů z II. a IV. sjezdu Svazu československých spisovatelů.

Obecné dějiny jsou doplňovány také o klíčové informace z historiografie literární. Zde práce vychází převážně z kolektivních publikací *Dějiny české literatury 1945–1989* a *České literatury od počátku k dnešku*. Vzhledem k tomu, že klíčové je pro práci rovněž dobové postavení Milana Kundery coby autora a veřejné osobnosti, je důležité připomenout také množství monografií jemu věnovaných. Jednou z prvních ucelených publikací o Kunderově tvorbě je *Svět románů Milana Kundery* Květoslava Chvatíka, jenž vyšel původně německy, roku 2008 pak i v českém vydání. Z 90. let pochází bibliografická příručka Miloslava Hoznauera *Milan Kundera*, která, ač vydána jako kompendium pro učitele českého jazyka, přistupuje ke Kunderově tvorbě dosti výběrově. Na konci 90. let vyšla monografie Heleny Kostkové *Milan Kundera*, jež se zaměřuje na Kunderovu románovou tvorbu a na její východiska. Podobně zaměřena je také publikace Evy Le Grand *Kundera aneb Paměť touhy*. Významným příspěvkem ke Kunderově tvorbě je publikace z roku 2022 Jakuba Česky *Za poetikou Milana Kundery*. Jedná se o komplexní pojednání, které sleduje Kunderovu tvorbu od jeho básnických počátků po *Slavnost bezvýznamnosti*. Česka zde využil svých poznatků, jež zformuloval v předchozí práci *Království motivů. Motivická analýza románů Milana Kundery* o Kunderově poetice. V posledních několika letech vyšly v českém

prostředí dvě Kunderovy biografie. První z nich je překlad knihy *Milan Kundera: Život spisovatele* Jean-Dominiqua Brierra, druhou je kontroverzní publikace *Kundera: Český život a doba* Jana Nováka, která vyvolala bouřlivé diskuse nejen na stránkách literárních periodik i mezi laickou veřejností. Reakcí na ni bylo v roce 2021 vydání sborníku *Český spor o Kunderu*, v němž se čtyři desítky autorů vztahují k osobnosti Milana Kundery, zejména ve vztahu k obviněním ze spolupráce s StB, jak bylo podáno též v Novákově biografii.

Poslední klastr tvoří publikace k historii médií zkoumaného období. Od 50. let docházelo k význačným proměnám periodik i žurnalistické praxe, proto je důležité zahrnout do analýz také to, kde dané reflexe vycházely. K tomu slouží především dvě kolektivní přehledové publikace: *Dějiny českých médií 20. století* a *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Obě předkládají chronologické dějiny českých (potažmo československých) médií s důrazem na jejich proměnu v závislosti na proměňující se politické situaci. K bližším informacím o konkrétních periodických práce využívá databázi Ústavu české literatury Akademie věd ČR *Slovník české literatury po roce 1945*⁶, jež shromažďuje hesla nejen k literárním časopisům, ale také k nakladatelstvím, jednotlivým edicím či samotným spisovatelům.

⁶ Slovník české literatury po roce 1945 [online databáze]. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR. Cit. 12. 6. 2023. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/index.jsp>

Metodologie – dialogická literární věda P. V. Zimy

Umělecké dílo vzniká vždy v kontextu své doby, politických, ekonomických, společenských a kulturních podmínek. Reflektuje tak nutně okolnosti svého vzniku. A to i přesto, kdy by se tak nedělo explicitně a s vědomím reálného autora, protože dílo je narativním konstruktem a vytváří svou vlastní intenci v rovině autora implikovaného⁷, jenž je zdrojem norem. To samozřejmě platí i pro v práci zkoumané reflexe coby specifický druh literárního díla.⁸ Literární text není statický, ale naopak „objektem, který je každou skupinou vědců z odborných a ideologických důvodů (re-)konstruován jinak. Každý popis textu je pak rovněž interpretací, protože rekonstruuje předmět pouze jedním možným způsobem; jiné rekonstrukce v jiných sociolektech jsou vždy možné,“ píše Peter Václav Zima.⁹

Teoretickým východiskem se Zimovi stává hegelovská a kantovská estetika, a zejména otázka přístupu k rovině významu a výrazu. Mohou být v krásnu vyjádřeny a pojmově definovány určité významy? Kant k dané otázce přistupuje negativně, neboť jeho pojetí vychází z problému soudu vkusu. „Soud vkusu tedy není poznávacím soudem, není tedy logický, nýbrž estetický, a tím rozumíme takový soud, jehož motiv nemůže být jiný než subjektivní,“ píše Kant v *Kritice soudnosti*.¹⁰ Zatímco Kant klade důraz na polysémii (nepojmovost) a zastává estetiku umělecké autonomie, Hegel postuluje zcela opačné hledisko heteronomní estetiky – umělecké dílo je nahlíženo jako monosémní totalita.¹¹ Zima se snaží o kompromis mezi hegelovským objektivismem a kantovským subjektivismem.

⁷ Jedná se o termín užívaný Wayne C. Boothem a Seymourem Chatmanem. Mohli bychom stejně tak tohoto autora pojmenovat jako abstraktního (termín Wolfa Schmida). Schmid implikovaného autora, stejně jako recipienta odmítá, protože autor podle něj není „hláskou troubou“ a reálného autora ani nezrcadlí – BOOTH, Wayne C. *The Rhetoric of Fiction*. London: Penguin, 1991; CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008; SCHMID, Wolf. Abstraktní autor a abstraktní čtenář. *Česká literatura*. 2006, roč. 54, č. 2/3, s. 74–97.

⁸ K literatuře zde přistupujeme v širším slova smyslu, tedy jako k jakémukoliv jazykovému projevu.

⁹ ZIMA, Peter Václav. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 404.

¹⁰ KANT, Imanuel. *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon, 1975, s. 149.

¹¹ Více k Zimovu přístupu a pojetí kantovské a hegelovské (potažmo mladohegelovské) estetiky viz ZIMA, Peter Václav. Subjectivity Between Metaphysics and Modernism: The Subject as a Fundamental, Subjugated and Disintegrating Instance. In. *Subjectivity and Identity. Between Modernity and Postmodernity*. London: Bloomsbury, 2015, s. 65–132; ZIMA, Peter Václav. Estetika a dialektika: Mezi Kantem a Hegelem. In. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 28–70.

Jím navrhovaná kritická dialogická literární věda nepřistupuje k interpretacím literárních textů na základě jejich ne/správnosti, ale poukazuje na dvojí skutečnost textů, a totiž na to, že „na jedné straně vykazují jasně definovatelné fonetické, sémantické, syntaktické a narativní struktury, že tyto struktury jsou však na straně druhé mnohoznačné a v průběhu recepčního procesu jsou neustále nově interpretovány konkurenčním metajazyky.“¹²

Ke komparatistice Zima přistupuje jako k dialogické literární teorii v širokém pojetí. Je podle něj „srovnávací kulturně-kritickou metateorií, která se zabývá kulturními a jazykovými interferencemi v literatuře a teorii.“¹³ To umožňuje aplikovat ji nejen napříč různými národními literaturami, ale také uvnitř jedné národní provenience. Komparatistiku Zima redefinuje ve vztahu ke kritice ideologií.¹⁴ Ideologickým se stává každý text, neboť jeho autor (subjekt) vychází z kritérií relevance a dějiny svého zájmu vypráví v rámci sociolektu a ve shodě se zájmy individuálními i kolektivními. Konkrétně Zima píše: „Jazykový systém je také dynamická (historicko-sociální) konstelace nebo situace, v níž se artikuluje specifické zájmy různých skupin. Tyto zájmy postupem času mění jazyk jakožto celek, a to nejen jednotlivá slova, ale také celkovou sémantiku systému, například zavedením nových sémantických protikladů jako *kosmopolitismus* / *internacionalismus*, *zvrhlé umění* / *zdravé umění* nebo *realismus* / *surrealismus*.“¹⁵ Pro označení specifického jazyku určité skupiny (pro příbuzné diskurzy se společným sémantickým kódem a lexikálním repertoárem) si vypůjčuje Greimasův termín sociolekt¹⁶, od kterého odlišuje ideolekt (šířeji ideologii). Ideolekt je restriktivním sociolektem, který představuje svůj diskurs jako jediný pravdivý. Tento diskurs ovlivňuje jazykový systém, jeho užívání a v důsledku přizpůsobuje celý sémantický rámec.

¹² ZIMA, Peter Václav. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 375.

¹³ ZIMA, Peter Václav. Komparatistika. In. TUREČEK, Dalibor [ed.]. *Národní literatura a komparatistika*. Brno: Host, 2009, s. 107.

¹⁴ Tamtéž.

¹⁵ Tamtéž, s. 109.

¹⁶ Sociolekt v Greimasově pojetí je „druh sekundárního jazykového systému, který je rozpoznatelný podle sémiotických variací, kterými se jeden od druhého odlišuje (výrazovým plánem) a jejich sociálními konotacemi, jež je doprovází (plán obsahu). Sociolekty jsou konstituovány jako sociální taxonomie, jež vytváří základ sociálního diskursu.“ [překlad T. K.] – GREIMAS, Algirdas Julien. *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*. Bloomington: Indiana University Press, 1982, s. 301.

V podstatě se jedná o Saussearovo parole, s tím rozdílem, že má dynamický atribut.

V návaznosti na rozlišení sociolekt – ideolekt Zima vymezuje také restriktivní ideologii, jež, založena na uzavřenosti diskuse a sémantické protikladnosti, je „diskursivní, s určitým sociolektem ztotožnitelný dílčí systém, který je ovládán sémantickou dichotomií a jí odpovídajícími narativními postupy (hrdina/protivník), a jeho subjekt buď není připraven, nebo schopen jeho sémantický a syntaktický postup reflektovat a učinit jej předmětem otevřeného dialogu. Místo toho svůj diskurs a svůj sociolekt prezentuje jako jediný možný (pravdivý, přirozený) a jeho skutečné i potenciální referenty ztotožňuje s celkem.“¹⁷

Důraz na ideolektičnost jednotlivých reflexí umožňuje v našem případě sledovat recepci Kunderových básnických a prozaických děl mezi lety 1953–1975 ve spojitosti s prostředím jejich vzniku a v závislosti na proměnách společenských, politických i esteticky normativních.

¹⁷ ZIMA, Peter Václav. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998, s. 384.

Kundera – básník: Člověk zahrada širá, Poslední máj a Monology

Společensko-politický a mediální kontext 50. let

Politické prostředí tzv. třetí republiky by se dalo charakterizovat jako boj mezi komunistickými a nekomunistickými stranami. Již ve volbách roku 1946 získali komunisté přes 40 % hlasů, a byla tak posléze Benešem jmenována nová vláda v čele s Klementem Gottwaldem. Klíčovým střetnutím se ale staly „poměry v Bezpečnosti. Nekomunistické strany požadovaly objasnění krčmaňského případu¹⁸ a mostecké aféry¹⁹, chtěly vytvořit komisi pro vyšetřování postupu bezpečnostních orgánů na Slovensku. Ministr vnitra V. Nosek odpověděl **přesuny ve velitelském sboru Bezpečnosti**, které měly komunistům zajistit úplnou kontrolu hlavního města. 13. února vláda rozhodla, aby realizace ministrových rozkazů byla zastavena. Nosek se odmítl rozhodnutí vlády podříditi. 17. února se ministři národně socialistické, lidové a demokratické strany dohodli, že nebude-li usnesení splněno, podají **demisi**.“²⁰

Dvanáct ministrů nakonec demisi podalo a Edvard Beneš ji 25. února 1948 přijal, což usnadnilo cestu únorovému převratu, jímž byla oficiálně zahájena orientace na Sovětský svaz, která byla následně potvrzena zfalšovanými květnovými volbami do Národního shromáždění. Bylo využito jednotné kandidátky Národní fronty, což zajistilo její vítězství s 89,2 % hlasů.²¹ Výsledkem bylo první kolo čistek, které bylo provedeno akčními výbory Národní fronty a státními orgány a týkalo se politického i kulturního života.

Období po roce 1945 bylo na všech úrovních společenského, politického a mediálního vývoje spojeno s obdobím očisty a restrukturalizace. Zatímco probíhaly retribuční procesy a boj mezi demokratizačními a komunistickými stranami, došlo také ke snaze o institucionální kontrolu mediální scény. K té došlo dvěma

¹⁸ Případ neúspěšného atentátu na tři nekomunistické ministry – Zenkla, Drtinu a Masaryka.

¹⁹ Snaha o vykonstruované obvinění národně socialistických úředníků z protistátní činnosti.

²⁰ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2003, s. 263.

²¹ Tamtéž, s. 268.

klíčovými procesy: personální očistou a restrukturalizací. Vznikl Svaz českých novinářů a tiskový odbor ministerstva informací a 26. 10. 1945 byla nakonec vyhláškou dána nutnost schválit náklad, rozsah i periodicitu veškerých tiskovin ministerstvem informací.²² Z hlediska personální očisty došlo k vytvoření komise, jež po svých zasedáních vyloučila ze Svazu 109 redaktorů definitivně²³, 40 dočasně a 73 doporučila k soudnímu potrestání.²⁴ Nově byly akčním výborem Svazu českých novinářů definovány Ideové směrnice českého novináře. Podle nich byla „povinnost novináře bojovat za mír, přibližovat čtenářům život národů těch zemí, kde byla nastolena lidová demokracie, a zvyšovat vlastní odbornou i ideologickou úroveň.“²⁵

Druhým krokem byla restrukturalizace médií. Ta se projevila především ve třech směrech: došlo k rušení a přejmenování titulů, obnovování titulů předválečných a zakládání nových. Mezi zrušenými deníky byla například *Národní politika*, nový název získaly deník *Svobodné slovo* (dříve *České slovo*) a *Lidová demokracie* (dříve *Lidové listy*). Obnovení se týkalo především za války ilegálně vydávaného *Rudého práva*, ke svému předválečnému názvu se vrátilo *Právo lidu*. Mezi nově založené noviny patřila *Mladá fronta*, *Práce*, *Kulturní politika* či *Zemědělské noviny*. Již před rokem 1948 byl prosazen systém jednoho časopisu určitého zaměření, což vedlo ke snížení počtu zájmového a odborného tisku. Tento pokles produkce pokračoval výrazněji po únorovém převratu.

Dne 7. června 1948 abdikoval Edvard Beneš a novým prezidentem Československé republiky se stal Klement Gottwald. Následovalo přijetí Zákona na ochranu lidově demokratické republiky, který umožnil novou vlnu represí a vytvoření táborů nucených prací.²⁶

²² BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 236.

²³ Mezi nimi například Herbena, Tigrida a Peroutku.

²⁴ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 235–236.

²⁵ Tamtéž, s. 263.

²⁶ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny zemí Koruny české II. Od nástupu osvědčení po naši dobu*. Praha: Paseka, 2003, s. 269.

Začátek 50. let se nesl ve znamení politických procesů. Jejich předzvěstí byl ještě roku 1949 zinscenovaný proces s Heliodorem Píkou, následoval proces se skupinou kolem Milady Horákové a Slánského. Vykonstruované procesy se nevyhnuly ani kulturní sféře. V procesu se Zelenou internacionálou, která byla zaměřena především proti agrárářům, národním demokratům a katolíkům, byli odsouzeni také katolicky orientovaní spisovatelé Josef Kostohryz, Jan Zahradníček či historik Zdeněk Kalista.²⁷

Vlna represí vyústila v masovou emigraci. Odhaduje se, že po roce 1948 Československou republiku opustilo na 25 000 občanů²⁸, mezi nimiž byl například Ferdinand Peroutka, Pavel Tigrid či Jiří Kovtun. S nimi jsou spojena zásadní protikomunistická exilová média – československá redakce *Svobodné Evropy* a čtvrtletník *Svědectví*.

Zatímco v zahraničí došlo k rozšíření mediální základny československého tisku, v Československu došlo na základě výsledků devátého sjezdu KSČ k jeho redukci. Prosazena byla linie budování socialismu, jež se projevila v oblasti společenské i kulturní. Petr Bednařík píše, že „**[d]eklarovaným posláním kultury bylo podporovat budování nového společenského modelu.**“²⁹ Jediným oficiálně proklamovaným uměleckým směrem se stal socialistický realismus, teoreticky formulovaný Bedřichem Václavkem ve 30. letech coby metoda sociální typizace zobrazovaných jevů, změnil v 50. letech svou náplň. Člověk je v něm vnímán jako společenský produkt, klíčovým rysem je stranickost a lidovost uměleckého díla, tedy jeho obecná srozumitelnost, a schopnost vychovávat. Mezi příznačné žánry poválečného socialistického realismu patří budovatelský román, výrobní drama, agitační poesie a historické romány.³⁰

²⁷ ANEV, Petr. Procesy s údajnými přísluhovači Zelené internacionály. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2012, roč. 5, č. 4, s. 23–34.

²⁸ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2003, s. 270.

²⁹ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 259.

³⁰ Mezi první budovatelské romány patří například *Šlo o elektrárnu* Eduarda Kirchbergera, *Lisař Kubát* Jiřího Beneše, *O velkou věc* Tomáše Hrubého, *Nástup* Václava Řezáče, ukázkou výrobního dramatu může být *Parta brusiče Karhana* od Vaška Káni, historickým románem daného období jsou například *Čtveráci* Václava Kaplického.

V platnost vešel nový zákon o vydávání časopisů, čímž byly omezeny možnosti expedice tiskovin: „Vydavateli tisku byly podle zákona [z 20. prosince 1950] politické strany, státní orgány a stavy, kulturní, hospodářské, zájmové, sociální a tělovýchovné organizace, dále národní a komunální podniky a lidová družstva.“³¹ Výsledkem byl zánik řady periodik³² a přeskupení jejich vydávání. V první polovině 50. let vycházely pod Komunistickou stranou Československa deníky *Rudé právo*, *Nová svoboda*, polskojazyčný *Głos Ludu* a maďarskojazyčný *Új szó*, týdeník *Rovnost* a časopisy *Květy*, *Propagandista*, *Funkcionář* a *Nová mysl*. Ústředním deníkem byla *Pravda*. Československá strana lidová směla nadále vydávat deník *Lidová demokracie* a časopis *Důvěrník* (*Vývoj* a *Obzory* byly po roce 1948 zrušeny). Československá strana socialistická vydávala deník *Svobodné slovo* a obtýdeník *Socialistický směr*. Pod revolučním odborovým hnutím vycházel deník *Práce*, týdeník *Technické noviny* a *Svět práce*, čtrnáctideník *Odborář* a časopis *Dikobraz*. Krajská odborová rada publikovala až do roku 1955 *Večerní Prahu*. Významným vydavatelem pro mladší čtenáře byl Československý svaz mládeže, kde mimo jiné vycházel deník *Mladá fronta*. Tribunou nakladatelství Naše vojsko (spadajícího pod Československou armádu) byl deník *Obrana lidu*. Z kulturních periodik jsou důležitá ta patřící Svazu československých spisovatelů – *Literární noviny* (jež nahradily roku 1952 *Lidové noviny*) a pak od poloviny 50. let nově ustanovený časopis *Host do domu* a *Květen*. Významným kulturním časopisem byla též *Tvorba*, která vycházela první dva roky 50. let pod Ústředním výborem KSČ.³³

Rok 1953 se stal rokem přelomovým – v březnu zemřel Stalin a v Československu Gottwald, což dalo vzniknout možnosti nového společenského směřování. Bělina poukazuje na to, že v tom samém roku se „v Moskvě [...] začalo hovořit o **mírovém soupeření** mezi kapitalismem a socialismem.“³⁴ Nicméně hned v dubnu vznikla na základě neveřejné vyhlášky Hlavní správa tiskového

³¹ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 264.

³² Orság uvádí po roku 1948 více než 570 titulů. – KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 145.

³³ Tamtéž, s. 145–149.

³⁴ BĚLINA, Pavel a kol. *Dějiny země Koruny české II. Od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 2003, s. 275.

dohledu, jež vytvořila režim předběžné cenzury. Ta do roku 1955 vytvořila zásady cenzury „nejen médií, ale také výstav, divadelního repertoáru, knižních publikací, plakátů, pohlednic, nálepek i úmrtních oznámení.“³⁵

Po Chruščovově projevu *Kultu osobnosti a jeho důsledky* na XX. sjezdu Komunistické strany Sovětského svazu, a zejména jeho nechtěném zveřejnění, došlo k diskusi o nutných změnách ve společnosti. Karel Kaplan k období uvolňování po roce 1956 píše: „Ideologická krize a vakuum uvolňovaly cestu pro rozšiřování dosud zakazovaných ideových směrů i řady politických názorů a v komunistické straně počínala revize dosavadního pojetí marxismu. Hranice autocenzury se posunuly, neboť narůstala odvaha klást otázky a hledat nové odpovědi. Zužoval se rozsah zakazovaných témat i vědních disciplín.“³⁶ Po projevu kritizujícím kult osobnosti se u nás aktivizovaly nejen odbory, ale také mládežnické organizace a nekomunistické strany.

Vliv byl zřetelný na proměnách programu II. sjezdu Svazu československých spisovatelů. Řada příspěvků doznala oproti předschválení sekretariátem a předsednictvem Svazu značných změn.³⁷ Zejména tři referáty jsou významné: tématem příspěvku Františka Hrubína a Jaroslava Seiferta se stali umlčování a perzekvování umělce, podobně směřoval také projev Vítězslava Nezvala, který vystoupil proti Štollovu odmítnutí Halasovy a Seifertovy tvorby. Kateřina Bláhová poznamenává, že jedním ze signálů uvolnění v kulturní oblasti bylo „vydání děl některých dříve zavrhaných autorů, zejména Básní Františka Halase [...], výboru z Deníků Jiřího Ortena [...] a rovněž vydání několika knih nové původní tvorby – Monologů Milana Kundery, Města na hranici Karla Ptáčníka (obojí 1957) a především Zbabělců Josefa Škvoreckého (1958), jejichž poetika byla ve zřetelném nesouladu s konzervativními požadavky marxistických kritiků.“³⁸

³⁵ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 267.

³⁶ KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966. 3. část. Společenská krize a kořeny reformy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992, s. 89.

³⁷ BAUER, Michal. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22.–29. 4. 1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 19–20.

³⁸ BLÁHOVÁ, Kateřina. Politické a kulturní souvislosti. In: JANOUŠEK, Pavel [ed.]. *Dějiny české literatury 1945–1989. III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008, s. 8.

V druhé polovině 50. let došlo opět k rozvoji časopisectví a byla zakládána nová periodika. Nově byly vydávány *Hospodářské noviny*, *Mezinárodní politika*, *Kultura*, *Tvorba*, *Květen* a další.³⁹ Rovněž ve Svazu československých novinářů došlo ke změnám ohledně členství, které přestalo být obligatorní podmínkou vykonávání novinářské profese.

V souvislosti se vznikem časopisu *Květen* můžeme sledovat ustanovení specifického programu poesie všedního dne. Programovým článkem „Květnáků“ je *Náš všední den je pustina* Miroslava Holuba, ve kterém je postulována potřeba psát konkrétně o všednodennosti, klást důraz na detaily, využívat přímé řeči. Slovy Holubovými: „Jde o zachycování faktů obyčejného, každodenního života, neboť jen z nich lze tvořit věrný a dynamický jeho obraz. Nechce ustrnout v popisu a v detailech, nýbrž být účastna společné cesty vzhůru, pomáhat a dodávat síly, nejen proto, že se to žádá – ale že humanistická a optimistická energie je jejím rysem podstatným.“⁴⁰

Roku 1959 byl i přes výrazné básnické zastoupení⁴¹ po ideologické kritice následující Štollův referát na konferenci Svazu československých spisovatelů *Květen* zakázán a nahrazen časopisem *Plamen*.

Krátké období uvolnění skončilo rokem 1957, kdy došlo ke zvolení Antonína Novotného prezidentem republiky a spolu s ním byla zahájena opětovná centralizace moci. V kulturní sféře byly veškeré snahy o uměleckou svobodu potlačeny na konferenci Svazu československých spisovatelů roku 1959, kdy byly odmítnuty veškeré výsledky II. sjezdu Svazu československých spisovatelů.

³⁹ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 309.

⁴⁰ HOLUB, Miroslav. *Náš všední den je pustina*. In. PŘIBÁŇ, Michal [ed.]. *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 /1945–1958/*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 554.

⁴¹ K poetice všedního dne se řadí básník Miroslav Holub, Karel Šiktanc, Jiří Šotola, Miroslav Florian, Josef Brukner či Jan Skácel.

Člověk zahrada širá

Roku 1953 debutoval Kundera básnickou sbírkou *Člověk zahrada živá*.⁴² Ta je rozdělena do pěti oddílů (*Zeleň mého domova*, *Soukromá dramata*, *Od obzoru jednoho k obzoru všech*, *Polemické verše*, *Veliký pochod*) a čítá celkem 27 básní. Jedná se o básně využívající jednoduchých rytmických prostředků – většinou střídavého nebo obkročného rýmu – a folklorních aspektů. Zároveň je v nich zřetelný sklon k epizaci.

Martin Pilař upozorňuje, že z hlediska dobové estetiky sice nevolí ojedinělé téma, ale „odlišnou výchozí perspektivu: individuální subjekt je s vnější ideologií konfrontován v kontextu svého intimního světa a všednodenní reality a navzdory dílčím pnutím jí v závěru také plně přitakává.“⁴³ Konkrétním příkladem takového přitakávání může být báseň *Stařenka* z prvního oddílu sbírky, v níž dochází ke konfliktu mezi stářím a mládím, minulostí a pokrokovým socialismem. Stařenka, vracející se domů, sumíruje svůj vztah k soudobému bytí: „Když já už nerozumím ani vnukovi / samí ti pionýři...“⁴⁴ a dále „–Anebo, božinku, ten hrozný nerozum / po těchhle pětiletkách čítat čas“⁴⁵, vytvořený konflikt dochází však dle ideologické normy smíření, když stařenka potkává svého vnuka.

Zejména oddíl *Soukromá dramata* a *Polemické verše* vzbudil ohlas soudobé literární kritiky. V druhé části souboru je otisknuta báseň *Láska a život*, v níž Kundera tematizuje nespravedlivé vyloučení ze strany (téma, jež se stalo později ústředním v *Žertu*). Ta se stala stěžejním místem celé sbírky a následné diskuse. Alexej Kusák hodnotí sbírku pozitivně právě ve vztahu k zobrazení soudobých konfliktů lidí (tak jak je v druhém oddílu sbírky).⁴⁶ Jaroslav Gardelka a Imrich Čierny v *Mladé frontě* se také zaměřují na tematizaci nespravedlivého odsouzení, nicméně k jeho hodnocení přistupují z ideologických pozic: „Je pravda, že případ nesprávného potrestání se může někdy stát. V takovém případě se však nejedná

⁴² KUNDERA, Milan. *Člověk, zahrada širá*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

⁴³ KOŠNAROVÁ, Veronika – KUDLOVÁ, Klára – PILAŘ MARTIN. Milan KUNDERA. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Cit. 13. 1. 2022. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265&hl=milan+kundera+>.

⁴⁴ KUNDERA, Milan. *Člověk, zahrada širá*. Praha: Československý spisovatel, 1953, s. 20.

⁴⁵ Tamtéž, s. 21.

⁴⁶ KUSÁK, Alexej. Beseda o knihách. *Květy*. 30. 4. 1953, roč. 3, č. 18, s. 15.

o politiku strany, nýbrž o škodlivou práci jednotlivců.“⁴⁷ Celou sbírku hodnotí veskrze pozitivně, neboť je sbírkou generační a protischematickou. Kundera byl podle autorů „dlouho zahleděn jenom do sebe, jako by kolem nic neexistovalo. Málo si všímal lidí. Bánil si pro sebe, pro své potěšení. Avšak nová skutečnosti, veliký boj dělnické třídy za lepší život, studium marxismu-leninismu ho probouzí a přivádí k lidu. A právě tento jeho vývoj ,od obzoru jednoho k obzoru všech‘ se odráží v celé sbírce.“⁴⁸ V závěru recenze je zdůrazňována výchovná funkce literatury, jejímž tematickým naplněním je Kunderova sbírka. Zvláště zdůrazněn je přesah do běžného života mladých lidí a obecné vyjádření diskursu komunistické strany a socialistické ideologie: „Naše mládež potřebuje nutně poesii s touto tematikou. Musíme zocelovat naši mládež proti vlivům nepřátelské ideologie, proti projevům kosmopolitismu, proti špatnému poměru k práci, proti podceňování těch vymožeností, které byly vydobyty pracujícím lidem.“⁴⁹

Naopak neznámý autor v příspěvku *K naší současné poesii v Rudém právu* hodnotí sbírku jako neosobitou. Ke srovnání využívá Nezvalovy poesie a veršů z *Křidel*. Zde shledává, že zatímco Nezvalova sbírka nese znaky původní a individuální, Kunderovy verše hodnotí jako „domýšlivé“, eklektické, urážlivé, pomlouvačné a maloměšťácky individualistické.⁵⁰ Sice vynáší požadavek individuálních rysů v poesii, ale jen do okamžiku, kdy v nich nachází znaky maloměšťáctví⁵¹ a intelektuálnosti. Kundera ve verších *Člověk zahrada širá* „zkresluje [...] pravdu našeho života a ostouzí náš život. Čpí z nich na hony maloměšťácká otrávenost a intelektuálská ješitnost.“⁵² Milan Schulz dokonce nalézá v Kunderově sbírce prvky dekadentní, pro které vyvozuje v souladu s dobovou normativní poetikou teze o „kolektivním nepříteli“.⁵³

⁴⁷ GARDELKA, Jaroslav – ČERNÝ, Imrich. Od obzoru jednoho k obzoru všech. *Mladá fronta*. 20. 6. 1953, roč. 9, č. 147, s. 3.

⁴⁸ Tamtéž.

⁴⁹ Tamtéž.

⁵⁰ K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 33, č. 171, s. 3.

⁵¹ Téma maloměšťáctví se stává kritickým bodem jak Kunderových sbírek, tak drama (zvláště výrazně v kritických ohlasech *Majitelů klíčů*).

⁵² K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 33, č. 171, s. 4.

⁵³ Konkrétně píše: „Životní a básnický styl prokletých poetů zemřel u nás zároveň s kapitalismem. A jestliže by se někdo pokoušel zejména mladým básníkům namluvit, že ne pro dnešek, ale pro věčnost je

Negativní individualismus zdůrazňuje také Zdeněk Karel Slabý v recenzi pro *Literární noviny*, a to nejvýrazněji v básni *Láska a život*: „básník líčí člověka, vylučovaného ze strany, aniž blíže určil míru jeho viny, aniž nás seznámil s dobou, v níž se ono vylučování děje atd. Tím dostává báseň zvláště v prvním oddílu rysy individualistického postoje, o který básníkovi jistě nešlo. Kolektiv nelze nikdy líčit jako ‚stěnu‘ proti hrdinovi.“⁵⁴ Na druhou stranu *Polemické verše* jsou Slabým chápány jako vyjádření se Kundery proti Slánskému, a tudíž hodnoceny pozitivně. Jako jediný z recenzentů činí Slabý postřeh o všednodenních tématech, která se u Kundery vyskytují a která se výrazně projeví při reflexi poslední Kunderovy sbírky *Monology*. Je to zvláštní především vzhledem k tomu, že více recenzí⁵⁵ spojuje hodnocení sbírky *Člověk zahrada širá* se sbírkou Miroslava Floriana *Cestou k slunci*, jež vyšla ve stejném roce. Zatímco Kundera se k poesii všedního dne nikdy nepřihlásil, Florian patřil v 50. letech k jednomu z jejích představitelů kolem časopisu *Květen*.

Článkem *O citu a myšlence v lyrice* reagoval na Slabého kritiku ve stejném týdeníku Jaroslav Janů. Zaměřil se především na to, že Kunderovy verše jsou dle Slabého zahroceny proti vlivům Slánského. Podle Janů se s takovým zjištěním nelze zcela spokojit: „Do jisté míry zde přece jen o výpad proti ‚větrným mlýnům‘ jde, kritika není na sto procent donošena, není na sto procent pravdivě práva složitosti věci. Ohrazujíc se totiž proti ‚zachmuřeným kněžím‘, kteří se ‚zavřeli do marxismu jako na studený hrad‘, dovoluje tato ‚obrazná‘ mluva širší polemické zobecnění na adresu naší socialistické kritiky a estetiky vůbec, a tím do ní vniká stínek nadneseného, individualistického, ne-li anarchického přízvuku.“⁵⁶ Ve výsledku tedy Janů otáčí celou perspektivu, vidí totiž

třeba tvořit, pak je jejich i náš společný nepřítel.“ – SCHULZ, Milan. Diskuse o poesii pokračuje. *Literární noviny*. 3. 10. 1953, roč. 2, č. 40, s. 4.

⁵⁴ SLABÝ, Zdeněk Karel. První knížka Milana Kundery. *Literární noviny*. 29. 8. 1953, roč. 2, č. 35, s. 4.

⁵⁵ Týká se následujících: K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 33, č. 171, s. 3; JANŮ, Jaroslav. O citu a myšlence v lyrice. Diskuse o poesii II. *Literární noviny*. 26. 9. 1953, roč. 2, č. 39, s. 6; MÜLLER, Václav. K některým otázkám jazykové správnosti v básnickém díle. *Český jazyk*. 1954, roč. 4, č. 9/10, s. 337–342.

⁵⁶ JANŮ, Jaroslav. O citu a myšlence v lyrice. Diskuse o poesii II. *Literární noviny*. 26. 9. 1953, roč. 2, č. 39, s. 6

v Kunderových verších ne zaměřením proti „nepřátelům socialistického zřízení“, ale útok na zřízení samotné.

Podobně postupuje také Milan Jungmann a Jan Petrmichl, podle kterých je Slabého kritika mírná. Kundera podle nich ve sbírce „přímo vyzdvihuje člověka, poznamenaného minulostí, proti dnešku. A to už pak není nic jiného než na jedné straně otevřená obhajoba maloměšťáckého individualismu, neukázněnosti, bolestí a na druhé straně pomluva těch, kdož chtějí uvědoměle a ukázněně růst v nové lidi a zbavovat se přítěže minulosti.“⁵⁷

Změna v přístupu ke Kunderově sbírce je zřetelná především s přelomem desetiletí, od té doby vychází z hlediska ideologického výhradně pozitivní recenze. Přestože Müllerův příspěvek *K některým otázkám jazykové správnosti v básnické díle* je zaměřen na pravopisné, morfologické chyby v soudobé poesii, poesie samotná je hodnocen veskrze kladně.⁵⁸ Stejně tak se Kundery po Dobříšské konferenci roku 1955 zastává Jaromír Lang, když upozorňuje, že Kundera bývá ze subjektivismu obviněn neprávem, neboť, „[n]e tak o nebezpečí subjektivismu v této básni Kunderově jde, jako spíše o to, aby básník mohl a směl vyzpívat svůj cit svobody a pravdy, čestnosti a také upřímnosti. vezmeš-li si pak celou citovanou sbírku Kunderovu, vidíš, že nějaká myšlenka subjektivistická jako základní thema v ní vůbec není.“⁵⁹ Podobně smýšlí o sbírce *Člověk zahrada širá* také autor *Večera rukopisných novinek* a Miroslav Petříček, jenž v ní vidí „protest proti sucharskému falšování socialismu, proti abstraktní koncepci člověka, která jej redukuje na základní společenské vztahy a nevidí nebo nechce vidět jeho složitou mnohotvárnost.“⁶⁰ Zároveň je pro něj daná sbírka prvotní proklamací socialistického humanismu.

⁵⁷ JUNGSMANN, Milan – PETRMICHL, Jan. Zápas o novou poesii. *Nový život*. 1953, roč. 5, č. 11, s. 1324.

⁵⁸ Müller píše: „Je nade vši pochybu, že ve sbírkách Cesta k slunci a Člověk zahrada širá promluvili básníci zdravé ideové ražby, básníci dobře vidoucí, dobře cítící i dobře analyzující, básníci, jejichž dosavadní tvorba už má výrazné rysy, svědčící o osobitém tvůrčím růstu.“ – MÜLLER, Václav. *K některým otázkám jazykové správnosti v básnickém díle. Český jazyk*. 1954, roč. 4, 1954, č. 9/10, s. 342.

⁵⁹ LANG, Jaromír. Od otázek poesie k otázkám celé kultury. *Literární noviny*. 9. 4. 1955, roč. 4, č. 15, s. 7.

⁶⁰ PETŘÍČEK, Miroslav: Poznámky k situaci mladé a nejmladší české poesie. *Nový život*. 1956, roč. 8, č. 8, s. 971.

Přestože je *Člověk zahrada* širá sbírkou debutantskou, vyvolala řadu protichůdných reakcí. Na jedné straně je lze chápat generačně, nicméně jsou spojeny s postupnou proměnou literární normy. Kundera se odchyluje od sociálního realismu a agitační poesie, zobrazuje témata problematizující postavení člověka v socialistické společnosti. Otázkou hodnocení Kunderovy sbírky nebyl (až na recenzi v *Rudém právu*⁶¹) její estetický rozměr, ale rozměr morální a ideologický.

⁶¹ K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 33, č. 171, s. 3.

Poslední máj

Následující básnická skladba *Poslední máj*⁶² (první verze interně, druhá verze 1955, třetí verze 1961, čtvrtá verze 1963), tematizující fučíkovský mýtus, zcela souzní s nastaveným socialistickým diskurzem. Období 40. a 50. let 20. století je v Československu obdobím akce o Fučíkův odkaz, která sloužila k „převýchově lidí v totalitním státu a jiné interpretaci umělecké tvorby minulého období a současnosti.“⁶³ Studenti v rámci této akce na základě doporučeného seznamu Ústředního výboru Československého svazu mládeže četli knihy a dívali se na filmy a po složení zkoušky se mohli zařadit mezi tzv. Fučíkovce – oporu ČSM. Dále byly zakládány Fučíkovy kluby, uskutečnila se také konference o Juliu Fučíkovi v Národním klubu. Fučík se stal „vzorem“ – „atributem statečnosti, obětavosti, a tedy svědectvím o hrdinově ochotě potlačit veškeré zájmy. K emblematické Fučíka patří víc než u kteréhokoliv jiného dobového vzoru motiv sepětí s ostatními, prezentovaný navíc nejen v abstraktní rovině obecného ‚pouta‘, ‚života v ostatních‘ [...], ale v podobě pokud možno zcela konkrétní družnosti.“⁶⁴ S Fučíkem byl dále spojován atribut mládí a s ním spojené lásky, jež je věcí veřejnou (na rozdíl od měšťácké intimní lásky).⁶⁵

V tomto společensko-politickém kontextu vznikla poema *Poslední máj*, jež netradičně sleduje Fučíka a komisaře Böhma při vycházce na Petřín, při které se Böhm snaží přesvědčit Fučíka ke spolupráci. Kundera zde varíruje motiv pokoušení. Fučíkovi a Böhmovi jsou přisuzovány pozice Fausta a Mefista, zároveň můžeme nalézt mýtus pokoušení Krista či návaznost na tradiční užívání motivů v Nerudových nebo Máchových básních.⁶⁶ Máchovské motivy v Kunderově díle jsou tématem studie Martina Malenkovského *Poetický vzlet a prozaický pád feno-*

⁶² KUNDERA, Milan. *Poslední máj: báseň*. Praha: Československý spisovatel, 1955.

⁶³ BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H & H, 2003, s. 186.

⁶⁴ MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, s. 90.

⁶⁵ Více k obrazu Fučíka v české literatuře viz MACURA, Vladimír. Fučík. In: MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008, s. 85–100.

⁶⁶ HARÁK, Ivo. Básnické juvenilie Milana Kundery. In: *Časopis Květen a jeho doba. Sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15.–16. 9. 1993)*. Opava: Ústav pro českou literaturu Slezská univerzita, 1994, s. 107.

*ménu Fučík v díle Milana Kundery*⁶⁷, v níž mezi nejvýraznější odkazy k Máchovi zařazuje zobrazení Petřína, stylizaci Fučíka do postavy Viléma a apostrofu holoubka, jenž má být aluzí máchovské hrdličky. Dalším mytizačním prvkem je skladbou se prolínající slovenská píseň o Jánošíkovi. Ta vytváří silný československý kontext poemu, ale Lukáš Houdek poukazuje ještě na její aspekt sociální. Podle něj je Jánošík synonymem levicové sociální spravedlnosti a jeho použití Kunderou vnímá jako výstižnou zkratku k socialismu.⁶⁸

Podobně jako v *Člověku zahradě širé* je v *Posledním máji* užito motivů přírody, Ivo Harák však upozorňuje, že pokud Kundera užije tradičních mýtů, „aby tak nahlédl za roušku dobových doporučených estetických kánonů, je nucen – patrně autocenzurou – navrátit se do povolené reality uměleckého díla let padesátých [...]“⁶⁹

Poema *Poslední máj* existuje ve čtyřech variantách – první vznikla před rokem 1955 a Kundera s ní získal druhé místo ve Fučíkovské soutěži Literárních novin a Svazu československých spisovatelů roku 1954. K prvnímu oficiálnímu vydání došlo roku 1955 s poznámkou, že se jedná o „novou přepracovanou verzi stejnojmenné skladby“⁷⁰, také ve vydáních z roku 1961 a z roku 1963 došlo k úpravám. Není tématem této bakalářské práce věnovat se textologii dané poemu, částečné srovnání prvních dvou verzí nabízí Holt Meyer⁷¹, nicméně komplexní textologická analýza dosud chybí.

Z hlediska časového zařazení posbíraných recenzí můžeme vyvozovat, že reagují na první dvě knižní vydání poemu. O Kunderově poemě *Poslední máj* se na stránkách novin psalo ale ještě před jejím vydáním, a to v souvislosti s vítězstvím

⁶⁷ MALENOVSKÝ, Martin. Poetický vzlet a prozaický pád fenoménu Fučík v díle Milana Kundery. *Bohemica Olomucensia*. 2011, roč. 3, č. 1, s. 92–98.

⁶⁸ HOUDEK, Lukáš. *Poezie a dramata Milana Kundery*. Plzeň, 2014, s. 23–24. Bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta pedagogická.

⁶⁹ HARÁK, Ivo. Básnické juvenilie Milana Kundery. In: *Časopis Květen a jeho doba. Sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15. – 16. 9. 1993)*. Praha–Opava: Ústav pro českou literaturu Slezská univerzita, 1994, s. 108.

⁷⁰ KUNDERA, Milan. *Poslední máj*. Praha: Československý spisovatel, 1955, s. 2.

⁷¹ MEYER, Holt. Dlouhé loučení Milana Kundery s Julkem Fučíkem a odpovědnost žánru. První verze *Umění románu* a druhá verze *Posledního máje. Slovo a smysl*. 2015, roč. 12, č. 23, s. 36–65.

ve Fučíkovské soutěži.⁷² Vzhledem k tomu se jednalo o publikaci sledovanou a očekávanou. Veškeré kritické ohlasy až do roku 1961, kdy vyšla poslední před-revoluční reflexe *Posledního máje*, jsou kladné. Do středu zájmu se dostala otázka individualismu a subjektivismu, která byla tématem reflexí také v případě sbírky *Člověk zahrada širá*. Vladimír Dostál v obsáhlé recenzi pro *Nový život* píše, že u zrodu poemy stála „[m]yšlenka o smyslu lidského života, který je v obětavé službě lidem, morálka, hlásající, že život nepatří jen nám, a kdo si pěstuje svůj život jen pro sebe, že je odsouzen historií na smrt, na konečnou porážku, na věčné lidské opovržení. Myšlenka didaktická, morální, filosofická. Přitom myšlenka ne vyspekulovaná, ale osobně protrpěná, vyrostlá ze samotného tvůrčího životopisu básníka, který dal už v první své sbírce rozhodné sbohem individualistické a subjektivistické minulosti.“⁷³ Komunista (potažmo socialistický člověk) sám sebe vnímá jako integrální součást společnosti. Dostál píše přímo o socialistické morálce, která s sebou nese odklon od subjektivismu a individualismu jako vědomého kroku při začlenění do socialistického společenství. Z těch důvodů poemu označuje dokonce za občanskou.⁷⁴

Postava Fučíka vybídla mnohé recenzenty k srovnání jeho pojetí napříč literaturou. Červenka ojediněle srovnává *Poslední máj* s Nezvalovou básní *Noční host* (již v případě sbírky *Člověk zahrada širá* došlo ke komparaci s Nezvašem). Kunderovo pojetí zobrazuje Fučíka jako osobu pochybující, jejíž vědomé rozhodnutí nepoddát se strachu a nátlaku ze strany Böhma ji činí morálně silnější.⁷⁵ Dvakrát se v recenzích objevuje porovnání s básní Milana Lajšiaka *Živý ku živým přichodí*, která vyšla téměř paralelně s druhou verzí *Posledního máje*. Zdeněk Slabý při tomto srovnání shledává vyšší kvalitu Kunderovy skladby především v jeho zřejmé objektivnosti při náhledu na tolikrát zpracované téma Fučíka.⁷⁶ V recenzi Ivana Skály do popředí vystupuje ideovost Kunderovy a Lajšiakovy básně, ta je

⁷² Například Výsledky soutěže na práce o J. Fučíkovi. *Literární noviny*. 25. 9. 1954, roč. 3, č. 39, s. 3; BŘEZOVSKÝ, Bohuslav – RACHLÍK, František – KUNDERA, Milan et al.: Literární plány našich spisovatelů. *Literární noviny*. 29. 1. 1955, roč. 4, č. 5, s. 9.

⁷³ DOSTÁL, Vladimír. Poema o smyslu života. *Nový život*. 1955, roč. 6, č. 8, s. 856–857.

⁷⁴ Tamtéž, s. 861.

⁷⁵ ČERVENKA, Miroslav. Dvojí Fučík. *Květen*. 8. 3. 1956, roč. 1, č. 7, s. 216–217.

⁷⁶ SLABÝ, Zdeněk Karel. O pravdivý obraz Julia Fučíka. *Květen*. 8. 4. 1956, roč. 1, č. 8, s. 254–255.

ostatně nosným tématem i celé Skálovy básnické tvorby. „Ideová koncepce, promítaná s krajní účelností i do každého detailu, dala tu autorovi vytvořit básnickou skladbu myšlenkové závažnosti i citové podmanivosti, která je nejen velkým krokem vpřed ve vývoji básnické, ale i významným obohacením naší poesie a důstojnou splátkou naší poesie Fučíkově památce,“ píše v recenzi *Dvě básnické knihy o Juliu Fučíkovi pro Rudé právo*.⁷⁷

Do hodnocení *Posledního máje* se významně promítly mimoliterární skutečnosti, Fučík nabyl až mytického charakteru a zobrazení jeho jednání a morální bezúhonnosti se stalo vzorem nejen v literatuře, ale proniklo i do běžného života občanů. V tomto kontextu nepůsobí nadneseně zakončení článku *Milan Kundera: Poslední máj ve Večerní Praze*: „Přečtěte si Kunderův Poslední máj; jsou v něm i vaše ideály, je v něm velikost naší doby.“⁷⁸

⁷⁷ SKÁLA, Ivan. Dvě básnické knihy o Juliu Fučíkovi: „Poslední máj“ M. Kundery a „Živý ku živým přichodí“ M. Lajčiaka. *Rudé právo*. 29. 5. 1955, roč. 35, č. 147, s. 4.

⁷⁸ Milan Kundera: Poslední máj. *Večerní Praha*. 1. 6. 1955, roč. 1, č. 52, s. 3.

Monology

Roku 1957 Kundera napsal svou poslední básnickou sbírku *Monology*⁷⁹, v níž se vrátil k tématu mezilidských vztahů, tentokrát na intimní úrovni. Stejně jako v případě *Posledního máje* prošla sbírka četnými revizemi. Ačkoliv se *Monology* po svém vydání staly čtenářskou událostí roku, jejich další vydání bylo pozastaveno až do poloviny 60. let. Učiněno tak bylo na základě recenzí, v nichž bylo Kunderovi vyčítáno, že básně jsou sentimentální a banální a použité metafory příliš průhledné. Zvláštní pozornost byla věnována předkládaným subjektům a nejasnému morálnímu zaujetí. Druhé, přepracované vydání z roku 1964 Kundera výrazně rozšířil. Zařadil do něj celkem 31 básní, jež rozdělil do osmi částí – *Monology*, *Chtěla bych odtud odejít*, *Situace*, *Voják Urban*, *Blouznění*, *Na noc*, *Malý slovník naučný*, *Ukolébavka, kterou zpívá žena svému muži*. K další revizi došlo při vydání o rok později, kdy byl vyňat celý *Malý slovník naučný* a *Ukolébavka, kterou zpívá žena svému muži*.

Klíčová je první část sbírky, podle které získala svůj titul. Jsou zde zobrazovány kritické (mezní) okamžiky v partnerských vztazích, a to s převládající pozicí ženského lyrického subjektu. Verš se rozvolňuje a zároveň je zřetelná inklinace k dramatické formě, využívání monologizace a dialogizace promluv.⁸⁰ Monolog jako vnitřně fokalizované vyprávění je typické také pro Kunderovu pozdější prozaickou tvorbu, zde se u něj poprvé objevuje ve výrazném měřítku. Dle Jakuba Česky pro Kunderu vnitřní monolog „představuje určitý stabilizační faktor, sémantické zakotvení.“⁸¹ Poprvé zde také Kundera pracuje s motivem vztahů a jejich konkrétní konfliktností, což v jeho dramatech a posléze próze zaujme jeden ze základních prvků. Blízko ke Kunderovu zobrazení vztahů disharmonických a nejistých má Jiří Šotola a Eduard Petiška a tato paralela se objevuje i ve zkoumaných recenzích.

⁷⁹ KUNDERA, Milan. *Monology: Kniha o lásce*. Praha: Československý spisovatel, 1957.

⁸⁰ „Monology? Řeč může být také o intimních dramatech, tedy o dialozích. Se subjektem mlčícím sice, ale přítomným (alespoň ve vědomí druhého, alespoň v paměti – v paměti řeči). Dialozích, v nichž se reaguje na odstíny a nuance tohoto mlčení [...]“ dodává Ivo Harák. – HARÁK, Ivo. *Básnické juvenilie Milana Kundery*. In: *Časopis Květen a jeho doba. Sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15.–16. 9. 1993)*. Opava: Ústav pro českou literaturu Slezská univerzita, 1994, s. 110.

⁸¹ ČEŠKA, Jakub. Emoční zakotvení poetiky Milana Kundery. *Slovo a slovesnost*. 2020, roč. 81, č. 2, s. 134.

Zatímco *Poslední máj* byl přijat kritickou obcí veskrze pozitivně, *Monologům* se dostalo rozporuplných reakcí. Čtenáři byli s básněmi ze sbírky seznamováni už od roku 1956 prostřednictvím časopisů⁸² i autorských recitací⁸³. Již před knižním vydáním se na stránkách periodik rozpoutala diskuse mezi laickou veřejností, jež byla vyvolána dopisem Věry Kavanové do *Literárních novin*. V reakci na básně uveřejněné v 26. čísle stejného týdeníku⁸⁴ se Kavanová zaměřila na pozici lyrického subjektu v nich obsaženém. Povinností spisovatele je znázornit pozitivní socialistické hrdiny, Kundera ovšem zobrazuje „měšťáckou národu“, a zejména ženy jsou ukázány jako podřadné, tzn. zcela v rozporu se socialistickým ideálem rovnocennosti člověka (v otázce práv i schopností) bez ohledu na pohlaví. Zobrazení žen skrze fyzickou vnímá Kavanová následovně: „Jaké jsou to ženy, jež se tak odporně ponižují a zbavují lidské důstojnosti před jakýmsi nadčlověckým hrdinou? A kdo je ten Kunderův lyrický hrdina, který milostivě jejich přepokorné vzývání přijímá, vědom si své nekonečné nadřazenosti?“⁸⁵

Hned o dvě čísla později *Literární noviny* otiskly tři čtenářské reakce, jež se vymezily vůči závěrům Kavanové. Všechny se zaměřily na aspekt měšťáctví, zobrazení žen a aktuálnost tématu. Dana Puchalská (studentka filosofie) se staví proti vykreslení Kundery jako šovinisty: „Úplně popírám slova o ‚odporném ponižování‘ atd. Což nemůže ženě láska vložit do úst krásná a vroucí slova? Kdyby je pronášel muž, připadalo by to soudružce patrně v pořádku.“⁸⁶ Rovněž v niterném prožívání postav nevidí znaky měšťáctví, ale znaky člověka obecně. Stejně tak Zdeněk Kroutil poznamenává, že zobrazení „lidí s bohatým citovým životem“ nutně nezakládá dostatečný důvod k uvažování o Kunderovi jako pro-

⁸² V *Literárních novinách* byla například otištěna báseň, jež je v *Monologích* pod názvem *Kdybys tak raději mlčel*, v *Novém životě* opublikovali *Zpověď osamělého muže*, *Proč jsi tak krásná a Bojím se tvé lásky* (pod společným názvem *Dva mužské monology*), *Čekání* a *A přece, můj skřivánku*. – KUNDERA, Milan. Z cyklu „Ženské monology“. *Literární noviny*. 12. 5. 1956, roč. 5, č. 21, s. 7; KUNDERA, Milan. Básně. *Nový život*. 1956, roč. 8, č. 11, s. 1160–1163.

⁸³ Např. JUNGSMANN, Milan. Liberecký zápisník. *Literární noviny*. 17. 3. 1956, roč. 5, č. 11, s. 3.

⁸⁴ Uveřejněny byly básně *Monolog ženy*, *Na nádraží*, *Růže*, *Monolog jiné ženy*, *Nikdy jsem nenašla odvahu*, *Vezmi mne s sebou*. – KUNDERA, Milan. Z nových veršů Milana Kundery. *Literární noviny*. 26. 6. 1956, roč. 5, č. 26, s. 7

⁸⁵ KAVANOVÁ, Věra. O kom a pro koho? *Literární noviny*. 30. 6. 1956, roč. 5, č. 28, s. 6.

⁸⁶ PUCHALSKÁ, Dana. Ať poesie zobrazuje celý život! In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7.

pagátorovi měšťanského způsobu života.⁸⁷ Naopak, ukázání různých (i neradostných) aspektů života patří k jeho realistickému (socialistickému) znázornění, dodává ve svém příspěvku Alois Ehleman.⁸⁸

K diskusi kolem veršů z *Monologů* a dopisu Kavanové se vyjádřil také Jaroslav Janů, podle něhož pisatelka ustrnula v pojetí umění skrze jeho utilitární funkci, což neodpovídá soudobému vnímání literatury.⁸⁹ Jedná se o význačný posun so-realistické normy počátku 50. let, kdy byla literatura vnímána právě jako prostředek výchovy společnosti a zobrazení socialisticky uvědomělého občana, čemuž měly být podřízeny zvolené prostředky. Svou reflexi končí Janů až patetickým oslovením čtenářů a žádostí o jejich schovívavost a zdrženlivost při morálním hodnocení spisovatelů: „Končím prosbou: Buďme dobré vůle vůči umělcům – čestný umělec nemůže být v naší společnosti zrádce a diversantem, tolik mu věřme, i když nám říká pravdy na první chuť hořké a nezvyklé. Je naším věrným pomocníkem, obohacuje naše chápání života, a vede ho přinejmenším v jeho poslání tatáž poctivá snaha potírat zlo a připravovat budoucnost Velikého Člověka na této překrásné zemi, jako nás všechny.“⁹⁰

K celé polemice na stránkách *Literárních novin* se nakonec vyjádřila i jejich redakce, v níž názorově zaujala pozici na diplomatickém středě. Uvítala názorový střet, ale upozornila na extrémní postoje obou skupin (přeceňování hodnoty díla a předpojatý kriticismus).⁹¹

O oblíbenosti veršů Kunderovy připravované sbírky mezi čtenáři svědčí také rychlost přípravy bibliofilského vydání *Zpěvu o velikém běžci*, jenž uzavíral první vydání *Monologů*. Vyšlo ještě roku 1956, tedy rok před vydáním samotné sbírky,

⁸⁷ KROUTIL, Zdeněk. O kom a pro koho? In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7.

⁸⁸ EHLEMAN, Alois. Pravdivé verše. In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7.

⁸⁹ JANŮ, Jaroslav. O společenský smysl poesie. Hlas kritika k čtenářské diskusi o verších Milana Kundery. *Literární noviny*. 21. 7. 1956, roč. 5, č. 31, s. 6.

⁹⁰ Tamtéž.

⁹¹ Redakce. Redakce k diskusi o Kunderových verších. *Literární noviny*. 4. 8. 1956, roč. 5, č. 33, s. 6.

s kresbami Václava Zykunda, a to při příležitosti recitačního večera v Krajské lidové knihovně v Ostravě.⁹²

Další kolo diskusí o *Monolozích* začalo bezprostředně po jejich knižním vydání roku 1957. I nyní byl však poměr kladných a negativních recenzí poměrně vyvážený. Zatímco v *Knižních novinkách* se píše o aktuálnosti veršů a o jejich pozitivnosti a zjevné víře v člověka, Gustav Franci je považuje za „kaširované“, neboť jsou intimní, ale nesměřují do hloubky a pohybují se pouze na povrchu.⁹³

K otázce subjektivismu v díle Milana Kundery se vrátil Josef Vohryzek v přehledovém článku o literatuře spojené s časopisem *Květen*. Ten chápe spíše ve smyslu intersubjektivismu, tedy jako mířící ke kolektivnímu vědomí. Toto pojetí vztahuje k celé poetice Květnáků a autorů s nimi spřízněnými, pro něž inklinace k subjektivismu „byl boj sebezáchovného odporu proti odlidštění poesie popíráním úlohy subjektu. Přese všechno škytání nedomrlých dogmatiků to byl boj vítězný a jeho dosah není omezen na poesii. Prokazuje svou životaschopnost právě teď, kdy mladá literární tvorba sahá po společenské problematice mnohem vášnivěji a opravdověji než před lety. Jde-li totiž o subjekt, nejde o subjekt ledajaký. Je to subjekt, který míří ze sebe, který se nezhlíží v nějakém malicherném „já“, ale chce pojmut lidi celé, lidi takové, jací jsou.“⁹⁴

Apologii Kunderovy sbírky napsal pro *Literární noviny* Jiří Brabec, její kritiky charakterizuje jako „uražené moralisty“, kteří „mentorují ve jménu fráze (ne ideové koncepce).“⁹⁵ Přímo se vymezuje proti kritice Homoly, jež údajně vyšla v *Tvorbě*⁹⁶, z Brabcovy parafráze můžeme usuzovat, že v ní *Monology* byly označeny za ideologicky nepřátelské a naturalistické. V zobrazení různých podob vztahů, lásky i její absence Brabec vidí naopak překonání naturalismu

⁹² A. Z. [ZÁVODSKÝ, Artur]. [Klub bibliofilů při Krajské lidové knihovně v Ostravě začal uskutečňovat pěkný nápad...]. *Červený květ*. 1956, roč. 1, č. 8, s. 45.

⁹³ gf [FRANCL, Gustav]. Dvě knihy naší mladé poesie. *Lidová demokracie*. 23. 6. 1957, roč. 13, č. 150, s. 5.

⁹⁴ VOHRYZEK, Josef. Próza v Květnu. *Květen*. 1957, roč. 2, č. 10, s. 359.

⁹⁵ BRABEC, Jiří. *Monology* Milana Kundery. *Literární noviny*. 20. 7. 1957, roč. 6, č. 29, s. 4.

⁹⁶ Podle digitalizovaného ročníku *Tvorby* však nikdo pod jménem Homola takovou recenzi nepublikoval.

a směřování k víře v lásku jako obecně platnou hodnotu, a proto také sbírku hodnotí jako navýsost aktuální.⁹⁷

Brabcova recenze se stala výchozím bodem kritiky Jan Petrmichla. Jako marxisticky smýšlející kritik Petrmichl přistupuje k dílu v rámci jeho společenských funkcí. Kunderovu sbírku hodnotí jako neaktuální a nepravdivou, hledající individuální kritické situace na úkor zobrazení nadčasových „pravd“. Kundera podle Petrmichla „[d]ává velmi často přednost konstruovanosti spekulací před jasným myšlením. Aby zapůsobil, je ochoten zapomenout na souvislost, abstrahuje do jednotvárnosti. Jako bys napíchl motýla na špendlík a chtěl na něm demonstrovat prostory zelených luk a motýlí reje. Je daleko víc dialektik pro nápadnost chvíle a chvilkový efekt než pro nechvilkovou pravdu.“⁹⁸ Rovněž se vrací ke způsobu zobrazení žen, jež jsou dle něj v *Monolozích* degradovány pouze na svou tělesnost.

Specifickou formu kritiky zvolili Oleg Sus a Jiří Cetl, ve formě dialogu se vymezili proti Kunderovu způsobu zobrazení lásky jako fyzického aktu a proti konfliktu, jenž postrádá genezi i východisko. Svůj příspěvek zakončují slovy: „A tak morálka knížky, postav, autora? Zůstává problémem, protože je problematická.“⁹⁹ Pro svá tvrzení ovšem čtenáři nepředkládají žádné konkrétnější argumenty.¹⁰⁰

Proti kritikám pozitivně hodnotícím *Monology* vystoupil Vladimír Dostál. Kundera je pro něj autorem „nevyjasněn[ého] poměr[u] k přerodnému dění v naší společnosti.“¹⁰¹ Ostře se vymezuje proti kritice Janů¹⁰² z předchozího roku, v níž obhajoval integritu umělce a naturalistické zobrazení jako posouvající socialistickou lyrickou poesii ve své konkrétnosti zvolených mezních okamžiků vztahů. Dostál rezolutně oponuje: „Všechny ty nářky na ‚mechanisaci‘ a ‚nivolisaci‘ člověka za socialismu (člověka vůbec a ne člověka určité třídy, kterého

⁹⁷ BRABEC, Jiří. *Monology* Milana Kundery. *Literární noviny*. 20. 7. 1957, roč. 6, č. 29, s. 4.

⁹⁸ PETRMICHL, Jan. Nad sbírkou básní Milana Kundery. *Rudé právo*. 14. 9. 1957, roč. 37, č. 256, s. 2.

⁹⁹ CETL, Jiří – SUS, Oleg. *Dialogy o Monolozích*. *Host do domu*. 1957, roč. 4, č. 8, s. 364.

¹⁰⁰ Tamtéž, s. 361–364.

¹⁰¹ DOSTÁL, Vladimír. *Poesie a programy*. *Kultura*. 28. 11. 1957, roč. 1, č. 48, s. 3.

¹⁰² JANŮ, Jaroslav. O společenský smysl poesie. Hlas kritika k čtenářské diskusi o verších Milana Kundery. *Literární noviny*. 21. 7. 1956, roč. 5, č. 31, s. 6.

třebas socialismus doopravdy omezuje a utlačuje), na společenský systém, který prý může ukojit jen materiální potřeby člověka a nedbá o jeho mravnost, nejsou nové ani původní. Maloměšťák jimi provází socialismus už od jeho zrodu. Janů nám dnes toto věkovité mrzoutství vychvaluje jako „společenskou hygienu“. Pěkně děkujeme. Než takovou „očistu“, to raději zůstaneme u svého nemytého uhlířského přesvědčení.“¹⁰³ Zvolením druhé osoby plurálu vytváří Dostál dojem, že je mluvčím široké masy socialisticky uvědomělých občanů. Stejně tak závěry Zdeňka Heřmana¹⁰⁴ vnímá jako neodpovídající žité skutečnosti, protože boj o socialismus ještě nebyl dokončen, a proto je stále výchovná funkce umění prioritou. Zmíněné články vnímá jako útočné, a proto je dle něj „věru na čas přejít do protiútoků.“¹⁰⁵

Diskuse o *Monologích* utichly s koncem roku 1957, posledním výrazným příspěvkem je článek *Započatá cesta nad poesii všedního dne*, v níž Milan Schulz sbírku přiřazuje k poesii všedního dne a vymezuje se proti chápání Kunderových veršů jako dekadentních. „Kundera v nejlepších básních z Monologů dává vlastně lidem poznat kus té skrývané tváře morálních krisí, které často nedocházejí řešení. Kunderovo romantické nadšení pro čistotu citu, kterému jen chladný, nevzrušený mozek může prorokovat barovou budoucnost nebo červotočivou morbidní dekadenci, je tu velmi blízké lidem z veršů Šotolových.“¹⁰⁶

Diskuse o verších *Monologů* byla výrazně ovlivněna proměnou estetických norem. Okolím časopisu *Květen* byly hodnoceny pozitivně, převážně pro překračování diskursu sociálního realismu. Naopak na stránkách *Lidové demokracie*, *Rudého práva* a *Kultury* došlo k jejich tvrdé kritice. *Rudé právo* a *Kultura* (jež vznikla roku 1957 jako kulturní časopis, který měl posilovat vliv KSČ na umělce) byla v podstatě názorovou tribunou oficiální kultury, tedy v oblasti umělecké zastávající sociální realismus. Kritika *Lidové demokracie*, časopisu spojeného

¹⁰³ DOSTÁL, Vladimír. Poesie a programy. *Kultura*. 28. 11. 1957, roč. 1, č. 48, s. 3.

¹⁰⁴ HEŘMAN, Zdeněk. Cizím nákladem SNKLHU – ČSS – SNDK – MF. *Naše vojsko*. 20. 9. 1957, roč. 3, č. 9, s. 158–159.

¹⁰⁵ DOSTÁL, Vladimír. Poesie a programy. *Kultura*. 28. 11. 1957, roč. 1, č. 48, s. 3.

¹⁰⁶ SCHULZ, Milan. Započatá cesta nad poesii všedního dne. *Květen*. 1957, roč. 3, č. 4, s. 177.

s křesťanskými hodnotami, zase cílila na příliš intimní a fyzické zobrazení vztahů.

Kundera – prozaik: Tři sešity Směšných lásek a Žert

Politicko-společenský a mediální kontext 60. let

Koncem 50. let byly zřetelné snahy o upevnění moci KSČ, které svůj výraz našly v potvrzení Generální linie budování socialismu na 11. sjezdu KSČ roku 1958 a nové ústavě. S účinností od 11. července 1960 vstoupila v účinnost Ústava Československé socialistické republiky, již došlo ke změně správního vývoje, ale také k zákonnému ukotvení vedoucí úlohy KSČ ve státě.¹⁰⁷

Bělina v souvislosti s počátkem 60. let mluví o období jistot všedního dne: „Po kotrmelcích komunistické politiky v posledních letech přišla doba zjevného **nezájmu obyvatelstva o věci veřejné.**“¹⁰⁸ Na druhé straně začaly pomalé změny s celospolečenským dosahem v oblasti kultury. Vzrostla role překladové literatury¹⁰⁹ a pod pseudonymy začali poskrovnu publikovat v domácích časopisech autoři v emigraci. Rozpoutaly se nové diskuse o marxismu, o aktuálnosti Kafkova díla.¹¹⁰ Liberalizace kulturní produkce měla své vyjádření ve filmové nové vlně, hnutí malých forem a studiových scén, ale také v literárním experimentu (vliv francouzského nového románu, konkrétní poesie, nonsensu ad.). „Literární, dramatická, výtvarná i filmová díla byla přijímána jako původní výpovědi o ‚skutečném‘ životě i jako alternativní hlasy k oficiální interpretaci světa – umění a kultura vůbec byly tedy chápány jako politikum, jako prostor, který umožňuje realizaci veřejného života v situaci, kdy je reálná politická moc nepřístupná dialogu s veřejností,“ píše Petr Bednařík.¹¹¹

Demokratizační tendence se projevíly také v mediálním sektoru. Dne 25. října 1966 vešel v účinnost zákon o periodickém tisku, jenž revidoval postavení masmédií ve prospěch jejich informační funkce. Rovněž došlo k transformaci

¹⁰⁷ Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky [online]. Cit. 17. 4. 2023. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

¹⁰⁸ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 280.

¹⁰⁹ Vznikly například nové překlady Shakespeara, Camuse či Brocha.

¹¹⁰ V roce 1963 proběhla v Liblická konference s mezinárodní účastí o díle Kafky.

¹¹¹ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 305.

Hlavní správy tiskového dohledu v Ústřední publikační správu, která byla organizací oficiální, a její rozhodnutí tudíž mohla být napadána soudní cestou.¹¹²

S přelomem desetiletí současně došlo k obnově časopisů a také k zakládání periodik nových. Mezi obnovené patří například časopis *My*, nových časopisů vzniklo ovšem mnohonásobně více. Roku 1964 začal Svaz československých spisovatelů vydávat měsíčník *Tvář*¹¹³, vlna zakládání kulturních časopisů je pak spojena s rokem 1966 – vznikla *Orientace*, *Impuls*, *Sešity pro mladou literaturu* a *Filmové a televizní noviny*. Autoři publikace *Dějiny českých médií 20. století* vyčíslují nárůst kulturních a uměleckých titulů oproti předchozímu desetiletí o 75 %.¹¹⁴

Sílící hlasy na podporu diferenciací kulturního a společenského prostoru nabíraly na intenzitě od června 1967. Nejprve na sjezdu Českého svazu mládeže a posléze na IV. sjezdu československých spisovatelů. Zde již došlo k přímé kritice KSČ a úlohy, kterou sehrála v 50. letech. Milan Kundera namísto očekávaného úvodního slova přednesl referát o nebezpečí provincialismu československé kultury a požadavek na zrušení cenzury: „Jakýkoli zásah do svobody myšlenek a slov, ať už technologie i pojmenování takové cenzury je sebediskrétnější, je ve dvacátém století skandálem a pro naši rozbíhající se literaturu okovem.“¹¹⁵ Následoval projev Jiřího Hendrycha, vedoucího delegace KSČ, jehož tématem bylo nebezpečí ideologické infiltrace z kapitalistických zemí do socialistické společnosti.¹¹⁶ Při projevu Pavla Kohouta, který vyústil

¹¹² KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 141–142.

¹¹³ Časopis *Tvář* je ovšem příkladem toho, že represe ze strany státního aparátu v tomto období stále probíhaly. Po ideologických sporech mezi ÚV KSČ a redakcí bylo vydávání časopisu zastaveno. K jeho obnovení došlo na jaře 1968. Více viz ŠPIRIT, Michael. Článeková bibliografie časopisu *Tvář*. In: *Institut pro studium literatury* [online]. Cit. 17. 4. 2023. Dostupné z: <http://www.ipsl.cz/upload/files/bibli-tvar.pdf>

¹¹⁴ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 178.

¹¹⁵ KUNDERA, Milan. In: *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů. Praha 27.–29. června 1967 (Protokol)*. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 26.

¹¹⁶ „Mám na mysli různé teorie a hlasy, které vyklešují třídní podstatu myšlenky mírového soužití a předkládají ji pod heslem světové integrace. Zastírají přitom, že jde o smír s buržoazní ideologií, o smír s politikou kapitalistického světa. Nemůžeme nevidět, že druhou stranou velkých slov o demokracii, humanitě, o vzájemné toleranci, o ideologické integraci buržoazních a socialistických idejí je fašizující, nelidská a krutě intolerantní skutečnost bombardování Vietnamu a nástupu reakčních tendencí i jinde.“ – HENDRYCH, Jiří. In: *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů. Praha 27.–29. června 1967 (Protokol)*. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 29.

v přečtení Solženicynova kritického dopisu adresovaného Svazu sovětských spisovatelů, Hendrych demonstrativně sjezd opustil. Zasedání pokračovalo dalšími příspěvky, v nichž zaznívaly především požadavky na zrušení cenzury, uvolnění poměrů ve společnosti a řešení lidskoprávních otázek.¹¹⁷ Ústřední výbor KSČ po sjezdu vyloučil ze strany nejvýraznější mluvčí, a to Ludvíka Vaculíka, Milana Kunderu a Antonína J. Liehma, Pavlu Kohoutovu byla udělena výstraha.

Cesta k demokratizaci však již byla nastoupena. Rozkol nastal také na sjezdu Svazu československých novinářů, na kterém se část členů přiklonila k uvolnění poměrů v mediální sféře. Ačkoliv do závěrečné zprávy sjezdu se tyto postoje neprosadily, jejich program je zřetelný v dalším působení jednotlivých redakcí. „Zvláště **kulturně a umělecky zaměřené časopisy se postupně vyvinuly v platformu, s níž se ztotožnilo reformní hnutí druhé poloviny šedesátých let** (to se netýkalo jen listů vzniklých v padesátých a šedesátých letech, ale i některých starších – na stránkách časopisu *Divadlo*, který vycházel od roku 1949, proběhla v šedesátých letech řada zásadních diskusí o divadelnictví),“ píše k tématu Bednařík.¹¹⁸

V politické oblasti nastaly výrazné změny s rokem 1968. V lednu se stal prvním tajemníkem ÚV KSČ Alexandr Dubček a v březnu prezidentem Ludvík Svoboda. V dubnu byl pak přijat tzv. Akční program, jehož podstatou bylo navržení cesty k vytvoření socialismu s lidskou tváří. Další směřování bylo definováno čtyřmi body: má dojít k procesu sbližování sociálních skupin, ekonomickým změnám umožňujícím růst, ke kvalifikačnímu růstu a k demokratizaci celého systému, aby byla umožněna otevřená výměna názorů.¹¹⁹ Bělina dodává, že „[p]o **květnovém plénu ÚV KSČ** strhlo nadšení i ty občany, kteří dosud posuzovali možnost celospolečenské obrody skepticky. V podnicích spontánně vznikaly rady pracujících (v aktivitě vedla *Federace lokomotivních čet*), činnost obnovil *Junák*

¹¹⁷ Takové byly příspěvky Ludvíka Vaculíka, Ivana Klímy, Václava Havla či Karla Kosíka.

¹¹⁸ BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019, s. 311.

¹¹⁹ 1968, 5. duben, Praha. – Akční program KSČ. In: VONDROVÁ, Jitka – MORAVEC, Jan – NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu: říjen 1967 – květen 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 322.

a *Sokol*, na veřejnosti se po dlouhé době objevily uniformy legionářů a západních letců, byly založeny nové organizace (*Svaz vědeckých pracovníků* a jiné), aktivizovaly se církve a náboženské společnosti. Zárodkem pluralitní demokracie se staly *Klub angažovaných nestraníků* (KAN) a *Klub 231*, sdružující bývalé politické vězně komunistického režimu (koncem června schválilo NS [Národní shromáždění] zákon o soudní rehabilitaci).“¹²⁰

Dne 26. června 1968 nabyt účinnosti zákon č. 84/1968 Sb., jímž byla cenzura, jakožto zásahy státních orgánů do masmédií, označena za zcela nepřipustnou. Jednalo se o výsledek nespokojenosti novinářů, která nakonec vyústila v rozpuštění Svazu československých novinářů a vytvoření dvou svazů národních.¹²¹

Uvolnění cenzury umožnilo, aby 27. června 1968 vyšel článek Ludvíka Vaculíka *Dva tisíce slov*, který byl koncipován jako „prohlášení k dělníkům, zemědělcům, úředníkům, umělcům, vědcům, technikům a všem“ a jehož cílem bylo zhodnotit demokratizační tendence ve společnosti a upozornit na zapojení všech skupin. Explicitně zde Vaculík artikuloval možnost zásahu zahraničních sil do československého obrodného procesu.¹²²

Za hranicemi Československa ovšem obrodný proces nebyl sledován s klidem. Ve Varšavě byla formulována Brežněvova doktrína, která definovala povinnost mezinárodní pomoci (i intervencí do vnitřních záležitostí států) v případě ohrožení socialistického zřízení v zemích sovětského bloku. Touto doktrínou byla také později vysvětlována okupace Československa vojsky Varšavské smlouvy (Sovětský svaz, Maďarsko, Bulharsko, Polsko, NDR), jež proběhla z 20. na 21. srpna 1968. Invaze byla následována spontánním odporem ze strany obyvatelstva i představitelů KSČ, nicméně po nátlaku byl Ludvíkem Svobodou podepsán Moskevský protokol, jímž byl Akční program prohlášen za neplatný,

¹²⁰ BĚLINA, Pavel [ed.]. *Dějiny zemí Koruny české. 2, od nástupu osvěcenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1997, s. 284.

¹²¹ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 185–187.

¹²² VACULÍK, Ludvík. *Dva tisíce slov*. In: PŘIBÁŇ, Michal [ed.]. *Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958–1969)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003, s. 460–465.

definováno bylo přesídlení cizích vojsk na našem území ve třech vlnách a naplánovány personální změny ve výborech a ve vládě.¹²³

Vzdorování proti invazi a snaze o opětovné utužení poměrů ve společnosti probíhalo ještě několik měsíců. Došlo ke stávce vysokoškolských studentů, ke třem protestním upálením, významné bylo také vystoupení novinářů po tzv. hokejovém týdnu. Zastavení demokratizačního směřování a následné represe měly za následek zvýšenou míru emigrace (odhadem okolo 70 tisíc občanů¹²⁴), znovu byla zavedena cenzura a vznikl nový Úřad pro tisk a informace. S tím byla spojena vlna zastavování a posléze rušení časopisů, zanikl například *Reportér*, *Politika* a *Kultúrny život*.¹²⁵ Potvrzením nového směřování byla také výměna v politické struktuře – prvním tajemníkem ÚV KSČ se stal Gustáv Husák, který se stal symbolem normalizace. Restaurace komunistického režimu se projevila novými politickými procesy, pevným nastolením cenzury a opětovným uzavřením státních hranic. Orientace na Sovětský svaz nalezla vyjádření v *Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*, jímž byl roku 1970 schválen oficiální výklad událostí pražského jara.

¹²³ VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. Praha: Mladá fronta, 1990, s. 95.

¹²⁴ TOMEK, Prokop. Emigrace. In: Totalita.cz [online]. Cit. 12. 4. 2022. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/emigrace.php>

¹²⁵ KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, s. 197.

Směšné lásky

Směšné lásky: Tři melancholické anekdoty byly vydány roku 1963 jako součást nové ediční řady Československého spisovatele Život kolem nás – malá řada, jež byla určena k prozaickým debutům a experimentům menšího rozsahu.¹²⁶ Ke genezi *Směšných lásek* Kundera v článku pro *Nové knihy* píše: „Byla to, přiznám se, obtížná práce [práce na divadelním textu *Majitelé klíčů*] a já jsem jí chtěl aspoň chvílemi unikat a tak jsem psal tyhle povídky, o nichž jsem byl přesvědčen, že jsou rozmarné.“¹²⁷ Z uvedeného je zřejmé, že povídky tedy začaly vznikat někdy před rokem 1961, neboť toho roku *Majitelé klíčů* vyšly časopisecky v *Divadle*.¹²⁸

Do souboru byly zařazeny povídky *Já truchlivý bůh*, *Sestřičko mých sestřiček* a *Nikdo se nebude smát*. Helena Kosková hovoří o povídkách *Směšných lásek* jako o „experimentální tvůrčí dílně“, v níž Kundera vyzkoušel různé způsoby vyprávění, jichž později využil v románové tvorbě. Využívá zde hemodiegeticko-intradiegetického vypravěče s výrazným aspektem komentátorství. Je vidět poučení vančurovským typem vypravěče – Kundera ostatně pouhé tři roky před vydáním *Směšných lásek* publikoval *Umění románu: Cesta Vladislava Vančury za velkou epikou*, ve které se věnoval pozici vypravěče v jeho díle).

Do popředí opět proniká téma milostných vztahů, které ovšem nedochází naplnění. V povídce *Já truchlivý bůh* je Adolf odmítnut konzervatistkou Janou, a proto jí představí svého přítele Apostola, dělníka, jehož vydává za řeckého skladatele. Ten má Janu svést, a tím svého přítele pomstít. Apostol se ovšem do Jany zamiluje a ta s ním otěhotní. Zamýšlená pomsta se obrací proti jeho strůjci.

Podobně je nenaplněno očekávání skladatele v povídce *Sestřičko mých sestřiček*, který se v nemocnici zamiluje do sestřičky Kamily. Z její melancholичnosti vyvozuje, že žije v nešťastném manželství, po tvůrčí krizi začíná opět komponovat a při veřejném koncertu, kde je jeho skladba představena, se s Kamilou po delším

¹²⁶ Směšné lásky byly první knihou této edice. Ve stejném roce zde vyšel ještě *Vítr se stoří k jihovýchodu* Hany Bělohradské, *Setkání před odjezdem* Alexandra Klimenta, *Favorit* Milana Hendrycha a *Třiatřicet stříbrných křepelek* Jana Trefulky.

¹²⁷ KUNDERA, Milan. Milan Kundera o „Směšných láskách“. *Nové knihy*. 17. 9. 1963, roč. 38 č. 38, s. 1.

¹²⁸ KUNDERA, Milan. *Majitelé klíčů*. In: *Divadlo* [příloha]. 1961, roč. 12, č. 9.

časovém úseku opět setkává. Ta je zde ovšem s manželem, básníkem, skladatel si uvědomuje své plané naděje a očekávání. Dochází dokonce ke při o podstatě poesie a umění mezi oběma muži. Těžiště povídky je právě v těchto reflexivních pasážích.

V povídce *Nikdo se nebude smát* se do popředí dostává téma neuváženého slibu. Klímovi, odbornému pracovníkovi, je adresován dopis soudruha Zátureckého s žádostí o posudek článku. Klíma shledává článek nekvalitním, nechce být ovšem poslem špatných zpráv, a tak odešle vyhýbavou odpověď. Záturecký a jeho manželka nakonec Klímu začnou pronásledovat na fakultě i u něj doma. Ve snaze setřást Zátureckého ho Klíma obviní z toho, že obtěžoval jeho přítelkyni Kláru. Klímův život se stane předmětem domovních i univerzitních schůzí a vyvrcholí obrácením celé situace proti Klímovi. Hrouť se celá jeho kariéra i vztah s Klárou.

Již v tomto souboru povídek jsou postižitelná témata, jež se stanou později klíčovými v románu *Žert*. Kosková je parafrázuje z doslovu souborného vydání *Směšných lásek* následovně: „[autor] hovoří [...] o jejich motivické a tematické jednotě, která umožnila velkou formální různost jednotlivých částí. Podle jeho slov jsou spojeny několika tématy:

1. mystifikací (zápletky šesti povídek je založena na mystifikaci)
2. nemožností donjuanství v moderním světě
3. problematiku identitou jednotlivce
4. komikou lyrického věku.“¹²⁹

Kritický ohlas *Směšných lásek* nebyl příliš výrazný. V prvních ohlasech byla převážně shledávána návaznost na *Majitele klíčů* – například Milan Suchomel hledá souvztažnost mezi *Majiteli klíčů* a povídkou *Nikdo se nebude smát* v rovině humanismu: „Ale v ‚Směšných láskách‘ je i ten širý humanismus, který v roce 1953 zněl jako protest; a také jím byl. Je velmi pochopitelné, že tenkrát pochopení

¹²⁹ KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H & H, 1998, s. 37.

nedošel.“¹³⁰ Suchomel naráží na diskusi o závěru *Majitelů klíčů*, jež byl některými kritiky označen přímo za antihumanistický, do polemiky se zapojil například Dušan Pokorný, Přemysl Blažíček, Sergej Machonin a další.¹³¹

Druhou návazností, která se v reflexích objevuje, je vančurovský vypravěč a s ním spojená lehkost vyprávění. O této lehkosti Josef Schnabel píše, že je až „rozkoší z vyprávění“.¹³² Také Jaroslav Šimůnek návaznost na Vančuru vidí ve zvoleném druhu vypravěče, ačkoliv o něm mluví jako o autorském subjektu: „Především je to však patrné v umění autorova odstupu od příběhu, jako by se mu odehrával před očima a on sám byl jenom zaujatým divákem, který čeká, jak to dopadne.“¹³³

Samostatných rozsáhlejších ohlasů se neprodleně po vydání *Směšných lásek* příliš neobjevilo. Pozornost však byla věnována jejich adaptacím. První byla televizní dramatizovaná četba *Sestřičky mých sestřiček* v režii Miloslava Zachaty. Jiří Lederer jí vytknul nedostatečně široký dialog¹³⁴, zatímco Ladislav Gawlik ji označil za velice vydařený experiment.¹³⁵ Roku 1965 vznikla filmová adaptace povídky *Nikdo se nebude smát* v režii Hynka Bočana¹³⁶, ve srovnání se svou literární předlohou byla hodnocena méně pozitivně. Poukazováno bylo na hutnost předlohy, kterou film nedokázal rozpracovat, a stal se tak pouhou ilustrací děje.¹³⁷

K prvnímu sešitu *Směšných lásek* se roku 1966 vrátil Vít Závodský v odborné práci „*Směšné lásky*“ Milana Kundery. Ke knižně publikovaným povídkám připojil na základě tematické podobnosti ještě *Zlaté jablko věčné touhy*, které bylo součástí

¹³⁰ SUCHOMEL, Milan. Nikdo za nic nemůže. *Host do domu*. 1964, roč. 11, č. 1, s. 55.

¹³¹ Viz OPAVSKÝ, Jaroslav. Majitelé klíčů. *Rudé právo*. 28. 5. 1962, roč. 42, č. 145, 2; POKORNÝ, Dušan. Klíče od jiných dveří. *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 21, s. 8; VOSTRÝ, Jaroslav. Potíže s klíči. *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 22, s. 4; VOSTRÝ, Jaroslav. Moudrost formy. *Divadlo*. 1962, roč. 13, č. 8, s. 21–31; BLAŽÍČEK, Přemysl. Humanismem proti „humanismu“ (Znovu k Majitelům klíčů). *Divadelní noviny*. 1962, roč. 5, č. 25–26, s. 4; MACHONIN, Sergej. Majitelé klíčů. *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 20, s. 3; UHDE, Milan. Dar pochopení aneb Bertolt Brecht a Friedrich Dürrenmatt. *Divadlo*. 1965, roč. 16, č. 2, s. 9.

¹³² SCHNABEL, Josef. 4x Život kolem nás: K prvním svazkům malé řady. *Mladá fronta*. 16. 10. 1963, roč. 19, č. 247, s. 3.

¹³³ (Š) [ŠIMŮNEK, Jaroslav]. Směšné lásky podruhé. *Mladá fronta*. 30. 11. 1965, roč. 21, č. 308, s. 4.

¹³⁴ (Led) [LEDERER, Jiří]. Povídka v televizi. *Zemědělské noviny*. 14. 8. 1963, roč. 19, č. 193, s. 2.

¹³⁵ Ig [GAWLIK, Ladislav]. Sestřičko mých sestřiček. *Večerní Praha*. 7. 8. 1963, roč. 9, č. 184, s. 3.

¹³⁶ Nikdo se nebude smát [film]. Režie Hynek BOČAN. Československo, 1965.

¹³⁷ LIEHM, Antonín Josef. Filmy z literatury. *Literární noviny*. 19. 2. 1966, roč. 15, č. 8, s. 10.

až *Druhého sešitu směšných lásek*. Ve své práci se zaměřil na téma odcizení, a především upozornil na Kunderův dramatismus, na „ostrý konflikt, který je řešen s důsledností antické tragédie.“¹³⁸

Opětovný zájem o povídky *Směšných lásek* vzbudila další filmová adaptace, tentokrát povídky *Já truchlivý bůh*, na jejímž scénáři se s Antonínem Kachlíkem podílel také Kundera.¹³⁹ I v tomto případě byl negativně hodnocen scénář, který jako by byl čistou adaptací. Tak hodnotil Alois Humplík¹⁴⁰, Jiří Hrbas¹⁴¹ i Petr Horák¹⁴², pouze Eva Hepnerová se pozastavila nad věrností adaptace v určitých scénách: „Svou pasivní věrností textu ve mně nanejvýš vzbudil chuť přechíst si Kunderovu povídku znova a přesvědčit se, jsou-li v ní některé epizody, jež mi nepřipadají hodny Kundery: mám na mysli scény s vdavekchtivou paní Šustovou nebo postelovou scénou v nemocnici, natočené s téměř lascivním nevkušem.“¹⁴³ Nedodává však, zda se jedná o režisérský vklad, či ne. Na to však upozorňuje Gustav Franc, jenž naturalismus daných scén, které nevycházejí z předlohy, pokládá za „naturalistický exhibicionismus, na němž je stejně pochybná jeho komika jako dráždivost.“¹⁴⁴

Z výše napsaného je patrné, že pozornost kritické obce byla věnována především filmovým zpracováním Kunderových povídek. Důvodem může být rozsah Kunderova prvního příspěvku k prozaické tvorbě. V 60. letech byl dominantním žánrem stále román, případně novela, povídky (a ještě k tomu anekdotické) tak zcela nezapadají do tehdejší normy. Naopak k adaptacím vyšlo recenzí výrazně více, pozornost k nim mohly přitáhnout tvůrčí týmy, a především výrazné herecké obsazení, jež také bylo posléze bezvýjimečně hodnoceno kladně.¹⁴⁵

¹³⁸ ZÁVODSKÝ, Vít. „Směšné lásky“ Milana Kundery. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. Řada literárněvědná (D)*. 1966, roč. 15, č. 13, s. 54.

¹³⁹ *Já, truchlivý bůh* [film]. Režie Antonín KACHLÍK. Československo, 1969.

¹⁴⁰ HUMPLÍK, Alois. Já, truchlivý bůh. *Práce*. 4. 12. 1969, roč. 25, č. 285, s. 5.

¹⁴¹ HRBAS, Jiří. Úskalí filmového přepisu. *Tvorba*. 17. 12. 1969, roč. 27, č. 16, s. 12.

¹⁴² HORÁK, Petr. Trampoty s kritikou. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 18, příl., s. 4.

¹⁴³ HEPNEROVÁ, Eva. Trampoty s literaturou. *Svobodné slovo*. 24. 10. 1969, roč. 25, č. 251, s. 4.

¹⁴⁴ (an) [FRANCL, Gustav]. Smutné podoby lásky. *Lidová demokracie*. 23. 10. 1969, roč. 25, č. 250, s. 6.

¹⁴⁵ V *Nikdo se nebude smát* ztvárnili hlavní role Jan Kačer a Štěpánka Řeháková, v *Já, truchlivý bůh* Miloš Kopecký, Pavel Landovský a Hana Prymusová.

Druhý sešit směšných lásek

Druhý sešit směšných lásek vyšel v Československém spisovateli roku 1965. Opět se jedná o triptych povídek: *Zlaté jablko věčné touhy*, *Zvěstovatel* a *Falešný autostop*. V prvních dvou ještě Kundera využívá homodiegeticko-intradegetických vyprávěčů, ve *Falešném autostopu* poprvé aplikuje vypravěče heterodiegetického.¹⁴⁶

Do popředí těchto povídek vystupuje téma erotické soutěže (která má také své vlastní úrovně: registráž, kontaktáž, soulož, jak jsou označeny v první povídce).

Zlaté jablko věčné touhy představuje dva přátele v honbě za ženami, která ovšem zůstává nenaplněna, je pouhou hrou. Téma hry (často subversivní) se stává klíčovým prvkem *Druhého sešitu směšných lásek*.

Zvěstovatel, druhá povídka souboru, si pohrává s mytizačními prvky. Vypravěč je přesvědčen, že setkání s bývalým kolegou ze studií Třískou, mu zákonitě nosí smůlu. Ve výsledku je ale vypravěči spíše osvětlovatelem dilemat, v tomto případě rozhodnutí, zda jít na schůzku se Slovenkou, nebo se účastnit prvomájové komise. Nakonec pro svou nerozhodnost a strach přichází o obojí.

Ve *Falešném autostopu* do popředí vystupuje téma identity jedince a nebezpečí smazání hranic mezi hrou a skutečností. Muž se ženou jedou na dovolenou a vymyslí po cestě hru: žena se bude vydávat za stopačku, které muž zastaví. Nejasná hranice hry a nemožnost komunikace mezi oběma postavami narušuje celý jejich vztah. Začala hra opravdu až zastavením a nabráním stopačky, nebo hrou bylo všechno předtím?

Druhému sešitu směšných lásek byla věnována větší kritická pozornost než prvnímu. Stěžejním prvkem se stalo především srovnání obou vydání, ke kterému například Milan Blahynka píše následovně: „Jestliže ještě v prvních Směšných láskách (1960–1963) šlo obligátní hořké zklamání aspoň do jisté míry na vrub provokativní pýchy vyprávěčů, které zrazovalo právě to, že si byli příliš sebejistí, ve Druhém sešitě už si své bezvýchodné situace Kunderovy postavy nijak trou-

¹⁴⁶ Jiří Kratochvíl ve svém *Kunderovském resumé* mluví v souvislosti s *Falešným autostopem* o vypravěči autorském, který se plně projevuje v pozdějším románu *Nesmrtelnost*. – KRATOCHVIL, Jiří. Kunderovské resumé. In: KRATOCHVIL, Jiří. *Vyznání příběhovosti* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020, s. 204. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/50/74/23/vyznani_pribehovosti.pdf

fale nepřivolávají – naopak, jsou do těch situací vháněny.“¹⁴⁷ Poukazuje tak na konstruovanost vyprávěného, což souvisí také se změnou vypravěče. Pozice vypravěče se také stala tématem první velké kunderovské studie, již Blahynka napsal pod názvem *Milana Kundera hra na vypravěče* a která vyšla knižně v kolektivní publikaci *Příběhy pod mikroskopem*. Vypravěči Kunderových próz jsou z hlediska demografických rysů podobní, jedná se o muže kolem 30 let, kteří vykonávají nějaké intelektuální povolání (lékař, básník, skladatel). Blahynka k těmto vypravěčům dodává: „Diference mezi vypravěči jsou přesto diferencemi odstínu, situace, fáze, stupně, tj. diferencemi, které jen zvýrazňují to, co vypravěče spojuje; to, co dává opakujícímu se nahořklému poznání (které u Kundery přichází pravidelně místo očekávaného uspokojení) společnou a v podstatě jednolitou základnu – společenskou, psychologickou, názorovou. Poznání života je rozloženo do dvou stupňů: poznání vypravěčovo a poznání vypravěče.“¹⁴⁸

Vypravěči v povídkách navzdory své intelektuální převaze prohrávají, stávají se obětí své vlastní hry. Růžena Grebeníčková ostatně pro *Host do domu* píše, že „slovo ‚hrát‘ se pojí s několika předločkami – hrajeme si na něco, hrajeme o něco, hrajeme si s něčím. V těchto třech případech nemusí jít o hru, která je projevem svobody, ale o falešnou hru s druhým a nakonec se sebou samým.“¹⁴⁹ Tato falešná hra není podle Grebeníčkové pravdivou hrou, je hrou nesvobodnou a umělou. K tomuto závěru se vyjadřuje v *Hostu do domu* o dvě čísla později Oleg Sus, podle kterého Grebeníčková nepřistoupila na pravidla Kunderovy hry (a jejího odstupu od vyprávěného), a proto jako by se v nich Grebeníčkové objevila pouze falešnost a chybějící bezprostřednost.¹⁵⁰ K principu hry se vrátil také Milan Suchomel, jenž shrnuje: „Hra je povyšována na život a život na hru, hra vyvstává jako životní hodnota.“¹⁵¹

¹⁴⁷ BLAHYNKA, Milan. Lásky bez lásky. *Rudé právo*. 6. 12. 1965, roč. 46, č. 338, s. 2.

¹⁴⁸ BLAHYNKA, Milan. *Milana Kundera hra na vypravěče*. In: BLAHYNKA, Milan – BLAŽÍČEK, Přemysl – HAMAN, Aleš a kol. *Příběhy pod mikroskopem: Šest studií o současné próze*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 51–61.

¹⁴⁹ GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Úspěšné kontaktáže. *Host do domu*. 1966, roč. 13, 1966, č. 5, s. 29.

¹⁵⁰ -gs- [SUS, Oleg]. Hra, ne-hra. *Host do domu*. 1966, roč. 13, č. 7, s. 75.

¹⁵¹ SUCHOMEL, Milan. Hry prohlédnuvšího romantika. *Literární noviny*. 8. 1. 1966, roč. 15, č. 2, s. 4.

Významným příspěvkem k oběma sešitům *Směšných lásek* se stal Milan Kundera prozaik Milana Blahynky, který byl otištěn v časopisu *Plamen* roku 1967. Upozorňuje zde na otevřenost¹⁵² Kunderových textů a zejména na jejich aktuálnost. Vztahuje je k právě probíhajícímu obrodnému procesu: „[...] leitmotivem Kunderova prozaického díla je vysmeknutí se intriky z rukou inktrikána, osedlávání ‚klisniček příběhu‘, které se pak vymknou a běží si po svém, podivný, ale pravidelný krach pyšného řízení, ‚dirigování‘ života – přes všechnu intelektuální převahu ‚autorů‘ života. Kdo chceš, můžeš v tom spatřovat komorní analogii k vystřízlivění, jež prodělává naše společnost po letech iluzí o všemocnosti plánu a vědecké organizace budoucnosti (viz hesla o panství a vítězství člověka nad přírodou, nad minulostí).“¹⁵³

¹⁵² Ve smyslu Ecově.

¹⁵³ BLAHYNKA, Milan. Milan Kundera prozaik. *Plamen*. 1967, roč. 9, č. 1, s. 47.

Třetí sešit směšných lásek

Třetí sešit směšných lásek vyšel rok po vydání *Žertu*, tedy roku 1968. Z důvodu logické návaznosti však kapitolu o něm navzdory chronologii zařazujeme již nyní. Oproti předchozím souborům do něj tentokrát byly zařazeny povídky čtyři: *Symposion*, *Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým*, *Eduard a Bůh*, *Doktor Havel po dvaceti letech*.

První povídka je rozdělena do pěti jednání, čímž připomíná klasickou divadelní formu. Svým názvem *Symposion* zase odkazuje k starořeckému literárnímu žánru rozpravy během hostiny. Také v Kunderovu *Symposiu* probíhá popíjení, ovšem v nemocnici během noční služby. Doktor Havel odmítá sestřičku Alžbětu, která odchází uražená do pokoje, kde ji najde doktor přiotrávenou plynem. Čtyři postavy, které se účastnily večera, následně diskutují o důvodech a příčinách této nešťastné situace. Zde nejvýrazněji je naplněna podstata symposia coby rozpravy na zvolené téma.

Povídka *Ať ustoupí staří mrtví mladým mrtvým* tematizuje roli ženy jako matky. Žena přijíždí do města na manželův hrob, ale zjišťuje, že ho zapomněla zaplatit a obává se reakce syna. Náhodou se setkává se známým, s nímž dříve udržovala milenecký vztah. Nyní po letech výrazněji vystupuje po popředí jejich věkový rozdíl a s ním související neadekvátnost opětovného navázání intimního vztahu.

V *Eduardovi a Bůh* se Kundera vrací k tématu *Falešného autostopu*, tj. ke krizi lidské identity a proměnlivých sociálních rolí. Eduard je učitelem a stýká se s Alicí, jež jako křesťanka odmítá předmanželský sex. Ve snaze zalíbit se jí, zalže, že je také věřícím a začne s ní chodit na mše. Nejenže mu to způsobí problémy v práci, ale poté, co Alice svolí k sexu, zjišťuje, že pro něj ztratila svou výjimečnost.

Soubor ukončuje povídka *Doktor Havel po dvaceti letech*, v níž je zárodek pozdějšího románu *Valčík na rozloučenou*. Havel přijíždí na rekonvalescenci do lázní, kde ho ovšem všichni až na redaktora považují za obyčejného pacienta. Teprve když za ním přijede manželka-herečka, začne se k němu obracet pozornost žen, která mu umožní je svádět.

Helena Kosková v souvislosti s tematickým plánem všech povídek, které se staly součástí tří sešitů *Směšných lásek*, rozlišuje několik klíčových témat, které se objevují v Kunderově pozdější románové tvorbě. Konkrétně se jedná o následující:

„– téma hry, krize lidské identity, falešných rolí („Falešný autostop“, „Symposion“, „Eduard a Bůh“)

– téma lehkosti a těžce jako dvou pólů lidského života, dualismus těla a duše, mládí a stáří, dva obrazy položené na sebe, jimiž prosvítá mnohoznačnost (Don Juan v jeho světě „veškerá těžce ztratila váhu“)

– téma rozpadu hodnot, které vystupují ve své parodované poloze („Věčné jablko zlaté touhy“, „Symposion“, „Doktor Havel po dvaceti letech“)

– téma minulosti, která upadá v zapomnění („Staří mrtví musí ustoupit mladým mrtvým“)

– téma smíchu jako ironického odstupu od doby, která se bere vážně („A nikdo se nebude smát“)

– téma lyrického věku, jemuž je cizí každý ironie.“^{154 155}

Otázce tématu a jejich opakování se věnuje také většina soudobých recenzí. Podle Vladimíra Mayera nenabízí *Třetí sešit směšných lásek* žádné nové hodnoty a považuje je za průměr soudobé prózy.¹⁵⁶ Naopak Jiří Opelík hodnotí třetí svazek jako nejvyzrálejší, a to zejména ve způsobu zobrazení témat sexuality. Podobně jako v *Monolozích* volí Kundera téma intimních vztahů „ke kritice stávající společenské mravnosti“¹⁵⁷, která ale nyní sleduje cíl ontologický. Leonard Rajnošek hodnotí kladně směřování k sebeuvědomování postav, naopak od v předchozích souborech zobrazené směšnosti a trapnosti vyvěrající neuvědoměle.¹⁵⁸

Zároveň se objevuje první výrazná reflexe kritizující Kunderovo zobrazení žen v povídkách, a to na okraj rozhovoru s režisérem Kachlíkem. Agáta Pilátová

¹⁵⁴ KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H & H, 1998, s. 49.

¹⁵⁵ Většinu těchto vyjmenovaných témat nalezneme již v Kunderově románech, které vznikly ještě v Československu – *Žert*, *Život je jinde* a *Valčík na rozloučenou*.

¹⁵⁶ MAYER, Vladimír. Třikrát totéž nebývá vždy totéž. *Průboj*. 6. 3. 1969, roč. 21, č. 55, s. 5.

¹⁵⁷ OPELÍK, Jiří. Nemilosrdenství. *Listy*. 17. 4. 1969, roč. 2, č. 15, s. 11.

¹⁵⁸ RAJNOŠEK, Leonard. Život kolem nás 68. *Červený květ*. 1969, roč. 14, č. 4, s. 46.

přímo píše: „Nemám ráda pana Kunderu, protože pan Kundera nemá rád ženy. Nikdo je neumí tak dokonale ztrapnit jako on. Nikdo nedokáže tak neomylně – a bezohledně – odhalit jejich skryté i zjevnější vady; ukázat, jak jdou vlastně k smíchu, v lepším případě k politování. Málokdo jiný je dovede v literatuře tak ponížit. Dokonce i mužští hrdinové vyplývají v Kunderových povídkách často víc energie na to, aby ženskou znemožnili, než aby ji dobyli...“¹⁵⁹ Podobně hodnotí také Dobrava Moldanová, jež problém povídek nevidí v jejich struktuře, ale právě v „morálce“ příběhů. Z povídek podle ní vyplývá, že „není lásky jiné, než fyzické, není morálky jiné, než pragmatické.“¹⁶⁰ Nejedná se ale rozhodně jen o stanovisko ze strany kritiček, s odkazem k povídce *Já truchlivý bůh* tak hodnotí i Gustav Franci v *Lidové demokracii*, kde Kunderu označuje přímo za misogynu.¹⁶¹

Ohlasů *Třetího sešitu směšných lásek* je poskrovnu, protože se tento soubor dostal do stínu *Žertu*, s nímž vyšel v podstatě souběžně. Zároveň se velká část soudobých recenzí vrací spíše k filmovému zpracování povídky *Já truchlivý bůh* z předchozího souboru. V roce 1970 Kundera ještě přepracoval rozvržení *Směšných lásek* a vyšlo jeho souborné vydání, jež obsahovalo jen některé z dříve publikovaných povídek. Vynechány byly povídky *Sestřičko mých sestřiček*, *Zlaté jablko věčné touhy* a *Zvěstovatel*. K tomuto vydání však již recenze absentují zcela.

¹⁵⁹ KACHLÍK, Antonín – PILÁTOVÁ, Agáta. On, truchlivý žertěř. *Kino*. 17. 4. 1969, roč. 1969, č. 8, s. 2.

¹⁶⁰ MOLDANOVÁ, Dobrava. Epické etudy. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 30, s. 48.

¹⁶¹ (an) [FRANCL, Gustav]. Smutné podoby lásky. *Lidová demokracie*. 23. 10. 1969, roč. 25, č. 250, s. 6.

Žert

Román *Žert* Kundera dopsal 5. prosince 1965, následné cenzurní řízení ovšem jeho vydání zpozdilo, a tak vyšel až roku 1967.¹⁶² Klíčovým tématem *Žertu* se, jak název samotný napovídá, stává hra, jež se vymyká z rukou jejího strůjce. Ludvík Jahn, hlavní postava a zároveň jeden z vypravěčů, pošle své přítelkyni ve zlosti po tom, co odjela na komunistické školení, namísto aby s ním strávila volný čas, pohlednici se slovy: „Optimismus je opium lidstva. Zdravý duch páchne blbostí. Ať žije Trockij! Ludvík,“ což je persifláží Marxova citátu. Text pohlednice se ovšem dostane do rukou studentskému shromáždění. Ludvíkův žert se obrací proti němu, je vyloučen ze strany i ze studií na vysoké škole. Po letech se Ludvík setkává s redaktorkou Helenou, ve které rozpoznává manželku Zemánka – přítele ze studií, jenž při hlasování o Ludvíkově setrvání na škole doporučil jeho vyloučení. Ludvík vidí šanci, jak se Zemánkovi pomstít a rozhodne se Helenu svést, což se mu skutečně podaří. Nicméně záhy zjišťuje, že Zemánek má mladou milenkou a s Helenou již dávno nežije. Helena se po zjištění, že Ludvík o ni nemá ve skutečnosti zájem, pokusí o neúspěšnou sebevraždu, namísto sedativ si vezme laxativa.

Děj není předkládán chronologicky, ale je spíše konfrontací různých časových rovin – dětství, vyloučení ze studií, přiřazení k pomocným technickým prapům, pomsta. Navíc je konstruován čtyřmi vypravěči: Ludvíkem, Helenou, Kostkou a Jaroslavem (dva přátelé Ludvíka). Jejich vypravěčská pásma se pravidelně střídají, a vytváří tak mnohvrstevnatou kompozici. Ludvík je vypravěčem lichých kapitol, Helena kapitoly druhé, Kostka šesté a sedmá kapitola je rozvržena mezi Ludvíka, Helenu a Jaroslava.¹⁶³ Významné místo v románu zaujímá úvahová složka, která je zastoupena zejména reflexí o folkloru a Jízdě králů.

¹⁶² Ke zdržení vydání románu píše Jiří Janoušek v *Mladém světě*: „Největší starost jim dělala [v nakladatelství] pasáž o Ludvíkově vojákování v PTP, protože pravda o černých vojácích byla tabu. Jejich existence se přísně tajila od doby, kdy u mezinárodního soudu v Haagu byla na Československo podána žaloba pro organizování táborů nucených prací, což bylo samozřejmě popřeno a pečlivě se dbalo, abychom nebyli usvědčeni ze lži.“ – JANOUSEK, Jiří: *Bilance epochy. Mladý svět*. 16. 8. 1968, roč. 10, č. 33, s. 22–23.

¹⁶³ K pásmu vypravěčů a k jeho rozložení viz *Vypravěčské sympozium v Žertu Milana Kundery*. In: DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2014, s. 115–126.

Z hlediska genologického můžeme o *Žertu* uvažovat jako o románu společenském, politickém, filosofickém či románu deziluze, což je umožněno jeho širokým tematickým a motivickým rozložením. Jan Schneider ve *Slovníku české prózy* s odkazem na Květoslava Chvatíka píše, že, „*Žert* je románem velkého tematického rozsahu: na jedné straně zachycuje a analyzuje soukromí postav, na straně druhé je románem společenským a politickým, který nemilosrdně reflektuje období stalinských 50. let, stejně jako stav společnosti první poloviny 60. let, kdy se někdejší velkolepé sny jeví už jen jako směšnotragická utopie. Privátní a společenská rovina se neustále vzájemně prolínají, jejich původní přirozená protikladnost je často radikálně zrušena (soukromá pohlednice se stává veřejnou záležitostí). Zároveň je *Žert* románem filozofickým. Je to výpověď o odcizených mechanismech a ritech, v nichž jedinec ztrácí svou identitu spolu se schopností vzájemné komunikace. Je to román ‚krize jazyka‘ (K. CHVATÍK), román o světě, kde masky nahrazují tváře, kde se člověk stává funkcí, nahraditelnou jednotkou v systému.“¹⁶⁴ *Žert* je čtenářsky otevřeným dílem, které svou mnohohrstevnatostí umožňuje široké množství interpretačních přístupů.¹⁶⁵

Žert se stal knižní událostí roku a v bezprostředních reflexích se o něm psalo výhradně pozitivně. *Žert* byl označen za „vrchol soudobé moderní prózy“¹⁶⁶ a zařazen „nejen mezi nejzajímavější a nejpodnětnější, ale i nejvýraznější a nejosobitější knihy poslední doby“¹⁶⁷. Pozornost upoutala čtenářská přívětivost románu, se kterou byl také propagován. V bulletinu Československého spisovatele se o románu píše: „Kundera i v románě zůstává věrný zásadě psát prózu čtenářsky vděčnou a dokazuje, že i hluboké a složité pravdy o dnešním člověku mohou být vyjádřeny vzrušujícím, plastickým dějem.“¹⁶⁸ To ve své recenzi po-

¹⁶⁴ SCHNEIDER, Jan. KUNDERA, Milan: *Žert*. In: *Slovník české prózy* [online]. Cit. 24. 5. 2023. Dostupné z: <http://www.slovnikeskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1488>

¹⁶⁵ Oldřich Kosek v časopisu *Práce* shrnuje rysy románu následovně: „silný důraz na aktuálnost autorské výzvy, snaha odpovídat na otázky ‚zloby dne‘, stále ironičtější (ani sebe nešetřící) pohled na lidské činy, tragikomická interpretace všeho snažení člověka, stále zřetelnější sklon k racionalizaci, k motivické i skladebné konstruktivnosti a pak stále častější zapojování filosofujících pasáží přímo do textu.“ – KOSEK, Oldřich. Kunderova „lidská komedie“. *Práce*. 25. 6. 1967, roč. 23, č. 173, s. 5.

¹⁶⁶ FALADA, Václav. Kunderův první román. *Zemědělské noviny*. 13. 5. 1967, roč. 23, č. 115, s. 2.

¹⁶⁷ FRÝBORT, Zdeněk. Kritický metr na metr knih. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 3, s. 89.

¹⁶⁸ Milan Kundera, *Žert. O knihách a autorech*. 1966, č. 4, s. 4.

tvrzuje Vlastimil Vrabec, když píše, že „[k]onfrontujeme-li pak navzájem tyto tři vrcholy naší románové produkce posledního roku [Směšné lásky, Sekyra, Variace pro temnou strunu], upoutá nás na nich především myšlenková a výrazová originalita, s nimiž usilují o vyjádření vnitřních proudů v člověku a ve společnosti, úsilí – u Kundery patrně neúspěšnější – o dílo čtenářsky přitažlivé a přitom vybízející k zamyšlení.“¹⁶⁹ Porovnání *Žertu* a *Sekyry* Ludvíka Vaculíka můžeme nalézt ve více recenzních příspěvcích, a to především pro jejich společnou aktuálnost zobrazených historických témat.¹⁷⁰

Druhým momentem srovnávání byla návaznost *Žertu* na poetiku *Směšných lásek*. Gustav Franci píše, že v *Žertu* „[v] podstatě postupuje Kundera touž metodou, kterou známe z jeho *Směšných lásek*. Jsou to ostatně jejich variace, které dostávají v novém kontextu hlubší rozměr.“¹⁷¹ Podobně k *Žertu* přistoupil také Jaroslav Šimůnek¹⁷², Zdeněk Kožmín¹⁷³ či Miroslav Petříček¹⁷⁴. V případě dohledávání tematických podobností šel dále Milan Blahynka, který upozorňuje na situaci vylovení ze strany, již Kundera ztvárnil už ve své první sbírce *Člověk zahrada širá*, stejně tak je v *Žertu* znovu zobrazen Fučík, který se stává předmětem Jaroslavovy analýzy.¹⁷⁵

Na Kunderův vztah k francouzské literatuře a vliv na dílo upozornil Václav Černý. Vychází při tom z francouzského nového románu, konkrétně mluví o románu chosistickém (román věcí) a existenciálním. Oba směry se Kunderovi stávají možnostmi, jež absorbuje a poté je přetváří k svému účelu: „Ten ‚nový‘ francouzský román totiž jen ‚vypovídá‘, Kunderův román i ‚zvymluvňuje‘: i v něm jsou fakta jen zrcadlena, aniž ti je kdo komentuje, vykládá a soudí, je-

¹⁶⁹ vbc [VRABEC, Vlastimil]. Románový debut Milana Kundery. *Svobodné slovo*. 13. 4. 1967, roč. 23, č. 102, s. 4.

¹⁷⁰ Srov. KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra: Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 1, s. 84–90; KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra: Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 2, s. 71–76; VLAŠÍN, Štěpán. Smutná dřev anekdoty. *Rudé právo*. 13. 5. 1967, roč. 47, č. 130, s. 5; ČERNÝ, Václav. Dva romány téměř veliké. *Host do domu*. 1968, roč. 15, č. 3, s. 26–34; JUNGSMANN, Milan. Dva romány z doby přechodu. In: JUNGSMANN, Milan. *Obléhání Tróje: Literární kritiky a listy ze zápisníku z let 1958–1968*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 151–165.

¹⁷¹ (gf) [FRANCL, Gustav]. Něco víc než žert. *Lidová demokracie*. 4. 6. 1967, roč. 23, č. 152, s. 5.

¹⁷² ŠIMŮNEK, Jaroslav. Kunderův první román. *Mladá fronta*. 16. 6. 1967, roč. 23, č. 164, s. 5.

¹⁷³ KOŽMÍN, Zdeněk. Román lidské existence. *Host do domu*. 1967, roč. 14, č. 6, s. 56–57.

¹⁷⁴ PETŘÍČEK, Miroslav. Iluze a hodnoty. *Nové knihy*. 1. 10. 1968, roč. 9, č. 40, 1. 10., s. 1.

¹⁷⁵ BLAHYNKA, Milan. Milan Kundera prozaik. *Plamen*. 1967, roč. 9, č. 1, s. 54.

nomže zde věcem nechybí ani jejich umístění v životním prostředí a v perspektivách, jejich vztahy k celku, ty jsou totiž přece rovněž částmi jejich ‚věcnosti‘, jež nezáleží výhradně jen v jejich soběstačném soukromí. A zrovna tak tomu je, za druhé, s Kunderovým poměrem k románu existenciálnímu: jeho smysl si osvojil a vstřebal, ale tak, aby jej rozvil, nikoli pouze aplikoval.“¹⁷⁶

Zcela klíčovým bodem většiny reflexí se ale stalo vztahování románu k mimoliterárním skutečnostem, tj. *Žert* jako román společenský byl podroben kritice ideologické. Z tohoto hlediska bylo přijetí mezi lety 1967–1971 zcela pozitivní. Gustav Francl například píše: „Společenská závažnost knihy, která je jedním z nejpřesvědčivějších svědectví o době, poznamenané neznatelným násilím, jež deformovalo lidské charaktery a city, je kontrapunkticky vyvažována lehkostí a groteskností příběhů.“ Podobně se k otázce aktuálnosti a ideovosti vztahuje František Buriánek, za zásadní aspekt umělecké hodnoty románu označuje jeho ideový obsah a o Ludvíku Jahnovi poznamenává, že i přes jeho cyničnost je potřeba vidět v něm „naše bolesti, naše pochyby, naše omyly, naše hledání – A to »naše« se nemusí vztahovat k naší osobě, ale k naší společnosti.“¹⁷⁷

Ivan Klíma se v recenzi zaměřil na demytizační prvek v *Žertu* a snahu vyvrátit veškeré iluze o době 50. let. Kunderovo dílo v tomto ohledu podle Klímy došlo nejdále v celé moderní české próze.¹⁷⁸ Dále zachází Vítězslav Ržounek v *Kulturní tvorbě*, když román nevztahuje pouze k situaci 50. let, ale k celému období socialismu: „Deziluze, ztráta víry v socialistické ideály, skepse rodící se postupně z nesplněných vlastních představ a přání, z křivd, ano nejednou i ze zpustošeného života, je viděna a souzena hlouběji, řekl bych z nadhledu doby.“¹⁷⁹ Také v *Křesťanské revue* vyšla recenze, která, ač věnována především postavě Kostky, řeší aktuální rozměr románu a jeho mimoliterární akcent: „Dostali jsme se konečně dál a uvědomujeme si, že opravdové vyrovnání se skutečností, ve které žijeme, je možné jedině tehdy, když budeme mluvit nejen o kladných stránkách

¹⁷⁶ ČERNÝ, Václav. Dva romány téměř veliké. *Host do domu*. 1968, roč. 15, č. 3, s. 30.

¹⁷⁷ BURIÁNEK, František: Kunderův vážný *Žert*. *Impuls*. 25. 6. 1967, roč. 2, č. 6, s. 448.

¹⁷⁸ KLÍMA, Ivan. *Žert* a Sekyra. Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 1, s. 84–90.

¹⁷⁹ RŽOUNEK, Vítězslav. Román krize. *Kulturní tvorba*. 15. 6. 1967, roč. 5, č. 24, s. 5.

oněch let, nýbrž když dokážeme vážně naslouchat také těm, kterým bylo ukřivděno, jejichž důvěra k lidem a k pravdě byla hluboce otřesena, těm, kteří propadají skepsi anebo povrchnímu, konsumentskému způsobu života. [...] Avšak jeho [člověka] touha po domovu, kde „láska je láskou, bolest bolestí“, jeho hledání odpuštění, i to, že odpuštění nenachází, představují upřímný pokus o ponor do oněch lidských hloubek, které byly řadu let deformovány, které se však nezařaditelně probouzejí k svobodě.“¹⁸⁰

Téměř okamžitě po knižním vydání *Žertu* začalo vznikat jeho filmové zpracování.¹⁸¹ Na scénáři se podílel Milan Kundera a režisér Jaromil Jireš a film byl dokončen roku 1968. Jemu se také věnovaly veškeré následující recenze, které vesměs film označily za angažovaný, hodnotily ho kladně a na rozdíl od předchozích filmových adaptací Kunderových textů mu nebylo vytýkáno podřízení předloze.

Na stránkách deníků neproběhla o románu žádná kritická diskuse, na což upozornil Vladimír Dostál: „Domnívám-li se, že oba romány byly kritikou vesměs přeceněny z důvodů průhledně politických, nechci tím říci, že by se teď měly stát proto předmětem nějakého ‚vyklizování‘.“¹⁸² Nad touto absencí se pozastavil také Jindřich Beránek, ovšem z odlišné ideologické pozice. Podle něj diskuse neproběhla, protože marxističní kritici nestačili na myšlenkovou úroveň Kunderova románu. Konkrétně zmiňuje redakci Literárních novin – Jana Zelenku, Vladimíra Soleckého a Jana Lipavského.¹⁸³

Po roce 1970 byly Kunderovu *Žertu* věnovány bezvýhradně rozsáhlé studie. Mezi ty nejvýznamnější patří *Próza a čas* Zdeňka Kožmína, v níž se zaměřil na hledisko časové perspektivy v české próze.¹⁸⁴ Dále se jedná o otištěný příspěvek Jiří Taufra ze sjezdu Svazu československých spisovatelů, kde proběhla veřejné odsouzení IV. sjezdu a jmenovitě Kundery. Kundera podle něj estetizuje

¹⁸⁰ SMOLÍK, Josef. Kde láska je láskou a bolest bolestí. *Křesťanská revue*. 5. 10. 1967, roč. 34, č. 8, s. 191–192.

¹⁸¹ *Žert*. Režie Jaromil JIREŠ. Československo, 1968.

¹⁸² DOSTÁL, Vladimír. Letmé ohlédnutí. *Kulturní tvorba*. 4. 1. 1968, roč. 6, č. 1, s. 6.

¹⁸³ BERÁNEK, Jindřich. Román své doby ve filmu: Na okraj Kunderova a Jirešova *Žertu*. *Průboj*. 25. 2. 1969, roč. 21, č. 47, s. 5.

¹⁸⁴ KOŽMÍN, Zdeněk. Próza a čas. *Host do domu*. 1970, roč. 17, č. 1, s. 19–24.

cynický vztah k životu, k erotice, ženě, lásce, práci a lidské pospolitosti. *Žert* v kritice označuje následovně: „Já se vracím k termínu, kterého jsem použil na počátku a použiji jej znovu **zde**; řeknu, že jde o célinovštinu, protože v ní je proti balzacovskému klasickému typu dravého parvenua obsažen nejen typ moderní tartufferie, nejen také duch neschopný již ničeho než šklebivé radosti z rozkládání, potvrzení lidské bytosti, radosti ze zošklivování lidem sebe samých, svých vztahů, jakékoli možnosti čistoty jejich úmyslů a činů, citů, altruismu a tužeb, ale i duch défaitismu a kapitulace společenské, národní, lidské.“¹⁸⁵ Obrat v hodnocení je zřejmý, zatímco v 60. letech je cynismus u Kundery pojímán jako nedostatek na straně čtenáře – to on nechápe komičnost situace, která bez následků může být pojímána jako trapná a směšná, v časných 70. letech je tento domnívaný cynismus důvodem denunce Kundery.

Protikunderovská kampaň na stránkách tisku byla zakončena rozsáhlou studií marxisticky normativního kritika Jiřího Hájka *Eugène Rastignac naší doby*. Ten se vrací k názoru Dostála, že v atmosféře 60. let nebylo možné publikovat jakýkoliv kritický postoj k *Žertu*. Přitom „[t]ragédie této knihy, a to nikoliv jen její myšlenková, nýbrž i totální umělecká tragédie tkví v tom, že Kundera anekdotu o nesmyslných důsledcích špatně pochopeného, trochu cynického politického žertování nafoukl do rozměrů románu a že svého anekdotického hrdinu instaloval do role soudce celé epochy.“¹⁸⁶

Skrze tohoto soudce – Ludvíka, a jeho vztah k ženám Hájek upozorňuje na možnost číst *Žert* jako „perverzní pornografii“. Znovu se vrací ke způsobu zobrazení ženských postav, které bylo tématem diskuse již ve sbírce *Monology*, a dovozuje, že v případě *Žertu* Kundera došel ještě dál, neboť zde „autor daleko lépe doceňuje ‚použitelnou hodnotu‘ (str. 174) ženy jako věci, která patří k určitému životnímu komfortu.“¹⁸⁷ Přístup ke Kunderovu dílu prizmatem kritického feminismu, který rovněž poukazuje na Kunderovu tendenci k androcentritě

¹⁸⁵ TAUFER, Jiří. O ahistorismu v kultuře: Z diskusního příspěvku Jiřího Taura na sjezdu Svazu českých spisovatelů. *Rudé právo*. 24. 6. 1972, roč. 52, č. 147, s. 4.

¹⁸⁶ HÁJEK, Jiří. Eugène Rastignac naší doby. In: HÁJEK, Jiří. *Konfrontace*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 72.

¹⁸⁷ Tamtéž, s. 81.

a výraznému užívání mužského pohledu (male gaze), se stal populárním zejména v 90. letech v zahraničí.¹⁸⁸

Hájek svou kritiku *Žert* zakončuje konstatováním: „Žert je lež, která neustále něco předstírá. Takové lži mají ovšem nutně obzvlášť krátké nohy.“¹⁸⁹

Z výše uvedeného je zřetelná změna společenského prostředí a s ním souvisejících ideologických norem. Zatímco v 60. letech byl *Žert* přijat výhradně pozitivně jako kritika stalinského období a zrcadlo současného obrodného procesu, v 70. letech byl podroben přísné kritice. Tyto kritiky jsou zaměřeny především na etickou funkci románu s přihlédnutím k postavě autora, který se stal v normalizačním období osobou nežádoucí a kterou bylo třeba zdiskreditovat.

¹⁸⁸ Poprvé pravděpodobně v publikaci *Misogynies* Joan Smith.

¹⁸⁹ HÁJEK, Jiří. Eugène Rastignac naší doby. In: HÁJEK, Jiří. *Konfrontace*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 91.

Závěr

Bakalářská práce *Kritická recepce textů Milana Kundery do roku 1975* si kladla dva cíle. Prvním byl heuristický sběr reflexí Kunderova básnického a prozaického díla období let 1953–1975, tedy sbírek *Člověk zahrada širá* a *Monology*, poemy *Poslední máj*, povídkových souborů *Směšné lásky*, *Druhý sešit směšných lásek* a *Třetí sešit směšných lásek* a románu *Žert*. Tyto posbírané prameny byly následně dokumentovány a jsou elektronickou přílohou předkládané práce.

Tato excerpovaná data poté byla analyzována za použití kriticko-dialogické literární teorie Petera Václava Zimy. Při rozboru reflexí byl kladen důraz na jejich mimoliterární kvality, a zejména na dialogičnost jednotlivých textů. A to jak mezi texty samotnými, tak ve vztahu k proměně společensko-kulturního prostředí. Proto byly zařazeny kapitoly, které shrnovaly politicko-společenské a mediální prostředí. Již v případě zkoumání recepce Kunderových dramatických textů se ukázalo, že sledování proměn přijetí jeho textů (a jejich inscenací) je výrazně závislé nejen na estetických kvalitách, ale zvláště na pozici Kundery coby veřejné osobnosti.¹⁹⁰ Analýza recepce Kunderových básnických a prozaických děl tento závěr, ke kterému jsme došli na výrazně menším vzorku (jednalo se o reflexe *Majitelů klíčů* a *Ptákoviny*), potvrdila.

Na jednotlivých recenzích a jejich rozdílnosti hodnocení jsme ilustrovali změny společenského, politického a kulturního prostředí. Je ovšem třeba zmínit, že analýze nebyly podrobeny recenze publikované v exilových periodikách, v samizdatu, případně soudobé recenze zahraničních kritiků, jež by vnesly do analýzy zcela nové prvky.

V úvodu práce jsme definovali následující výzkumné otázky, na něž se práce snažila odpovědět:

1. Jak byla Kunderova poesie a próza z let 1953–1970 reflektována v česko-slovenských periodikách?

¹⁹⁰ Viz KOŠŤÁLOVÁ, Tereza. *Soudobá recepce dramatických děl Milana Kundery*. Olomouc, 2019. Bakalářská práce (Bc.). UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI. Filozofická fakulta.

2. Jak se měnilo kritické přijetí těchto textů v závislosti na politicko-spoločenském vývoji?

3. Jaká byla role esteticko-ideologického prostředí při jejich recepci?

Již první sbírka *Člověk zahrada širá* rozpoutala diskuse o Kunderovu subjektivismu. Třetí plochou se stalo zobrazení konfliktních vztahů, jež bylo z pozice marxistické kritiky vnímáno jako dekadentní. Můžeme zde ale sledovat posun estetické normy, zvláště s odkazem k mladé generaci kritiků, kteří naopak sbírku hodnotili kladně.

Výrazného ohlasu se dočkaly následující sbírky – zatímco *Poslední māj* by přijat pozitivně, především proto, že se vracel k Fučíkovu mýtu, jenž invenčně rozvedl, v případě *Monologů* můžeme sledovat rozdělení kritické obce na dva názorové tábory. Zatímco první ve verších viděl zobrazení intimních prožitků, k nimž patří i neradostné aspekty života, a které proto patří do socialistické literatury, druhou skupinou kritiků byly vnímány jako nemravné a vulgarizujícím způsobem ukazující vztah mezi dvěma osobami (který má být navíc veřejný, ne „maloměšťácky“ soukromý).

Také v případě *Směšných lásek* zaujímalo hodnocení vztahů a zejména zobrazení ženy v reflexích výsostné postavení. Nicméně množství kritik se oproti předchozím umenšilo. Pravděpodobně za to může přesunutí pozornosti od *Směšných lásek* k dramatu *Majitelů klíčů*, které vyšlo v podobnou dobu.

Nejvýrazněji kritickou pozornost bezpochyby upoutal román *Žert*, a to v něm podanou kritikou 50. let. Rozruchem, který způsobil, byl dokonce přirovnáván ke Škvoreckého *Zbabělcům*. V demokratizačním procesu 60. let byl uměleckým naplněním právě probíhající kritiky komunistického režimu. Z toho důvodu byl přijat téměř výhradně pozitivně a v recenzích byla největší pozornost věnována jeho mimoliterárním, ideologickým aspektům.

V případě Kunderova díla lze velmi dobře sledovat proměnu jeho kritického přijetí. Z důvodu průběžného časopiseckého publikování Kunderových básní, byla sbírka *Člověk zahrada širá* očekávána již s předběžným porozuměním. Bezprostředně po jejím vydání jí bylo věnováno množství reflexí (pozitivních

i negativních). V případě *Posledního máje* se jednalo o recenze veskrze pozitivní, což je dáno převážně zvoleným tématem, nicméně po opětovném vydání poemy s úpravami, poslední pochází z roku 1963), jí nebyla věnována žádná pozornost. *Poslední máj* je skladbou, jež zůstala zcela zakotvena v době svého vzniku, což platí i pro její recepci.

Také reflexe *Monologů* je úzce spojena s dobou jejich vzniku, přestože sbírka vyvolala diskusi o zobrazování intimních vztahů a překračování dobové společensko-estetické normy. *Monology* se ovšem staly stěžejním dílem Kunderovy tematiky, ke kterému byly vztahovány následující kritické reflexe povídek a románů. Poprvé se v nich objevují pro Kunderu typické motivy nena-
plněné lásky, vztahu jako hry či dualismu těla a duše.

Nejvýraznější posun v kritickém přijetí v závislosti na společensko-politické proměně jakéhokoliv Kunderova díla této doby je vidět v případě *Žertu*. Ač mu bylo v některých recenzích vytýkáno zobrazování žen, které jsou spíše objektem než aktantem příběhu, z hlediska jeho společenského zaostření byl hodnocen pozitivně. Toto až jednohlasné přitakání k v románu zobrazené kritice 50. let se stalo východiskem několika normalizačních recenzí 70. let. Jejich základem se stalo vyobrazení *Žertu* jako neobjektivního, nepravdivého, podvratného a snažícího se o diskreditaci celého socialismu. Cílem těchto příspěvků bylo především vytvořit jasnou hranici mezi oficiálním uměním s jeho ideologickými požadavky a tvorbou mimo tento rámec.

Recenze jinde než v oficiálních periodicích po cenzurní kontrole bylo po roce 1970 nemožné publikovat. Kundera se navíc po vyloučení z KSČ dostal na seznam zakázaných autorů. Z těchto důvodů v 70. letech utichla produkce jakýchkoliv reflexí jeho tvorby (což platí také pro jejich filmová zpracování).

Na rozsahu bakalářské práce jsme zobrazili proměnu společensko-estetické normy 50., 60. a částečně 70. let v Československu, a to na příkladu recepce tvorby Milana Kundery. Výsledky práce vybízí k možné komparaci s recepcí děl dalších autorů tohoto období, případně k rozšíření analyzovaných děl. Můžeme předpokládat, že výrazný nárůst recenzí Kunderových děl nastal po roce 1989,

což souvisí s pádem komunismu, otevřením mediálního trhu a umožněním publikace románů (a esejů), které vznikly nebo byly poprvé publikovány ve Francii.

Seznam literatury a pramenů

Literatura

- 1968, 5. duben, Praha. – Akční program KSČ. In: VONDROVÁ, Jitka – MORAVEC, Jan – NAVRÁTIL, Jaromír. *Komunistická strana Československa. Pokus o reformu: říjen 1967 – květen 1968*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, 1999, s. 320–329. ISBN 80-85270-96-X.
- BAUER, Michal. *Ideologie a paměť: literatura a instituce na přelomu 40. a 50. let 20. století*. Jinočany: H & H, 2003. ISBN 80-7319-028-1.
- BEDNAŘÍK, Petr [ed.]. *Dějiny českých médií: Od počátku do současnosti*. Praha: Grada, 2019. ISBN 978-80-271-0553-3.
- BĚLINA, Pavel [ed.]. *Dějiny zemí Koruny české. 2, od nástupu osvícenství po naši dobu*. Praha: Paseka, 1997. ISBN 80-7185-606-1.
- BOOTH, Wayne C. *The Rhetoric of Fiction*. London: Penguin, 1991. ISBN 978-01-40137-36-1
- BRIERRE, Jean-Dominique. *Milan Kundera: Život spisovatele*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3327-1.
- ČEŠKA, Jakub. Emoční zakotvení poetiky Milana Kundery. *Slovo a slovesnost*. 2020, roč. 81, č. 2, s. 126–144. ISSN 0037-7031.
- ČEŠKA, Jakub. *Království motivů. Motivická analýza románů Milana Kundery*. Praha: Togga, 2005. ISBN 80-902912-4-4.
- ČEŠKA, Jakub. *Za poetikou Milana Kundery: Od básnických počátků k poslednímu románu Slavnost bezvýznamnosti*. Brno: Host, 2022. ISBN 978-80-275-1367-3.
- EMMERT, František. *Rok 1968 v Československu*. Praha: Vyšehrad, 2007. ISBN 978-80-7021-903-4
- GREIMAS, Algirdas Julien. *Semiotics and Language: An Analytical Dictionary*. Bloomington: Indiana University Press, 1982. ISBN 0-253-35169-3.

HOLUB, Miroslav. *Náš všední den je pustina*. In. PŘIBÁŇ, Michal [ed.]. *Z dějin českého myšlení o literatuře 2 /1945–1958/*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2002, s. 550–554. ISBN 80-85778-36-X.

HOUDEK, Lukáš. *Poezie a dramata Milana Kundery*. Plzeň, 2014. Bakalářská práce (Bc.). ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI. Fakulta pedagogická.

HOZNAUER, Miloslav. *Milan Kundera*. Praha: Komenium, 1991.

CHATMAN, Seymour. *Příběh a diskurs: Narativní struktura v literatuře a filmu*. Brno: Host, 2008. ISBN 978-80-7294-260-2.

CHVATÍK, Květoslav. *Svět románů Milana Kundery*. Brno: Atlantis, 2008. ISBN 978-80-7108-297-2.

JANOUSEK, Pavel [ed.]. *Dějiny české literatury 1945–1989. III. 1958–1969*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1583-9.

KANT, Immanuel. *Kritika soudnosti*. Praha: Odeon, 1975.

KAPLAN, Karel. *Československo v letech 1953–1966. 3. část. Společenská krize a kořeny reformy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1992. ISBN 80-04-25745-3.

KONČELÍK, Jakub – VEČEŘA, Pavel – ORSÁG, Petr. *Dějiny českých médií 20. století*. Praha: Portál, 2010, ISBN 978-80-7367-698-8.

KOSKOVÁ, Helena. *Milan Kundera*. H & H, 1998, ISBN 80-96022-19-6.

KOŠNAROVÁ, Veronika – KUDLOVÁ, Klára – PILAŘ MARTIN. *Milan KUNDERA*. In: *Slovník české literatury po roce 1945* [online]. Cit. 13. 1. 2022.

Dostupné z:

<http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1265&hl=milan+kundera+>

KŘÍŽ, Jiří Pavel [ed.]. *Český spor o Milana Kunderu*. Praha: Galén, 2021. ISBN 978-80-7492-540-5.

KUNDERA, Milan. *Člověk, zahrada širá*. Praha: Československý spisovatel, 1953.

- KUNDERA, Milan. *Druhý sešit směšných lásek*. Praha: Československý spisovatel, 1965.
- KUNDERA, Milan. Majitelé klíčů. In: *Divadlo* [příloha]. 1961, roč. 12, č. 9. ISSN 2336-8462.
- KUNDERA, Milan. *Monology: Kniha o lásce*. Praha: Československý spisovatel, 1957.
- KUNDERA, Milan. *Poslední máj: báseň*. Praha: Československý spisovatel, 1955.
- KUNDERA, Milan. *Směšné lásky*. Praha: Československý spisovatel, 1963.
- KUNDERA, Milan. *Třetí sešit směšných lásek*. Praha: Československý spisovatel, 1968.
- KUNDERA, Milan. *Žert*. Brno: Atlantis, 1996. ISBN 80-7108-116-7.
- LE GRAND, Eva. *Kundera aneb Paměť touhy*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-305-5.
- LEHÁR, Jan a kol. *Česká literatura od počátků k dnešku*. Praha: NLN, 2020. ISBN 978-80-7422-746-2.
- MACURA, Vladimír. *Šťastný věk (a jiné studie o socialistické kultuře)*. Praha: Academia, 2008. ISBN 978-80-200-1669-0.
- NOVÁK, Jan. *Kundera: Český spor o Kunderu*. Praha: Argo, 2020. ISBN 978-80-257-3215-1.
- SCHMID, Wolf. Abstraktní autor a abstraktní čtenář. *Česká literatura*. 2006, roč. 54, č. 2/3, s. 74–97. ISSN 0009-0468.
- SCHNEIDER, Jan. KUNDERA, Milan: *Žert*. In: *Slovník české prózy* [online]. Cit. 24. 5. 2023. Dostupné z: <http://www.slovníkceskeliteratury.cz/showContent.jsp?docId=1488>
- ŠPIRIT, Michael. Článeková bibliografie časopisu *Tvář*. In: *Institut pro studium literatury* [online]. Cit. 17. 4. 2023. Dostupné z: <http://www.ipsl.cz/upload/files/bibl-tvar.pdf>

- TOMEK, Prokop. Emigrace. In: *Totalita.cz* [online]. Cit. 12. 4. 2022. Dostupné z: <http://www.totalita.cz/vysvetlivky/emigrace.php>
- VANČURA, Jiří. *Naděje a zklamání: Pražské jaro 1968*. Praha: Mladá fronta, 1990. ISBN 80-204-0179-2.
- VLAŠÍN, Štěpán. *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984.
- Vypravěčské sympozium v Žertu Milana Kundery. In: DOLEŽEL, Lubomír. *Narativní způsoby v české literatuře*. Příbram: Pistorius & Olšanská, 2014, s. 115–126. ISBN 978-80-87855-13-3.
- ZIMA, Peter Václav. Komparatistika. In: TUREČEK, Dalibor [ed.]. *Národní literatura a komparatistika*. Brno: Host, 2009, s. 105–256. ISBN 978-80-7294-305-0.
- ZIMA, Peter Václav. *Komparatistische Perspektiven: Zur Theorie der Verhleichenden Literaturwissenschaft* [online]. Tübingen: Narr Francke Attempto Verlag GmbH, 2011. Dostupné z: <https://archive.org/details/komparatistische0000zima/mode/1up?view=theater>
- ZIMA, Peter Václav. *Literární estetika*. Olomouc: Votobia, 1998. ISBN 80-7198-329-2.
- ZIMA, Peter Václav. Subjectivity Between Metaphysics and Modernism: The Subject as a Fundamental, Subjugated and Disintegrating Instance. In: *Subjectivity and Identity. Between Modernity and Postmodernity*. London: Bloomsbury, 2015. ISBN 978-17-809-3780-9.

Prameny

-gs- [SUS, Oleg]. Hra, ne-hra. *Host do domu*. 1966, roč. 13, č. 7, s. 75. ISSN 0439-6227.

(an) [FRANCL, Gustav]. Smutné podoby lásky. *Lidová demokracie*. 23. 10. 1969, roč. 25, č. 250, s. 6. ISSN 0323-1189.

(gf) [FRANCL, Gustav]. Něco víc než žert. *Lidová demokracie*. 4. 6. 1967, roč. 23, č. 152, s. 5. ISSN 0323-1189.

(Led) [LEDERER, Jiří]. Povídka v televizi. *Zemědělské noviny*. 14. 8. 1963, roč. 19, č. 193, s. 2. ISSN 0139-5777.

(š) [ŠIMŮNEK, Jaroslav]. Směšné lásky podruhé. *Mladá fronta*. 30. 11. 1965, roč. 21, č. 308, s. 4. ISSN 0323-1941.

A. Z. [ZÁVODSKÝ, Artur]. [Klub bibliofilů při Krajské lidové knihovně v Ostravě začal uskutečňovat pěkný nápad...]. *Červený květ*. 1956, roč. 1, č. 8, s. 45. ISSN 0009-0441.

ANEV, Petr. Procesy s údajnými přísluhovači Zelené internacionály. *Paměť a dějiny. Revue pro studium totalitních režimů*. 2012, roč. 5, č. 4, s. 23–34. ISSN 1802-8241.

BAUER, Michal. *II. sjezd Svazu československých spisovatelů 22.–29. 4. 1956*. Praha: Akropolis, 2011, s. 19–20. ISBN 978-80-87481-04-2.

BAUER, Michal. Diskuse o básních Milana Kundery v Kroužku začínajících autorů v roce 1952. *Tvar*. 4. 9. 2003, roč. 14, č. 14, s. 18–19. ISSN 0862-657X.

BERÁNEK, Jindřich. Román své doby ve filmu: Na okraj Kunderova a Jirešova Žertu. *Průboj*. 25. 2. 1969, roč. 21, č. 47, s. 5.

BLAHYNKA, Milan. Lásky bez lásky. *Rudé právo*. 6. 12. 1965, roč. 46, č. 338, s. 2. ISSN 0032-6569.

BLAHYNKA, Milan. Milan Kundera prozaik. *Plamen*. 1967, roč. 9, č. 1, s. 47. ISSN 0554-2413.

- BLAHYNKA, Milan. Milana Kundera hra na vypravěče. In: BLAHYNKA, Milan – BLAŽÍČEK, Přemysl – HAMAN, Aleš a kol. *Příběhy pod mikroskopem: Šest studií o současné próze*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 51–61.
- BLAŽÍČEK, Přemysl. Humanismem proti „humanismu“ (Znovu k Majitelům klíčů). *Divadelní noviny*. 1962, roč. 5, č. 25–26, s. 4. ISSN 1802-3592.
- BRABEC, Jiří. Monology Milana Kundera. *Literární noviny*. 20. 7. 1957, roč. 6, č. 29, s. 4. ISSN 0459-5203.
- BŘEZOVSKÝ, Bohuslav – RACHLÍK, František – KUNDERA, Milan et al.: Literární plány našich spisovatelů. *Literární noviny*. 29. 1. 1955, roč. 4, č. 5, s. 9. ISSN 0459-5203.
- BURIÁNEK, František: Kunderův vážný Žert. *Impuls*. 25. 6. 1967, roč. 2, č. 6, s. 448.
- CETL, Jiří – SUS, Oleg. Dialogy o Monolozích. *Host do domu*. 1957, roč. 4, č. 8, s. 364. ISSN 0439-6227.
- ČERNÝ, Václav. Dva romány téměř veliké. *Host do domu*. 1968, roč. 15, č. 3, s. 30. ISSN 0439-6227.
- ČERVENKA, Miroslav. Dvojí Fučík. *Květen*. 8. 3. 1956, roč. 1, č. 7, s. 216–217. ISSN 0451-1158.
- DOSTÁL, Vladimír. Letmé ohlédnutí. *Kulturní tvorba*. 4. 1. 1968, roč. 6, č. 1, s. 6. ISSN 0454-5966.
- DOSTÁL, Vladimír. Poema o smyslu života. *Nový život*. 1955, roč. 6, č. 8, s. 856–857. ISSN 1805-5508.
- DOSTÁL, Vladimír. Poesie a programy. *Kultura*. 28. 11. 1957, roč. 1, č. 48, s. 3.
- EHLEMAN, Alois. Pravdivé verše. In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7. ISSN 0459-5203.
- FALADA, Václav. Kunderův první román. *Zemědělské noviny*. 13. 5. 1967, roč. 23, č. 115, s. 2. ISSN 0139-5777.

FRÝBORT, Zdeněk. Kritický metr na metr knih. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 3, s. 89.

GARDELKA, Jaroslav – ČIERNÝ, Imrich. Od obzoru jednoho k obzoru všech. *Mladá fronta*. 20. 6. 1953, roč. 9, č. 147, s. 3. ISSN 0323-1941.

gf [FRANCL, Gustav]. Dvě knihy naší mladé poesie. *Lidová demokracie*. 23. 6. 1957, roč. 13, č. 150, s. 5. ISSN 0323-1189.

GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Úspěšné kontaktáže. *Host do domu*. 1966, roč. 13, č. 5, s. 29. ISSN 0439-6227.

HÁJEK, Jiří. Eugène Rastignac naší doby. In: HÁJEK, Jiří. *Konfrontace*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 72.

HARÁK, Ivo. Básnické juvenilie Milana Kundery. In: *Časopis Květen a jeho doba. Sborník materiálů z literárněvědné konference 36. Bezručovy Opavy (15. – 16. 9. 1993)*. Opava: Ústav pro českou literaturu Slezská univerzita, 1994, s. 107–112. ISBN 80-85879-05-0.

HENDRYCH, Jiří. In: *IV. sjezd Svazu československých spisovatelů. Praha 27.–29. června 1967 (Protokol)*. Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 28–39.

HEPNEROVÁ, Eva. Trampoty s literaturou. *Svobodné slovo*. 24. 10. 1969, roč. 25, č. 251, s. 4. ISSN 0231-732X.

HEŘMAN, Zdeněk. Cizím nákladem SNKLHU – ČSS – SNDK – MF. *Naše vojsko*. 20. 9. 1957, roč. 3, č. 9, s. 158–159.

HORÁK, Petr. Trampoty s kritikou. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 18, příl., s. 4. ISSN 0439-6227.

HRBAS, Jiří. Úskalí filmového přepisu. *Tvorba*. 17. 12. 1969, roč. 27, č. 16, s. 12. ISSN 0139-5513.

HUMPLÍK, Alois. Já, truchlivý bůh. *Práce*. 4. 12. 1969, roč. 25, č. 285, s. 5. ISSN 0231-6374.

JANOUSEK, Jiří: Bilance epochy. *Mladý svět*. 16. 8. 1968, roč. 10, č. 33, s. 22–23. ISSN 0323-2042.

JANŮ, Jaroslav. O citu a myšlence v lyrice. Diskuse o poesii II. *Literární noviny*. 26. 9. 1953, roč. 2, č. 39, s. 6. ISSN 0459-5203.

JANŮ, Jaroslav. O společenský smysl poesie. Hlas kritika k čtenářské diskusi o verších Milana Kundery. *Literární noviny*. 21. 7. 1956, roč. 5, č. 31, s. 6. ISSN 0459-5203.

JUNGSMANN, Milan – PETRMICHL, Jan. Zápas o novou poesii. *Nový život*. 1953, roč. 5, č. 11, s. 1324. ISSN 1805-5508.

JUNGSMANN, Milan. Dva romány z doby přechodu. In: JUNGSMANN, Milan. *Obléhání Tróje: Literární kritiky a listy ze zápisníku z let 1958–1968*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 151–165.

JUNGSMANN, Milan. Liberecký zápisník. *Literární noviny*. 17. 3. 1956, roč. 5, č. 11, s. 3. ISSN 0459-5203.

K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 33, č. 171, s. 3. ISSN 0032-6569.

KACHLÍK, Antonín – PILÁTOVÁ, Agáta. On, truchlivý žertěř. *Kino*. 17. 4. 1969, roč. 1969, č. 8, s. 2.

KAVANOVÁ, Věra. O kom a pro koho? *Literární noviny*. 30. 6. 1956, roč. 5, č. 28, s. 6. ISSN 0459-5203.

KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra: Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 2, s. 71–76.

KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra: Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 1, s. 84–90.

KOSEK, Oldřich. Kunderova „lidská komedie“. *Práce*. 25. 6. 1967, roč. 23, č. 173, s. 5. ISSN 0231-6374.

KOŽMÍN, Zdeněk. Próza a čas. *Host do domu*. 1970, roč. 17, č. 1, s. 19–24. ISSN 0439-6227.

KOŽMÍN, Zdeněk. Román lidské existence. *Host do domu*. 1967, roč. 14, č. 6, s. 56–57. ISSN 0439-6227.

- KRATOCHVIL, Jiří. Kunderovské resumé. In: KRATOCHVIL, Jiří. *Vyznání příběhovosti* [online]. Praha: Městská knihovna v Praze, 2020, s. 204. Dostupné z: https://web2.mlp.cz/koweb/00/04/50/74/23/vyznani_pribehovosti.pdf
- KROUTIL, Zdeněk. O kom a pro koho? In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7. ISSN 0459-5203.
- KUNDERA, Milan. Básně. *Nový život*. 1956, roč. 8, č. 11, s. 1160–1163. ISSN 1805-5508.
- KUNDERA, Milan. In: IV. sjezd Svazu československých spisovatelů. Praha 27.–29. června 1967 (Protokol). Praha: Československý spisovatel, 1968, s. 22–28.
- KUNDERA, Milan. Milan Kundera o „Směšných láskách“. *Nové knihy*. 17. 9. 1963, roč. 4, č. 38, s. 1. ISSN 0322-922X.
- KUNDERA, Milan. Z cyklu „Ženské monology“. *Literární noviny*. 12. 5. 1956, roč. 5, č. 21, s. 7. ISSN 0459-5203.
- KUNDERA, Milan. Z nových veršů Milana Kundery. *Literární noviny*. 26. 6. 1956, roč. 5, č. 26, s. 7. ISSN 0459-5203.
- KUSÁK, Alexej. Beseda o knihách. *Květy*. 30. 4. 1953, roč. 3, č. 18, s. 15. ISSN 0023-5849.
- LANG, Jaromír. Od otázek poesie k otázkám celé kultury. *Literární noviny*. 9. 4. 1955, roč. 4, č. 15, s. 7. ISSN 0459-5203.
- Ig [GAWLIK, Ladislav]. Sestřičko mých sestřiček. *Večerní Praha*. 7. 8. 1963, roč. 9, č. 184, s. 3. ISSN 0862-6855.
- LIEHM, Antonín Josef. Filmy z literatury. *Literární noviny*. 19. 2. 1966, roč. 15, č. 8, s. 10. ISSN 0459-5203.
- MACHONIN, Sergej. Majitelé klíčů. *Literární noviny*. 19. 5. 1962, roč. 11, č. 20, s. 3. ISSN 0459-5203.

MALENOVSKÝ, Martin. Poetický vzlet a prozaický pád fenoménu Fučík v díle Milana Kundery. *Bohemica Olomucensia*. 2011, roč. 3, č. 1, s. 92–98. ISSN 1803-876X.

MAYER, Vladimír. Třikrát totéž nebývá vždy totéž. *Průboj*. 6. 3. 1969, roč. 21, č. 55, s. 5.

MEYER, Holt. Dlouhé loučení Milana Kundery s Julkem Fučíkem a odpovědnost žánru. První verze *Umění románu* a druhá verze *Posledního máje*. *Slovo a smysl*. 2015, roč. 12, č. 23, s. 36–65. ISSN 1214-7915.

Milan Kundera, Žert. *O knihách a autorech*. 1966, roč. 13, č. 4, s. 4. ISSN 0231-5939.

Milan Kundera: Poslední máj. *Večerní Praha*. 1. 6. 1955, roč. 1, č. 52, s. 3. ISSN 0862-6855.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Epické etudy. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 30, s. 48.

MÜLLER, Václav. K některým otázkám jazykové správnosti v básnickém díle. *Český jazyk*. 1954, roč. 4, č. 9/10, s. 337–342. ISSN 1803-2176.

OPAVSKÝ, Jaroslav. Majitelé klíčů. *Rudé právo*. 28. 5. 1962, roč. 42, č. 145, s. 2. ISSN 0032-6569.

OPELÍK, Jiří. Nemilosrdenství. *Listy*. 17. 4. 1969, roč. 2, č. 15, s. 11.

PETRMICHL, Jan. Nad sbírkou básní Milana Kundery. *Rudé právo*. 14. 9. 1957, roč. 37, č. 256, s. 2. ISSN 0032-6569.

PETŘÍČEK, Miroslav. Poznámky k situaci mladé a nejmladší české poesie. *Nový život*. 1956, roč. 8, č. 8, s. 971. ISSN 1805-5508.

PETŘÍČEK, Miroslav. Iluze a hodnoty. *Nové knihy*. 1. 10. 1968, roč. 9, č. 40, 1. 10., s. 1. ISSN 0322-922X.

POKORNÝ, Dušan. Klíče od jiných dveří. *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 21, s. 8. ISSN 0459-5203.

PUCHALSKÁ, Dana. Ať poesie zobrazuje celý život! In: EHLEMAN, Alois – KROUTIL, Zdeněk – PUCHALSKÁ, Dana. Čtenáři nesouhlasí. *Literární noviny*. 14. 7. 1956, roč. 5, č. 30., s. 7. ISSN 0459-5203.

RAJNOŠEK, Leonard. Život kolem nás 68. *Červený květ*. 1969, roč. 14, č. 4, s. 46. ISSN 0009-0441.

Redakce. Redakce k diskusi o Kunderových verších. *Literární noviny*. 4. 8. 1956, roč. 5, č. 33, s. 6. ISSN 0459-5203.

RZOUNEK, Vítězslav. Román krize. *Kulturní tvorba*. 15. 6. 1967, roč. 5, č. 24, s. 5. ISSN 0454-5966.

SCHNABEL, Josef. 4x Život kolem nás: K prvním svazkům malé řady. *Mladá fronta*. 16. 10. 1963, roč. 19, č. 247, s. 3. ISSN 0323-1941.

SCHULZ, Milan. Diskuse o poesii pokračuje. *Literární noviny*. 3. 10. 1953, roč. 2, č. 40, s. 4. ISSN 0459-5203.

SCHULZ, Milan. Započatá cesta nad poesii všedního dne. *Květen*. 1957, roč. 3, č. 4, s. 177. ISSN 0451-1158.

SKÁLA, Ivan. Dvě básnické knihy o Juliu Fučíkovi: „Poslední máj“ M. Kundery a „Živý ku živým přichodí“ M. Lajčiaka. *Rudé právo*. 29. 5. 1955, roč. 35, č. 147, s. 4. ISSN 0032-6569.

SLABÝ, Zdeněk Karel. O pravdivý obraz Julia Fučíka. *Květen*. 8. 4. 1956, roč. 1, č. 8, s. 254–255. ISSN 0451-1158.

SLABÝ, Zdeněk Karel. První knížka Milana Kundery. *Literární noviny*. 29. 8. 1953, roč. 2, č. 35, s. 4. ISSN 0459-5203.

SMOLÍK, Josef. Kde láska je láskou a bolest bolestí. *Křesťanská revue*. 5. 10. 1967, roč. 34, č. 8, s. 191–192. ISSN 0023-4613.

SUCHOMEL, Milan. Hry prohlédnuvšího romantika. *Literární noviny*. 8. 1. 1966, roč. 15, č. 2, s. 4. ISSN 0459-5203.

SUCHOMEL, Milan. Nikdo za nic nemůže. *Host do domu*. 1964, roč. 11, č. 1, s. 55. ISSN 0439-6227.

ŠIMŮNEK, Jaroslav. Kunderův první román. *Mladá fronta*. 16. 6. 1967, roč. 23, č. 164, s. 5. ISSN 0323-1941.

TAUFER, Jiří. O ahistorismu v kultuře: Z diskusního příspěvku Jiřího Taura na sjezdu Svazu českých spisovatelů. *Rudé právo*. 24. 6. 1972, roč. 52, č. 147, s. 4. ISSN 0032-6569.

UHDE, Milan. Dar pochopení aneb Bertolt Brecht a Friedrich Dürrenmatt. *Divadlo*. 1965, roč. 16, č. 2, s. 9. ISSN 2336-8462.

Ústavní zákon č. 100/1960 Sb., Ústava Československé socialistické republiky [online]. Cit. 17. 4. 2023. Dostupné z: https://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1960.html

VACULÍK, Ludvík. Dva tisíce slov. In: PŘIBÁŇ, Michal [ed.]. *Z dějin českého myšlení o literatuře 3 (1958–1969)*. Praha: Ústav pro českou literaturu AV ČR, 2003, s. 460–465. ISBN 80-85778-38-6.

vbc [VRABEC, Vlastimil]. Románový debut Milana Kundery. *Svobodné slovo*. 13. 4. 1967, roč. 23, č. 102, s. 4. ISSN 0231-732X.

VLAŠÍN, Štěpán. Smutná dřev anekdoty. *Rudé právo*. 13. 5. 1967, roč. 47, č. 130, s. 5. ISSN 0032-6569.

VOHRYZEK, Josef. Próza v Květnu. *Květen*. 1957, roč. 2, č. 10, s. 359. ISSN 0451-1158.

VOSTRÝ, Jaroslav. Moudrost formy. *Divadlo*. 1962, roč. 13, č. 8, s. 21–31. ISSN 2336-8462.

VOSTRÝ, Jaroslav. Potíže s klíči. *Literární noviny*. 1962, roč. 11, č. 22, s. 4. ISSN 0459-5203.

Výsledky soutěže na práce o J. Fučíkovi. *Literární noviny*. 25. 9. 1954, roč. 3, č. 39, s. 3. ISSN 0459-5203.

ZÁVODSKÝ, Vít. „Směšné lásky“ Milana Kundery. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. Řada literárněvědná (D)*. 1966, roč. 15, č. 13, s. 54. ISSN 0231-7818.

Seznam příloh

Digitalizované přílohy nebylo z důvodu velikosti konečného souboru připojit k bakalářské práci. Z toho důvodu jsou zpřístupněny na následujícím odkazu¹⁹¹, případně jsou na požádání k nahlédnutí u autorky práce.

Příloha č. 1: Reflexe vztahující se k Člověk, zahrada širá

Co chystají brněnští spisovatelé? *Rovnost*. 14. 2. 1953, roč. 69, č. 13, s. 4. ISSN 0862-7967.

GARDELKA, Jaroslav – ČIERNÝ, Imrich. Od obzoru jednoho k obzoru všech. *Mladá fronta*. 20. 6. 1953, roč. 9, č. 147, s. 3. ISSN 0323-1941.

hv: Večer rukopisných novinek. *Večerní Praha*. 20. 4. 1956, roč. 2, č. 94, s. 3. ISSN 0862-6855.

JANŮ, Jaroslav. O citu a myšlence v lyrice. Diskuse o poesii II. *Literární noviny*. 26. 9. 1953, roč. 2, č. 39, s. 6. ISSN 0459-5203.

K naší současné poesii. *Rudé právo*. 21. 6. 1953, roč. 3, č. 171, s. 3–4. ISSN 0032-6569.

KUSÁK, Alexej. Beseda o knihách. *Květy*. 30. 4. 1953, roč. 3, č. 18, s. 15. ISSN 0023-5849.

LANG, Jaromír. Od otázek poesie k otázkám celé kultury. *Literární noviny*. 9. 4. 1955, roč. 4, č. 15, s. 7. ISSN 0459-5203.

MÜLLER, Václav. K některým otázkám jazykové správnosti v básnickém díle. *Český jazyk*. 1954, roč. 4, 1954, č. 9/10, s. 337–342. ISSN 1803-2176.

PETRÍČEK, Miroslav. Poznámky k situaci mladé a nejmladší české poesie. *Nový život*. 1956, roč. 8, č. 8, s. 970–977. ISSN 1805-5508.

SLABÝ, Zdeněk Karel: K poezii dneška i zítřka. *Práce*. 15. 6. 1958, roč. 14, č. 142, s. 5. ISSN 0231-6374.

¹⁹¹ Dostupné z: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e/2PACX-1vRDE-SidBWAVPq8GRyV3WuSRoqXNUVC2M2cbByjWyjhjd1TxcblAj1k1yhOWh1aXG8P0lQjQihYP3RB/pubhtml?gid=0&single=true>

SLABÝ, Zdeněk Karel. První knížka Milana Kundery. *Literární noviny*. 29. 8. 1953, roč. 2, č. 35, s. 4. ISSN 0459-5203.

Příloha č. 2: Reflexe vztahující se k Poslednímu máji

[V prvním čísle letošního ročníku Inostranné literatury...]. *Literární noviny*. 11. 2. 1956, roč. 5, č. 6, s. 10. ISSN 0459-5203.

Autorem básně Poslední máj. *Host do domu*. 1954, roč. 1, č. 10, s. 480. ISSN 0439-6227.

BŘEZOVSKÝ, Bohuslav – RACHLÍK, František – KUNDERA, Milan et al.: Literární plány našich spisovatelů. *Literární noviny*. 29. 1. 1955, roč. 4, č. 5, s. 9. ISSN 0459-5203.

ce: [Klub přátel poezie...]. *Kultura*. 4. 5. 1961, roč. 5, č. 18, s. 2.

ČERNÝ, Jan. [Nové, přepracované vydání básně „Poslední máj“ Milana Kundery...]. *Červený květ*. 1961, roč. 6, č. 6, s. 189. ISSN 0009-0441.

ČERVENKA, Miroslav. Dvojí Fučík. *Květen*. 8. 3. 1956, roč. 1, č. 7, s. 216–217. ISSN 0451-1158.

JELÍNEK, Antonín. Pathos hrdinského života: Básnická skladba o Juliu Fučíkovi. *Literární noviny*. 10. 9. 1955, roč. 4, č. 37, s. 6. ISSN 0459-5203.

MALENOVSKÝ, Martin. Poetický vzlet a prozaický pád fenoménu Fučík v díle Milana Kundery. *Bohemica Olomucensia*. 2011, roč. 3, č. 1, s. 92–98. ISSN 1803-876X.

Milan Kundera. Poslední máj. *Večerní Praha*. 1. 6. 1955, roč. 1, č. 52, s. 3. ISSN 0862-6855.

Poesie letošního jara. *Knižní novinky*. 13. 5. 1955, roč. 4, č. 20, s. 3.

POSPÍŠIL, Oldřich. Síla umění. *Literární noviny*. 30. 6. 1956, roč. 5, č. 28, s. 6. ISSN 0459-5203.

RUMLER, Josef. Poema o velikém životě. *Květen*. 8. 10. 1955, roč. 1, č. 2, s. 61–62. ISSN 0451-1158.

SKÁLA, Ivan. Dvě básnické knihy o Juliu Fučíkovi: „Poslední máj“ M. Kundery a „Živý ku živým prichodí“ M. Lajčiaka. *Rudé právo*. 29. 5. 1955, roč. 35, č. 147, s. 4. ISSN 0032-6569.

SLABÝ, Zdeněk Karel. O pravdivý obraz Julia Fučíka. *Květen*. 8. 4. 1956, roč. 1, č. 8, s. 254–255. ISSN 0451-1158.

vbc [VRABEC, Vlastimil]. Poesie ze života a pro život. *Svobodné slovo*. 18. 12. 1955, roč. 11, č. 303, s. 4. ISSN 0231-732X.

vju [JUSTL, Vladimír]. Na programu patnáctého, závěrečného pořadu uměleckého pořadu byla fučíkovská poéma Milana Kundery *Poslední máj*. *Divadelní noviny*. 26. 4. 1961, roč. 4, č. 20, s. 2. ISSN 1802-3592.

Výsledky soutěže na práce o J. Fučíkovi. *Literární noviny*. 25. 9. 1954, roč. 3, č. 39, s. 3. ISSN 0459-5203.

Vzpomínáme Julia Fučíka. *Zemědělské noviny*. 7. 9. 1960, roč. 16, č. 218, s. 2. ISSN 0139-5777.

Příloha č. 3: Reflexe vztahující se k Monologům

(rt): Nové knihy brněnských autorů. *Rovnost*. 18. 9. 1956, roč. 71, č. 75, s. 1. ISSN 0862-7967.

BLAŽEK, Vladimír. Monology v souvislostech. *Literární noviny*. 6. 6. 1964, roč. 13, č. 23, s. 5. ISSN 0459-5203.

BRABEC, Jiří. Monology Milana Kundery. *Literární noviny*. 20. 7. 1957, roč. 6, č. 29, s. 4. ISSN 0459-5203.

ČERVENKA, Miroslav – SCHULZ, Milan: Čin je řešení. *Květen*. 1958, roč. 3, č. 9, s. 492–495. ISSN 0451-1158.

dop: Divadlo poesie na jaře. *Večerní Praha*. 15. 3. 1957, roč. 3, č. 63, s. 3. ISSN 0862-6855.

DOSTÁL, Vladimír. O romantismu orlím a syslím. *Kultura*. 26. 9. 1957, roč. 1, č. 39, s. 4–5.

DOSTÁL, Vladimír. Poesie a programy. *Kultura*. 28. 11. 1957, roč. 1, č. 48, s. 3.
gf [FRANCL, Gustav]. Dvě knihy naší mladé poesie. *Lidová demokracie*. 23. 6. 1957, roč. 13, č. 150, s. 5. ISSN 0323-1189.

GROSSMAN, Jan. Na thema tří knih. *Nový život*. 1957, roč. 4, č. 7, s. 762–775. ISSN 1805-5508.

HÁJEK, Jiří. Boj o skutečnost: Novoroční glosy o literatuře roku 1957. *Literární noviny*. 18. 1. 1958, roč. 7, č. 3, s. 6. ISSN 0459-5203.

HEŘMAN, Zdeněk. Cizím nákladem SNKLHU – ČSS – SNDK – MF. *Naše vojsko*. 20. 9. 1957, roč. 3, č. 9, s. 158–159. ISSN 0027-8211.

HEŘMAN, Zdeněk. Píseň a písemnictví. *Česká literatura*. 1963, roč. 11, č. 2, s. 138–145. ISSN 0009-0468.

HEŘMAN, Zdeněk. Program proti poezii. *Květen*. 1958, roč. 3, č. 8, s. 455–456. ISSN 0451-1158.

CHALOUPKA, Otakar. K poezii naší doby. *Český jazyk a literatura*. 1961, roč. 11, č. 8, s. 354–363. ISSN 0009-0786.

JANŮ, Jaroslav. O společenský smysl poesie. Hlas kritika k čtenářské diskusi o verších Milana Kundery. *Literární noviny*. 21. 7. 1956, roč. 5, č. 31, s. 6. ISSN 0459-5203.

jd. [Opavské literární pondělky...]. *Červený květ*. 1956, roč. 1, č. 8, s. 45–46. ISSN 0009-0441.

JUNGSMANN, Milan – PETRMICHL, Jan. Zápas o novou poesii. *Nový život*. 1953, roč. 5, č. 11, s. 1317–1336. ISSN 1805-5508.

JUNGSMANN, Milan. Liberecký zápisník. *Literární noviny*. 17. 3. 1956, roč. 5, č. 11, s. 3. ISSN 0459-5203.

JUNGSMANN, Milan. Od tragédie doby k pochopení tragiky člověka. In: JUNGSMANN, Milan. *Obléhání Tróje: Literární kritiky a listy ze zápisníku z let 1958–1968*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 139–150.

k. [Báseň Milana Kundery...]. *Host do domu*. 1955, roč. 2, č. 12, s. 575. ISSN 0439-6227.

KAPOUN, Karel. Mužský monolog: který zapomněl připsat Milan Kundera ke svým ženským monologům. *Nový život*. 1957, roč. 9, č. 6, s. 688. ISSN 1805-5508.

KAPOUN, Karel. Rekruti. *Host do domu*. 1958, roč. 5, č. 4, s. 168–169. ISSN 0439-6227.

KAVANOVÁ, Věra. O kom a pro koho? *Literární noviny*. 30. 6. 1956, roč. 5, č. 28, s. 6. ISSN 0459-5203.

Opavské bibliofilské tisky. *Listy Památníku Petra Bezruče. Nová řada*. 30. 11. 1956, roč. 3, č. 1/2, s. 15.

PEKÁREK, Václav. Monology Milana Kundery. *Tvorba*. 12. 9. 1957, roč. 22, č. 37, s. 7–8. ISSN 0139-5513.

PETRMICHL, Jan. Nad sbírkou básní Milana Kundery. *Rudé právo*. 14. 9. 1957, roč. 37, č. 256, s. 2. ISSN 0032-6569.

Pro a proti: Z diskuse o nových verších Milana Kundery v Literárních novinách (č. 28, 30, 31, ročník 1956). *O knihách a autorech*. 1957, roč. 4, č. 1, s. 2. ISSN 0231-5939.

R. Milan Kundera, Monology. *O knihách a autorech*. 1965, roč. 12, č. 1–3, s. 36–37. ISSN 0231-5939.

Redakce. Redakce k diskusi o Kunderových verších. *Literární noviny*. 4. 8. 1956, roč. 5, č. 33, s. 6. ISSN 0459-5203.

Redakční poznámka. *Host do domu*. 1957, roč. 4, č. 9, s. 427. ISSN 0439-6227.

SCHULZ, Milan. Diskuse o poesii pokračuje. *Literární noviny*. 3. 10. 1953, roč. 2, č. 40, s. 4. ISSN 0459-5203.

SCHULZ, Milan. Okamžiky života: K novým sbírkám M. Kundery a E. Petišky. *Květen*. 1957, roč. 3, č. 1, s. 8–10. ISSN 0451-1158.

SCHULZ, Milan. Započatá cesta nad poesií všedního dne. *Květen*. 1957, roč. 3, č. 4, s. 173–177. ISSN 0451-1158.

STANĚK, Jiří. Milan Kundera: Monology (1957). *Český jazyk a literatura*. 1998, roč. 49, č. 1/2, s. 11–14. ISSN 1803-2176.

Stručně o nových knihách. *Tvorba*. 20. 6. 1957, roč. 22, č. 25, s. 26. ISSN 0139-5513.

SUS, Oleg – CETL, Jiří. Dialogy o Monolozích. *Host do domu*. 1957, roč. 4, č. 8, s. 361–364. ISSN 0439-6227.

ŠTRASSER, Ján – ZAJAC, Peter. [V súvislosti s poéziou nerad hovorím...]. *Romboid*. 1970, roč. 5, č. 2, s. 76. ISSN 0231-6714.

Třetí básnická sbírka Milana Kundery: Monology. *Knižní novinky*. 13. 6. 1957, roč. 6, č. 24, s. 4.

UHDE, Milan. Poesie všedního dne. *Věda a život*. 1958, roč. 5, č. 10, s. 621–622. ISSN 0503-7506.

VACÍK, Miloš. O povědomí hodnot: Nad novým vydáním několika básnických knih. *Rudé právo*. 19. 6. 1964, roč. 44, č. 169, s. 3. ISSN 0032-6569.

VOHRYZEK, Josef. Próza v Květnu. *Květen*. 1957, roč. 2, č. 10, s. 359. ISSN 0451-1158.

Z. [ZÁVODSKÝ, Artur]. [Klub bibliofilů...]. *Červený květ*. 1956, roč. 1, č. 8, s. 45. ISSN 0009-0441.

Příloha č. 4: Reflexe vztahující se k Směšným láskám

(an) [FRANCL, Gustav]. Smutné podoby lásky. *Lidová demokracie*. 23. 10. 1969, roč. 25, č. 250, s. 6. ISSN 0323-1189.

(Led) [LEDERER, Jiří]. Povídka v televizi. *Zemědělské noviny*. 14. 8. 1963, roč. 19, č. 193, s. 2. ISSN 0139-5777.

(š) [ŠIMŮNEK, Jaroslav]. Směšné lásky podruhé. *Mladá fronta*. 30. 11. 1965, roč. 21, č. 308, s. 4. ISSN 0323-1941.

(vf) [FALADA, Václav]. Milan Kundera: Směšné lásky. *Zemědělské noviny*. 6. 10. 1963, roč. 19, č. 239, s. 4. ISSN 0139-5777.

BĚLOHRADSKÁ, Hana – KUNDERA, Milan – KLIMENT, Alexandr et al.:
Autoři o svých nových dílech. *O knihách a autorech*. 1963, roč. 10, č. 7–9, s. 5–13.
ISSN 0231-5939.

BOČAN, Hynek – LAUB, Gabriel. Nikdo se nebude smát. *Československý voják*. 1966, roč. 15, č. 3, s. 49–50.

Hepnerová, Eva. Trampoty s literaturou. *Svobodné slovo*. 24. 10. 1969, roč. 25, č. 251, s. 4. ISSN 0231-732X.

HORÁK, Petr. Trampoty s kritikou. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 18, příl., s. 4. ISSN 0439-6227.

HRBAS, Jiří. Úskalí filmového přepisu. *Tvorba*, 17. 12. 1969, roč. 27, č. 16, s. 12. ISSN 0139-5513.

HUMPLÍK, Alois. Já, truchlivý bůh. *Práce*. 4. 12. 1969, roč. 25, č. 285, s. 5. ISSN 0231-6374.

JUNGSMANN, Milan. Zkoušky, rizika, výsledky. *Literární noviny*. 19. 10. 1963, roč. 12, č. 42, s. 1, 4. ISSN 0459-5203.

KACHLÍK, Antonín – PILÁTOVÁ, Agáta. On, truchlivý žertěř. *Kino*. 17. 4. 1969, roč. 24, č. 8, s. 2–3.

KACHLÍK, Antonín. O truchlivém bohu netruchlivě. *Záběr*. 28. 6. 1969, roč. 2, č. 13, s. 4. ISSN 0139-7664.

- KAREŠOVÁ, Zdena: Příběh Cyrana našich dnů. *Československý voják*. Roč. 18, 1969, č. 10, s. 49–50.
- KLIMENT, Jan: Kdo se bude smát? *Kulturní tvorba*. 17. 12. 1966, roč. 4, č. 7, s. 12. ISSN 0454-5966.
- KLIMENT, Jan: Trochu truchlivý humor. *Rudé právo*. 23. 10. 1969, roč. 50, č. 250, s. 5. ISSN 0032-6569.
- KOŽMÍN, Zdeněk. Jazyk a komično: Stylové tendence naší současné prózy. *Plamen*. 1964, roč. 6, č. 6, s. 21–24. ISSN 0554-2413.
- LAUB, Gabriel. Tři filmové veselohry. *Plamen*. 1965, roč. 7, č. 11, s. 158–160. ISSN 0554-2413.
- Ig [GAWLIK, Ladislav]. Sestřičko mých sestřiček. *Večerní Praha*. 7. 8. 1963, roč. 9, č. 184, s. 3. ISSN 0862-6855.
- LIEHM, Antonín Josef. Filmy z literatury. *Literární noviny*. 19. 2. 1966, roč. 15, č. 8, s. 10. ISSN 0459-5203.
- PEŠAT, Zdeněk – PYTLÍK, Radko. Jan Otčenášek: Mladík z povolání; Milan Kundera. *Orientace*. 1969, roč. 4, č. 2, s. 22–25.
- POHORSKÝ, Miloš. Próza rozmarná i smutná. *Rudé právo*. 4. 1. 1964, roč. 44, č. 4, s. 3. ISSN 0032-6569.
- SCHNABEL, Josef. 4x Život kolem nás: K prvním svazkům malé řady. *Mladá fronta*. 16. 10. 1963, roč. 19, č. 247, s. 3. ISSN 0323-1941.
- SUCHOMEL, Milan. Nikdo za nic nemůže. *Host do domu*. 1964, roč. 11, č. 1, s. 52–55. ISSN 0439-6227.
- ŠVANDA, Pavel. Jak filmovat Směšné lásky. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 15, s. 39–40. ISSN 0439-6227.
- TENČÍK, František. První čtyři z nové řady. *Rovnost*. 24. 11. 1963, roč. 78, č. 281, s. 4. ISSN 0862-7967.
- URBAN, Ivan. Poctivě a bezškodolibosti. *Literární noviny*. 26. 2. 1966, roč. 15, č. 9, s. 2. ISSN 0459-5203.

ZÁVODSKÝ, Vít. „Směšné lásky“ Milana Kundery. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university. Řada literárněvědná (D)*. 1966, roč. 15, č. 13, s. 45–55.
ISSN 0231-7818.

Příloha č. 5: Reflexe vztahující se k Druhému sešitu směšných lásek -gs- [SUS, Oleg]. Hra, ne-hra. *Host do domu*. 1966, roč. 13, č. 7, s. 75. ISSN 0439-6227.

BLAHYNKA, Milan: Milan Kundera prozaik. *Plamen*. Roč. 9, 1967, č. 1, leden, s. 44–54. ISSN 0554-2413.

BLAHYNKA, Milan: Milan Kundera, Druhý sešit směšných lásek. *Impuls*. 12. 1. 1966, roč. 1, č. 1, s. 50.

BLAHYNKA, Milan. Lásky bez lásky. *Rudé právo*. 6. 12. 1965, roč. 46, č. 338, s. 2. ISSN 0032-6569.

BLAHYNKA, Milan. Milana Kundery hra na vypravěče. In: BLAHYNKA, Milan – BLAŽÍČEK, Přemysl – HAMAN, Aleš a kol. *Příběhy pod mikroskopem: Šest studií o současné próze*. Praha: Československý spisovatel, 1966, s. 51–61.

GREBENÍČKOVÁ, Růžena. Úspěšné kontaktáže. *Host do domu*. 1966, roč. 13, 1966, č. 5, s. 28–29. ISSN 0439-6227.

CHALOUPKA, Otakar. Směšné milování. *Plamen*. 1965, roč. 7, č. 12, s. 153–154. ISSN 0554-2413.

KOŽMÍN, Zdeněk. Zvětšeniny z moderní prózy (3). *Plamen*. 1969, roč. 11, č. 5, s. 52–58. ISSN 0554-2413.

POHORSKÝ, Miloš. Kunderův druhý sešit. *Kulturní tvorba*. 6. 1. 1966, roč. 4, č. 1, s. 12. ISSN 0454-5966.

POHORSKÝ, Miloš. Milan Kundera, Druhý sešit směšných lásek. *O knihách a autorech*. 1966, roč. 13, č. 4, s. 8. ISSN 0231-5939.

SUCHOMEL, Milan: O potřebě mýtů. *Plamen*. 1965, roč. 7, č. 1, s. 66–72. ISSN 0554-2413.

SUCHOMEL, Milan. Hry prohlédnuvšího romantika. *Literární noviny*. 8. 1. 1966, roč. 15, č. 2, s. 4. ISSN 0459-5203.

vbk [BĚHOUNEK, Václav]. Lásky směšné a tragické. *Práce*. 10. 11. 1965, roč. 21, č. 269, s. 5. ISSN 0231-6374.

Příloha č. 6: Reflexe vztahující se k Třetímu sešitu směšných lásek

Deset podob lásky. *O knihách a autorech*. 1968, roč. 16, č. 4, s. 8. ISSN 0231-5939.

HAMPL, Jiří. Dona Juana sláva a pád. *Tribuna*. 12. 2. 1969, roč. 1, č. 5, s. 14.

KAFKA, František. Třetí sešit směšných lásek. *Práce*. 11. 2. 1969, roč. 25, č. 35, s. 6. ISSN 0231-6374.

MAYER, Vladimír. Třikrát totéž nebývá vždy totéž. *Průboj*. 6. 3. 1969, roč. 21, č. 55, s. 5.

Milan Kundera, Třetí sešit směšných lásek. *O knihách a autorech*. 1968, roč. 15, č. 3/4, s. 7. ISSN 0231-5939.

MOLDANOVÁ, Dobrava. Epické etudy. *Sešity pro literaturu a diskusi*. 1969, roč. 4, č. 30, s. 48–49.

OPELÍK, Jiří. Nemilosrdenství. *Listy*. 17. 4. 1969, roč. 2, č. 15, s. 11.

RAJNOŠEK, Leonard. Život kolem nás 68. *Červený květ*. 1969, roč. 14, č. 4, s. 45–46. ISSN 0009-0441.

ŠIMŮNEK, Jaroslav. Třetí – a poslední? *Mladá fronta*. 4. 3. 1969, roč. 25, č. 53, s. 4. ISSN 0323-1941.

Příloha č. 7: Reflexe vztahující se k Žertu

-(a) [ŠAŠEK, Václav]. Premiéry našich kin. *Zemědělské noviny*. 20. 2. 1969, roč. 25, č. 43, s. 2. ISSN 0139-5777.

(gf) [FRANCL, Gustav]. Něco víc než žert. *Lidová demokracie*. 4. 6. 1967, roč. 23, č. 152, s. 5. ISSN 0323-1189.

AS. Claude Roy o Žertu. *Listy*. 28. 11. 1968, roč. 1, č. 4, s. 10.

BERÁNEK, Jindřich. Román své doby ve filmu: Na okraj Kunderova a Jirešova Žertu. *Průboj*. 25. 2. 1969, roč. 21, č. 47, s. 5.

BLAHYNKA, Milan. Milan Kundera prozaik. *Plamen*. 1967, roč. 9, č. 1, leden, s. 44–54. ISSN 0554-2413.

BROUSEK, Antonín. Ošidnost symbolů. *Listy*. 10. 4. 1969, roč. 2, č. 14, s. 8.

BULA, Miroslav. Nadějná beznaděj. *Křesťanská revue*. 1969, roč. 36, č. 2, s. 27–28. ISSN 0023-4613.

BURIÁNEK, František. Kunderův vážný Žert. *Impuls*. 25. 6. 1967, roč. 2, č. 6, s. 448–449.

ČERNÝ, Václav. Dva romány téměř veliké. *Host do domu*. 1968, roč. 15, č. 3, s. 26–34. ISSN 0439-6227.

DOSTÁL, Vladimír. Povinnosti dediča a dedičné zaťaženie. *Romboid*. 1974, roč. 9, č. 9, s. 7–12.

DOSTÁL, Vladimír. Letmé ohlédnutí. *Kulturní tvorba*. 4. 1. 1968, roč. 6, č. 1, s. 6. ISSN 0454-5966.

DOSTÁL, Vladimír. Poema o smyslu života. *Nový život*. 1955, roč. 2, č. 8, s. 855–861. ISSN 1805-5508.

DOSTÁL, Vladimír. Zkouška hodnot. *Kulturní tvorba*. 29. 2. 1968, roč. 6, č. 9, s. 21. ISSN 0454-5966.

F. T. [TYRALÍK, František]. Žert. *Kostnické jiskry*. 16. 4. 1969, roč. 54, č. 15, s. 4. ISSN 0139-505X.

- FALADA, Václav. Kunderův první román. *Zemědělské noviny*. 13. 5. 1967, roč. 23, č. 115, s. 2. ISSN 0139-5777.
- FIALA, Miloš. Žert. *Rudé právo*. 6. 3. 1969, roč. 49, č. 55, s. 5. ISSN 0032-6569.
- FRANCL, Gustav. Žert na filmovém plátně. *Kino*. 3. 4. 1969, roč. 24, č. 7, s. 4.
- FRIDRICHOVÁ, Eva. Ženám vstup zakázán...: aneb Žert s legrací i bez legrace. *Kino*. 11. 8. 1968, roč. 23, č. 14, s. 8.
- FRÝBORT, Zdeněk. Kritický metr na metr knih. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 3, s. 87–90.
- FUCHS, Aleš. Oplácet, odpouštět nebo zapomenout? *Zítřek*. 19. 3. 1969, roč. 2, č. 11, s. 8.
- GOLDSCHIEDER, František. Podařený žert Kunderův + Jirešův. *Vlasta*. 19. 3. 1969, roč. 23, č. 11, s. 16–17. ISSN 0139-6617.
- HÁJEK, Jiří. Eugène Rastignac naší doby. In: HÁJEK, Jiří. *Konfrontace*. Praha: Československý spisovatel, 1972, s. 72–91.
- HAMAN, Aleš. Romanopisci v půli cesty za strom. *Plamen*. 1968, roč. 10, č. 7, s. 28–32. ISSN 0554-2413.
- HAVLÍČEK, Emil Jan. Antiteologie Kunderova Žertu: (Cyklus písemnictví a Evangelium – část druhá). *Theologická revue Církve československé husitské*. 1969, roč. 3, č. 5/6, s. 151–154. ISSN 1211-7617.
- HECKEL, Bedřich. Další román o krízovém roku 1968. *Romboid*. 1974, roč. 9, č. 12, s. 57–58.
- HODAČOVÁ, Helena. Dva romány téměř světové: Dr. Václav Černý o Kunderovi a Vaculíkovi. *Práce*. 20. 3. 1968, roč. 24, č. 79, s. 5. ISSN 0231-6374.
- JANČÁŘ, Josef. Milan Kundera, Žert. *Národopisné aktuality*. 1967, roč. 4, č. 3/4, s. 52. ISSN 0323-2441.
- JANOUSEK, Jiří. Balance epochy. *Mladý svět*. 16. 8. 1968, roč. 10, č. 33, s. 22–23. ISSN 0323-2042.

- JIREŠ, Jaromil – VAGADAY, Josef. Žert bez žertování: Očima tvůrce. *Mladá fronta*. 6. 3. 1969, roč. 25, č. 55, s. 4. ISSN 0323-1941.
- JIREŠ, Jaromil. Poznámka k filmovému Žertu. *Filmové a televizní noviny*. 20. 3. 1969, roč. 3, č. 6, s. 4.
- JUNGSMANN, Milan. Dva romány z doby přechodu. In: JUNGSMANN, Milan. *Obléhání Tróje: Literární kritiky a listy ze zápisníku z let 1958–1968*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 151–165.
- KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra. Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 1, s. 84–90
- KLÍMA, Ivan. Žert a Sekyra. Nový román. *Orientace*. 1967, roč. 2, č. 2, s. 71–76.
- KLIMENT, Jan. Ještě poznámka k filmovému Žertu. *Tribuna*. 2. 4. 1969, roč. 1, č. 12, s. 14.
- KLIMENT, Jan. Vážení a milí přátelé. *Svět socialismu*. 5. 3. 1969, roč. 2, č. 10, s. 38.
- KLIMENT, Jan. Z oněch dnů. *Tribuna*. 12. 3. 1969, roč. 1, č. 9, s. 14.
- KOSEK, Oldřich. Kunderova „lidská komedie“. *Práce*. 25. 6. 1967, roč. 23, č. 173, s. 5. ISSN 0231-6374.
- KOŽMÍN, Zdeněk. Próza a čas. *Host do domu*. 1970, roč. 17, č. 1, s. 19–24. ISSN 0439-6227.
- KOŽMÍN, Zdeněk. Román lidské existence. *Host do domu*. 1967, roč. 14, č. 6, s. 56–57. ISSN 0439-6227.
- KOŽMÍN, Zdeněk. Zvětšeniny z moderní prózy. *Plamen*. 1969, roč. 11, č. 1, s. 44–50. ISSN 0554-2413.
- KOŽMÍN, Zdeněk. Zvětšeniny z moderní prózy (2). *Plamen*. 1969, roč. 11, č. 3, s. 47–53. ISSN 0554-2413.
- KRYŠTOFEK, Oldřich. Co je Žert Milana Kundery? *Reportér*. 30. 6. 1967, roč. 2, č. 12, s. 33.
- KUSÝ, Ivan. Filozofia ľudskej praxe. *Romboid*. 1973, roč. 8, č. 7, s. 8–11.

- MANDLER, Emanuel: Politika a pravda literatury. *Tvář*. 1969, roč. 4, č. 2, s. 11–15.
- Milan Kundera, Žert. *O knihách a autorech*. 1966, roč. 13, č. 4, s. 4. ISSN 0231-5939.
- Milan Kundera, Žert. *O knihách a autorech*. 1968, roč. 15, č. 3, s. 5. ISSN 0231-5939.
- NOVOTNÁ, Drahomíra. Žert po prvé a po druhé. *Filmové a televizní noviny*. 20. 3. 1969, roč. 3, č. 6, s. 5.
- OPELÍK, Jiří. Kunderovo „hoře z rozumu“. In: OPELÍK, Jiří. *Nenáviděné řemeslo: Výbor z kritik 1957–1968*. Praha: Československý spisovatel, 1969, s. 196–202.
- PÁVEK, Milan. Vážný žert s Žertem. *Orientace*. 1969, roč. 4, č. 3, s. 40–46.
- PETŘÍČEK, Miroslav. Iluze a hodnoty. *Nové knihy*. 1. 10. 1968, roč. 9, č. 40, s. 1. ISSN 0322-922X.
- PILÁTOVÁ, Agáta. Žerty. *Signál*. 19. 4. 1969, roč. 5, č. 16, s. 13. ISSN 0037-492X.
- POHORSKÝ, Miloš. Komika Kunderova Žertu. *Česká literatura*. 1969, roč. 17, č. 4, s. 334–347. ISSN 0009-0468.
- POHORSKÝ, Miloš. Nostalgie Žertu. *Orientace*. 1970, roč. 5, č. 5, s. 74–79.
- RZOUNEK, Vítězslav. Román krize. *Kulturní tvorba*. 15. 6. 1967, roč. 5, č. 24, s. 5. ISSN 0454-5966.
- SMOLÍK, Josef. Kde láska je láskou a bolest bolestí. *Křesťanská revue*. 5. 10. 1967, roč. 34, č. 8, s. 191–192. ISSN 0023-4613.
- SUS, Oleg. Periodika 19. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 19, s. 25–26. ISSN 0439-6227.
- SVÁTEK, František. Imaginární rozhovor se spisovatelem Milanem Kunderou o čase a dějinách. *Dějiny a současnost*. 1968, roč. 10, č. 12, s. 44–45. ISSN 0418-5129.

SVOBODA, Svatoslav. Spor čtenáře s divákem. *Mladá fronta*. 6. 3. 1969, roč. 25, č. 55, s. 4. ISSN 0323-1941.

ŠIMŮNEK, Jaroslav. Kunderův první román. *Mladá fronta*. 16. 6. 1967, roč. 23, č. 164, s. 5. ISSN 0323-1941.

šv [ŠVANDA, Pavel]. Žert v kině. *Host do domu*. 1969, roč. 16, č. 5, příl., s. 8. ISSN 0439-6227.

TAUFER, Jiří. O ahistorismu v kultuře: Z diskusního příspěvku Jiřího Taura na sjezdu Svazu českých spisovatelů. *Rudé právo*. 24. 6. 1972, roč. 52, č. 147, s. 4. ISSN 0032-6569.

vbc [VRABEC, Vlastimil]. Ironický obraz generace. *Svobodné slovo*. 28. 2. 1969, roč. 25, č. 50, s. 4. ISSN 0231-732X.

vbc [VRABEC, Vlastimil]. Románový debut Milana Kundery. *Svobodné slovo*. 13. 4. 1967, roč. 23, č. 102, s. 4. ISSN 0231-732X.

VLAŠÍN, Štěpán. Smutná dřevina anekdoty. *Rudé právo*. 13. 5. 1967, roč. 47, č. 130, s. 5. ISSN 0032-6569.

VONDRA, Václav. Žert na filmovém plátně. *Práce*. 6. 3. 1969, roč. 25, č. 55, s. 6. ISSN 0231-6374.

Žert v našich kinech. *Filmové a televizní noviny*. 20. 2. 1969, roč. 3, č. 4, s. 6.

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Mgr. Tereza Košťálová
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	doc. Mgr. Igor Fic, Dr.
Rok obhajoby:	2023

Název práce:	Kritická recepce textů Milana Kundery do roku 1975
Název v angličtině:	Critical reception of the texts of Milan Kundera until 1975
Anotace práce:	Bakalářská práce se zabývá soudobou recepcí Kunderova oficiálně vydaného básnického a prozaického díla mezi lety 1953–1975 (Člověk zahrada širá, Poslední máj, Monology, Směšné lásky, Druhý sešit směšných lásek, Třetí sešit směšných lásek, Žert). Důraz při tom klade na provázanost esteticko-ideologického prostředí, k čemuž využívá metodologie Petera Václava Zimy.
Klíčová slova:	Milan Kundera, Člověk zahrada širá, Poslední máj, Monology, Směšné lásky, Žert, recepce
Anotace v angličtině:	The Bachelor thesis investigates the contemporary reception of Kundera's officialy published poetry and prose in the years 1953–1975 (Člověk zahrada širá, Poslední máj, Monology, Směšné lásky, Druhý sešit

	směšných lásek, Třetí sešit směšných lásek – Laughable Loves, Žert – The Joke. It emphasises the connection to aesthetic-ideological setting, which is done by using the methodology of Petr Václav Zima.
Klíčová slova v angličtině:	Milan Kundera, Člověk zahrada širá, Poslední máj, Monology, Laughable Loves, The Joke, reception
Přílohy vázané v práci:	-
Rozsah práce:	72 stran
Jazyk práce:	český